

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER İLE
PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ERKEN
DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARIN ARACI ROLÜNÜN
İNCELENMESİ**

Gizem Saygılı

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2014

**ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER İLE PSİKOLOJİK
İYİLİK HALİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ERKEN DÖNEM UYUMSUZ
ŞEMALARIN ARACI ROLÜNÜN İNCELENMESİ**

Gizem Saygılı

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

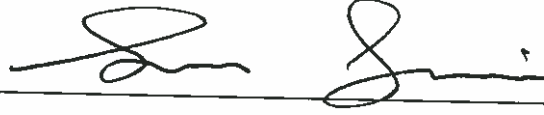
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2014

KABUL VE ONAY

Gizem SAYGILI tarafından hazırlanan “Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler İle Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolünün İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 1 Temmuz 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Gonca SOYGÜT PEKAK (Başkan)

Doç. Dr. Sait ULUÇ (Danışman)

Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

1 Temmuz 2014

Gizem SAYGILI

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tez sürecinde her zaman yanımda olan/olduğunu hissettiğim, akademik hayata ilişkin disiplinini örnek aldığım ve fikirlerine güvendiğim tez danışmanım ve süpervizörüm Doç. Dr. Sait Uluç’a değerli katkılarından dolayı yürekten teşekkür ediyorum. Mesleki anlamda ve akademik anlamda fikirlerini ve önerilerini paylaşması benim için çok kıymetliydi. Kendisine çok şey borçluyum.

Değerli hocalarım Prof. Dr. İhsan Dağ, Prof. Dr. Ferhunde Öktem, Prof. Dr. Elif Barışkın, Prof. Dr. Gonca Soygüt Pekak ve Doç. Dr. Sedat Işıklı’ya yüksek lisans eğitimin boyunca yaptıkları değerli katkıları için teşekkür ederim.

Veri toplama sürecindeki değerli katkılarında dolayı Öğr. Gör. Dr. Arzu Özkan Ceylan, Dr. Bilge İmer’e, katılımcılara ulaşmama yardımcı olan arkadaşlarıma ve yardımları için Arş. Gör. Dr. Zehra Çakır’a teşekkür ederim.

Tez danışmanımın desteğiyle ve benim çabamla yazılan bu tezde, arkadaşlarımda da desteğini göz ardı edemem. Yaşadığım zor süreci destekleriyle anlamlı ve değerli kılan arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. En zor zamanımda yanımda olan/olacağından emin olduğum, yaşamımda zihnimi kurcalayan her detayı rahatça paylaştığım, özellikle tez süresince erken dönem yaşantılarımı birlikte sorguladığım, adeta hasta-terapist rolüne büründüğümüz, ince ruhlu ve anlayışlı Begüm Zübeyde Şengül; fikriyle, düşünceleriyle hayatı yargılayan ama her şeye rağmen “güzel günler göreceğimiz”e beni ikna eden, tezin tamamladığım her aşamasında sevincime ortak olan ve üzüntülerimi paylaştığım, güzel, anlayışlı Selbinaz Berrak; yorgun düştüğüm, pes etmeye yakın zamanlarımda değerli fikirleriyle ve düşünceleriyle beni asla yalnız bırakmayan değerli arkadaşlarım Tayfun Eylen, Can Kayabek, Viktoriya Dalay ve Betül Tilkici, iyi ki varsınız.

Çalıştığım kurumdaki iş arkadaşlarıma da teşekkürü borç bilirim. İlk iş deneyimim olmasından dolayı yaşadığım zorlukları, düşünceleriyle, desteğiyle rahatça atlatmamı sağlayan, iş arkadaşım, aynı odayı paylaştığım Mürvet Çağlayan Gökmen’e; kurumda

çalıştığım süre boyunca eğitimimi verimli sürdürmeme destek olan Yusuf Kaya, Aytuğ Balcıoğlu, Hatice Çelik ve Özge Danyeli'ye zorlu sürecimi kolaylaştırdıkları için gönülden teşekkür ediyorum.

Yüksek Lisans sürecinde ve tez süresinde yanımda olan, tüm kafa karışıklıklarımı paylaştığım meslekdaşlarım Yasemin Oruçlular, Nağme Kaşmer, Melisa Tortamış, Özge Yüksel, Emrah Keser, Esra Ülev, Özge Şahin ve Hüseyin Nergis'e; kurumda çalıştığım sürece desteğini eksik etmeyen meslekdaşım Nermin Taşkale'ye teşekkür ederim.

Beni gerçekten tanıyan, takım ruhunu, paylaşmayı, mücadeleyi ve pes etmemeyi öğrendiğim takım arkadaşlarım Burçe Akkaya, Cansu Özdemir, Çınar Turhan, Ezgi Sarı, Seval Berrak, Sevil Kaçar ve Sedef Turhan, iyi ki varsınız.

Son olarak, varlıklarıyla bana güç veren, sevgilerini, anlayışlarını, desteklerini her koşulda gösteren, “küllerinden var olma”yı bana yaşayarak öğreten, çabalayınca istediğin her şeyi elde edebileceğime örnek olan annem İlham, babam Ahmet Zeki, ablalarım Sinem ve Ece, iyi ki “var”sınız. Siz bana verilen en güzel armağansınız. Bu çalışmayı onlara ithaf ediyorum.

ÖZET

SAYGILI, Gizem. *Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler İle Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolünün İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu çalışmada, erken döneme ilişkin gelişimsel etmenlerle psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkide uyumsuz şemaların aracı rolü incelenmektedir. Bu doğrultuda temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar ve duygusal mizaç diğer bir ifadeyle erken dönem uyumsuz şemaların kuramsal olarak öngörülen gelişimsel belirleyicileri bir model içinde ele alınmaktadır. Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören 223 kadın (%55,2) 181 erkek (%44,8), toplamda 404 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Aktarılan değişkenlerin ölçülmesi amacıyla katılımcılara Young Şema Ölçeği (YŞÖ), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II), Psikolojik Kontrol Ölçeği, Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ), Beş Faktör Envanteri (BFI), Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) ve demografik bilgi formu uygulanmıştır.

Araştırmada, tüm yordayıcı değişkenlerin (temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar, duygusal mizaç ve erken dönem uyumsuz şemalar) birbirleriyle ve bağımlı değişkenle (psikolojik iyilik hali) olan ilişkisini değerlendirmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Katılımcıların cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre araştırmada yer alan değişkenler için farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla yapılan MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) analizi sonucunda cinsiyet etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında test edilen kuramsal modelle ilgili analizler Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılarak yapılmıştır. Yapılan MANOVA analizleri sonucunda, araştırmada yer alan değişkenlerin cinsiyet denek değişkenine göre farklılık gösterdiği tespit edildiğinden kuramsal modele ilişkin analizlerde kadın ve erkek ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

YEM analizleri sonuçları, erken döneme ilişkin gelişimsel etmenler ve psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkinin erken dönem uyumsuz şemalar aracılığıyla açıklanabileceğini göstermiştir. Kuramsal açıdan beklenmedik bir bulgu olarak, bu ilişkide duygusal

mizaçın uyumsuz şemalar aracılığıyla iyilik halini yordamadığı gözlemlenmiştir. Çalışılan modelde, kadınlar ve erkekler için erken dönem gelişimsel etmenlerin daha çok kopukluk ve zedelenmiş otonomi şemaları aracılığıyla psikolojik iyilik halini etkilediği gözlenmektedir. Temel duygusal ihtiyaçlarla ilgili teorik model değerlendirildiğinde, kadınlarda kaçınma boyutu ve anne-baba psikolojik kontrol; erkeklerde kaygı boyutu, kaçınma boyutu ve anne-baba psikolojik kontrol, kopukluk ve zedelenmiş otonomi şemaları aracılığıyla psikolojik iyilik halini etkilediği gözlenmiştir. Erken dönem yaşantılarla ilgili teorik model değerlendirildiğinde, kadınlar ve erkeklerde belirgin olarak fiziksel istismar ve duygusal istismarın kopukluk ve zedelenmiş otonomi şemaları aracılığıyla psikolojik iyilik halini etkilediği gözlenmiştir.

Sonuç olarak, araştırma bulguları erken döneme ilişkin gelişimsel etmenlerin psikolojik iyilik hali ile olan ilişkisinin uyumsuz şemalar aracılığıyla olabileceğini göstermiştir. Kuram ve uygulamaları destekleyen bu bulgular alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Erken dönem uyum bozucu şemalar, bağlanma, psikolojik kontrol, erken dönem yaşantılar, duygusal mizaç, psikolojik iyilik hali.

ABSTRACT

SAYGILI, Gizem. *Early Developmental Factors and Psychological Well-Being: The Mediating Role of Early Maladaptive Schemas*, Master's Thesis, Ankara, 2014.

The main purpose of this study was to explore whether the early maladaptive schemas can explain the relation between core emotional needs, early life experiences, emotional temperament (early developmental factors), and psychological well-being. For this purpose, 404 college students (223 women, 181 men) from Hacettepe University and Middle East Technical University participated in a survey research. The Young Schema Questionnaire (YSQ), Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R), The Psychological Control Scale, Childhood Trauma Questionnaire, The Big Five Inventory (BFI), The Symptom Checklist 90-R (SCL-90), and a demographic data form was applied to collect data.

In research, correlational analyses were conducted to examine the relationships between variables. Gender and socioeconomic status differences were examined by using Multivariate Analysis of Variance (MANOVA), and it was found that there was a significant main effect of gender. In order to test theoretical model, Structural Equation Model (SEM) was performed. Because MANOVA results pointed to significant gender differences, theoretical model was evaluated separately for men and women.

Using a Structural Equation Model (SEM), it was concluded that early developmental factors and psychological well-being were mediated by early maladaptive schemas. Unexpectedly, no relation between emotional temperament and psychological well-being via early maladaptive schemas was found. Results indicated that the association between developmental factors and psychological well-being was mediated by cognitions regarding disconnection and impaired autonomy. When core emotional needs was considered, avoidant attachment and parental psychological control in women; anxious attachment, avoidant attachment and parental psychological control in men were associated with psychological well-being, mediating by disconnection and impaired autonomy schema domains. When early life experiences was considered, physical and emotional abuse in both women and men were associated with later

psychological well-being and were mediated by schemas of disconnection and impaired autonomy.

Overall, the findings pointed out the predictive power of core emotional needs and early life experiences on psychological well-being. Moreover, the mediator role of early maladaptive schemas was observed in this relation. The results were discussed in the light of literature.

Keywords

Early maladaptive schemas, attachment, psychological control, early life experiences, emotional temperament, psychological well-being.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
EKLER DİZİNİ	xiv
1.GİRİŞ.....	1
1.1. ŞEMA TERAPİ MODELİ VE ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR	2
1.1.1. Şema Terapi Modeli	2
1.1.2. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar.....	3
1.1.3. Uyum Bozucu Başa Çıkma Biçimleri	11
1.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER.....	12
1.2.1. Temel Duygusal İhtiyaçlar	12
1.2.1.a. Bağlanma Kuramı.....	13
1.2.1.b. Psikolojik Kontrol	17
1.2.2. Erken Dönem Yaşantılar	21
1.2.3. Duygusal Mizaç.....	24
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	27
2. YÖNTEM.....	29
2.1. ÖRNEKLEM	29
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	29
2.2.1. Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3).....	30
2.2.2. Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R).....	31
2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II).....	31

2.2.4. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ)	32
2.2.5. Psikolojik Kontrol Ölçeği	32
2.2.6. Beş Faktör Envanteri (BFI)	33
2.2.7. Demografik Bilgi Formu	33
2.3. İŞLEM	33
2.4. VERİLERİN ANALİZİ	34
3. BULGULAR	35
3.1. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI	36
3.1.1. Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler, Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar Ve Psikolojik İyilik Hali İçin Korelasyon Sonuçları	36
3.1.2. Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar İçin Korelasyon Sonuçları	37
3.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN ÇOK DEĞİŞKENLİ VARYANS ANALİZİ (MANOVA) BULGULARI.....	40
3.2.1. Bağlanma Boyutu Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması.....	40
3.2.2. Psikolojik Kontrol Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması.....	42
3.2.3. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması.....	43
3.2.4. Beş Faktör Ölçeği (BFI) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması.....	45
3.2.5. Young Şema Ölçeği (YŞÖ) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması.....	48
3.2.6. SCL Puanının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları	52
3.3. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN KURAMSAL MODELLE İLGİLİ ANALİZLER	55
3.3.1. Yapısal Eşitlik Modellemesinde Temel Alınan Ölçütlere İlişkin Açıklamalar	55
3.3.2. Araştırmada Önerilen Kuramsal Modelle İlgili Ölçüm Modeline İlişkin Açıklamalar.....	56
3.3.3. Cinsiyete Göre Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	56
3.3.3.1. Kadınlara İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	58

3.3.3.2. Erkeklere İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli.....	61
3.3.4. Cinsiyete Göre Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	62
3.3.4.1. Kadınlara İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli.....	64
3.3.4.2. Erkeklere İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli.....	67
3.3.5. Cinsiyete Göre Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli.....	68
3.3.5.1. Kadınlara İlişkin Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	68
3.3.5.2. Erkeklere İlişkin Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	68
4. TARTIŞMA.....	70
4.1. ERKEN DÖNEM GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ DEĞİŞKENLERİNİN ARASINDAKİ KORELASYONLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	70
4.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN ÇOK DEĞİŞKENLİ VARYANS (MANOVA) ANALİZİ BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	77
4.3. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN KURAMSAL MODELLERE İLİŞKİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ (YEM) ANALİZİ BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	80
4.4. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI.....	85
4.5. ÇALIŞMANIN KLİNİK DOĞURGULARI	85
4.6. SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	88
EKLER	99

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Psikolojik İyilik Hali ve Yordayıcı Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar	38
Tablo 3.2. Yordayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	39
Tablo 3.3. Cinsiyet Ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bağlanma Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	41
Tablo 3.4. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Psikolojik Kontrol Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	42
Tablo 3.5. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre ÇÖYÖ Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	44
Tablo 3.6. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre BFI Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	46
Tablo 3.7. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Young Şema Alanı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	49
Tablo.3.8. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre SCL Alt Boyutları Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	52

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Kaygı Boyutu ve Kaçınma Boyutu İçin Ulaşılan Pilot Grafikler.....	41
Şekil 3.2. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Psikolojik Kontrol-Anne ve Psikolojik Kontrol_Baba İçin Ulaşılan Pilot Grafikler	43
Şekil 3.3. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar İçin Ulaşılan Pilot Grafikler	45
Şekil 3.4. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık İçin Ulaşılan Pilot Grafikler	48
Şekil 3.5. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar İçin Ulaşılan Pilot Grafikler.....	51
Şekil 3.6. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Somatizasyon, Depresyon ve Anksiyete İçin Ulaşılan Pilot Grafikler.....	54
Şekil 3.7. Kadınlara İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	57
Şekil. 3.8. Erkeklere İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	60
Şekil.3.9. Kadınlara İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	63
Şekil 3.10. Erkeklere İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli	66

EKLER DİZİNİ

EK 1. Demografik Bilgi Formu.....	99
EK 2. Young Şema Ölçek (YŞÖ-KF3)	100
EK 3. Psikolojik Kontrol Ölçeği	103
EK 4. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri II (YİYE II)	104
EK 5. Beş Faktör Envanteri (BFI).....	107
EK 6. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ).....	108
EK 7. Belirti Tarama Listesi (SCL-90)	111
EK 8. Gönüllü Katılım Formu	114
EK 9. Cinsiyet ve SED Gruplarının Karşılaştırılmasına İlişkin Analiz Tabloları	115

1. GİRİŞ

İnsanların hayatları üzerinde etkili olmuş olan önemli kişilere ilişkin zihinsel temsilleri belleklerinde sakladıkları görüşü, sezgisel olarak da çıkarsanabilecek, oldukça eski bir savdır (Andersen ve Sarıbay, 2005). “Önemli diğeri” terimi çoğunlukla kişinin yaşamında etki sahibi olan, kişi tarafından çok iyi tanındığı kabul edilen ve onunla yakından ilgilenen ya da onun yakından ilgilendiği bu kişilere işaret etmek için kullanılmaktadır (Chen ve Andersen, 1999).

Kişilerarası temsiller üzerinde çalışan pek çok kuramcı açısından önemli diğeriyle erken dönemde kurulan ilişkilerin niteliği ilerleyen yaşlarda gözlenen normal ya da normal dışı kişiler arası örüntüleri açıklamak açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin Sullivan (1953) benliğin ancak ilişkisel bir çerçeve içinde anlaşılabilceğini savunmuştur. Sullivan’a göre benliği biçimlendiren asıl etki önemli diğerleriyle olan ilişkiden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde Baldwin’e göre (2005) kişinin kendine ve dünyaya ilişkin en köklü inançları ve yaşam olaylarına yaklaşım biçimleri önemli diğeriyle kurulan bu diyadik (karşılıklı ve eşzamanlı) ilişkiler aracılığıyla oluşmaktadır. Bağlanma kuramı (1969) bebek ve bakım veren kişi arasında kurulan duygusal bağın yaşam boyu gelişim üzerinde etkisi olduğuna odaklanan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede Bowlby (1969), anne-baba ile çocuk arasındaki etkileşime ve bu etkileşim ürünü olarak oluşan zihinsel organizasyona işaret etmektedir. Görüldüğü gibi, kişinin normal gelişim süreci içinde, önemli diğerleri ile etkileşimleri sonucunda kendi, diğerleri ve dünya hakkında çeşitli zihinsel temsiller ya da şemalar geliştirdiğine ve bunların etkilerinin yaşam boyu devam ettiğine ilişkin vurgular ortak kabul görmektedir.

Benlik, diğeri ve aralarındaki ilişkiye özgü bu zihinsel haritalar ya da şablonlar insanın evrim sürecinin değerli ürünleridir ve özünde mental ekonomiye hizmet etmektedir. Kişi sahip olduğu zihinsel temsillerin içeriğinin farkında olduğu sürece ve bu zihinsel yapıların içerdiği inanç ve yaklaşım biçimleri yeterince esnek olduğu sürece, kişinin çevre koşullarına uyum sağlamasının kolaylaştığı varsayılmaktadır. Fakat bu inançlar katı, aşırı genelleyici bir nitelik kazanmış ya da kişinin şema içeriklerine yönelik

farkındalığı ortadan kalkmışsa çevreye uyumu konusunda bir takım problemler oluşabilmektedir.

Bu tezin kapsamında, görece yeni bir yaklaşım olan ‘Şema Odaklı Terapi Yaklaşımı’ çerçevesinde tanımlanan ‘erken döneme ilişkin uyumsuz şemalar’ incelenecektir. Bu doğrultuda temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar ve duygusal mizacın diğer bir ifadeyle erken döneme ilişkin uyumsuz şemaların kuramsal olarak öngörülen gelişimsel belirleyicilerinin bir model içinde ele alınmasına yönelik bir çalışma yapılması planlanmıştır. Aşağıda Şema Odaklı Terapi Yaklaşımı’nın gelişimsel belirleyicileri ve önerilen araştırmanın yöntemi hakkında bilgi aktarılmıştır.

1.1. ŞEMA TERAPİ MODELİ VE ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR

1.1.1. Şema Terapi Modeli

Beck (1995), zihinsel temsilleri semantik ve stratejik birleşenlerin yanı sıra yaşam deneyimlerine ilişkin bellek izlerini, somatik ve duygusal ipuçlarını içinde barındıran şablonlar, şemalar olarak tanımlamaktadır. Bilişsel Yaklaşım içinde rasyonalist geleneğin önemli temsilcilerinden olan Beck (1976) psikoterapi açısından bu şemaların organizasyonel yapısı ve bilgi işlev süreçlerine odaklanması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Beck’in (1976) Bilişsel Kuramına göre stres içeren bir durumla karşılaşıldığında şemalar etkin hale gelmekte ve kişinin duruma nasıl tepki vereceğini belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle, bilginin saklanması, geri çağırılması ve işleme sürecine odaklanan rasyonalist yaklaşımın temel odağı bilginin ya da düşüncenin kendisi olmuştur. Duygular bu düşünme sürecinin ürünleri olarak görülürken, şemaların gelişiminde etkin olan gelişimsel faktörler kısmen terapinin ana odağının dışında tutulmuştur. Bilişsel davranışçı kuramın gelişim sürecini izleyen bir sonraki adım yapısalcı (structuralist) yaklaşımın ortaya çıkışıdır. Yapısalcı yaklaşım rasyonalist yaklaşımından farklı olarak bilmenin etkin doğasına vurgu yapmaktadır. Buna göre bilginin kendisinden çok bu bilginin nasıl edinildiği (gelişimsel süreçler) ve bu bilginin nasıl anlamlandırıldığı (meta-bilişler ve transaksiyonlar) önem taşımaktadır. Bu

nedenle, yapısalcı bakış açısı karmaşık insan davranışının anlaşılabilmesi için gelişimsel ve süreç odaklı bir yaklaşımın gerekliliğine işaret edilmektedir (Mahoney, 1993).

Young ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen Şema Modeli, Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım, Bağlanma Kuramı, Gestalt Terapi Yaklaşımı ve Nesne İlişkileri Kuramının önemli özelliklerini yapısalcı bir çerçeve içinde harmanlamaktadır. Şema Terapi Modeli çocukluk yaşantılarıyla bağlantılı gelişimsel süreçlere, terapötik ilişkiye, duygulara ve işlevsel olmayan başa çıkma biçimlerine yoğun olarak odaklanmakta ve klasik bilişsel davranışçı terapiden ayrılmaktadır (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Olumsuz çocukluk deneyimleri sonucu gelişen uyumsuz şemaların kişilik bozukluklarının temelini oluşturabileceği ve bazı kronik Eksen I durumlarıyla ilişkilendirilebileceğini belirtmiştir (Young ve diğerleri, 2003). Bu çerçevede Young (2003), Şema Terapi Modelini tedavisi zorlu kronik psikolojik bozuklukları olan hastalara yönelik yeni bir psikoterapi yaklaşımı olarak önermiştir. Diğer bir ifadeyle, Şema Terapinin, çocukluk ve ergenlik döneminde belirgin kökenleri bulunan psikolojik bozuklukların açıklanmasına ve tedavisine ilişkin kuramsal ve uygulamaya yönelik bir model olduğuna işaret edilmiştir.

1.1.2. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar

Erken dönem uyumsuz şemalar, genellikle çocukluk ya da ergenlik dönemlerinde gelişen ve çocuğun çevreye uyumunu sağlama açısından işlevsellik taşıyan anıları, duyguları, bilişleri ve beden duyularını içeren, belirgin dereceye kadar işlevselliği bozucu, yaygın bilişsel örüntüler olarak tanımlanmaktadır (Young, 1990). Uyumsuz şemaların erken dönem bağlanma ve ebeveyn-çocuk dinamiği (ebeveyn tarafından kabul edilme, reddedilme) ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Young (1990), Şema Terapi modelinde; (a) Terk Edilme/İstikrarsızlık, (b) Güvensizlik/Suistimal Edilme, (c) Duygusal Yoksunluk, (d) Kusurluluk/Utanç, (e) Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma, (f) Bağımlılık/Yetersizlik, (g) Hastalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık, (h) İç içe Geçme/Gelişmemiş Benlik, (i) Başarısızlık, (j) Hak Görme/Büyüklik, (k) Yetersiz Özdenetim, (l) Boyun Eğicilik, (m) Kendini Feda, (n) Onay Arayıcılık, (o) Karamsarlık, (p) Duyguları Bastırma, (q) Yüksek Standartlar, (r) Cezalandırılma olmak üzere 18

şema tanımlamış ve bu şemaları 5 şema alanı altında gruplamıştır. Karşılanmayan temel duygusal ihtiyaçları temsil eden bu şema alanları aşağıda kısaca tanımlanmıştır.

1. **Kopukluk ve Reddedilmişlik Alanı:** Bu şema alanındaki kişilerin diğerleriyle güvenli ve tatmin edici ilişkiler kuramadıkları varsayılmaktadır. Bu kişilerin ailelerinde ya da yakın ilişkilerinde, güvenlik, istikrar, bakım, sevgi, beslenme ve ait olma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmayacağına inandıkları ileri sürülmektedir. Kopukluk ve reddedilmişlik şema alanına sahip kişilerin daha fazla zarar gördüğü ve genellikle travmatik bir çocukluk geçirmiş olabileceği belirtilmektedir.

Bu kişilerin, yetişkinlikte kendilerine zarar veren ilişkileri sürdürebildikleri veya tamamen ilişkilerden kaçmaya çalıştıkları ileri sürülmektedir. İçinde yetiştikleri aile ortamının genelde soğuk, reddedici, kötüye kullanan, davranışlarında tutarlı olmayan, dış dünyadan soyutlanmış ve çocuğa karşı ilgisiz olduğu varsayılmaktadır.

Bu şema alanındaki uyumsuz şemalar, Terk Edilme/İstikrarsızlık, Güvensizlik/Suistimal Edilme, Duygusal Yoksunluk, Kusurluluk/Utanç, Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma olarak tanımlanmaktadır.

- a. *Terk Edilme/İstikrarsızlık:* Bu şemaya sahip kişilerin, önemli diğerleriyle sürdürdükleri ilişkilerinin kalıcı olmayacağına; önemli diğerlerinin ölüm gibi beklenmedik bir nedenle veya bir başkası için bırakıp gideceğine dair inanışları olabileceği belirtilmektedir. Terapi ilişkisinin bu şemaya sahip olan kişilerin tedavisinde çok önemli bir unsur olabileceği söylenebilir. Genellikle aile tutumunun tutarsız olduğu belirtilmektedir.
- b. *Güvensizlik/Suistimal Edilme:* Bu şemaya sahip kişilerin, başkalarının kişisel çıkarları için kendilerini kullanabileceği, manipüle edebileceği, aldatılabileceği veya kendilerine zarar verebileceği, yalan söyleyebileceğine dair bir inanışa sahip olabileceği belirtilmektedir. Genellikle kötüye kullanım ya da aşağılanma öyküsünün olduğu aile ortamının olduğu ileri sürülmektedir.

- c. *Duygusal Yoksunluk*: Bu şemaya sahip kişilerin, duygusal ilişki gereksinimlerinin yeterince karşılanmayacağı inancı içinde oldukları belirtilmektedir. Duygusal yoksunluk; bakım (duygusal yakınlık, ilgi ve korunma), empati (dinleme veya anlaşılma) ve korunma (diğer önemli kişilerin koruması ve yönlendirmesi) yoksunluğu olmak üzere 3 başlık altında değerlendirilmektedir. Genellikle soğuk ve duyguların ifade edilmediği bir aile ortamının olduğu belirtilmektedir.
- d. *Kusurluluk/Utanç*: Bu şemaya sahip kişilerin kendilerini kusurlu, kötü, aşağı ve değersiz hissettikleri ve diğerleri tarafından seviemez olduklarına inandıkları belirtilmektedir. Bu şemanın kökeninde kişinin kendi benliğine ilişkin algıladığı kusurlar yatmaktadır. Bu kusurlar, bencillik, saldırgan dürtüler, kabul edilemez cinsel arzular veya herkes tarafından fark edilebilen dış görünüşle ilgili kusurlar ve sosyal becerisizlik olabileceği ileri sürülmektedir. Genellikle reddedici ebeveyn tutumunun olduğu aile ortamı olduğu belirtilmektedir.
- e. *Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma*: Bu şemaya sahip kişilerin ailesi dışındaki sosyal dünyaya uymadıkları ya da farklı oldukları, ek olarak kendilerini herhangi bir gruba ya da topluluğa ait hissetmedikleri inancında oldukları ileri sürülmektedir. Genelde annenin ve babanın dış dünyadan izole bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir.

2. Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma Alanı: Kişinin ailesinden sağlıklı bir biçimde ayrışabilme ve yaşına uygun işlevsellik düzeyini bireysel olarak gösterebilme becerisi otonomi olarak tanımlanmaktadır. Bu şema alanına sahip kişilerin, kendileri ve dünya hakkındaki beklentileri, ebeveyn figürlerinden farklılaşmak ve onlardan bağımsız bireysel olarak hareket edebilmekle ilgili becerileri ile çatışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişinin bağımsız hareket etme ve ayrılma gereksinimlerinin karşılanmamasıyla ebeveynlerinden bağımsız bir kendilik algısının gelişmeyebileceği belirtilmektedir. Ek olarak bu şema alanına sahip kişilerin, yetişkinlikte kendi ilişkilerini kurabilme, kişisel hedefler belirleme ve

bunlara ulaşabilmek için yeterli becerileri edinme konusunda zorluklar yaşayabilecekleri ileri sürülmektedir.

Zedelenmiş otonomi ve kendini ortaya koyma şema alanına sahip kişilerin ailelerinin aşırı koruyucu, çocuğun sorumluluk almasını engelleyerek her şeyi onun yerine yapmaya eğilimli, çocuğun yetkin davranışlarını engelleyici tutum ve davranışlara sahip olduğu düşünülmektedir. Kimi zaman, yetersiz ilgi ve bakım verilen bir ortamda bulunmanın da kendine güven ve öz yeterlik duygularının gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği belirtilmektedir. Bu şema alanındaki uyumsuz şemalar Bağımlılık/Yetersizlik, Hastalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık, İç içe Geçme/Gelişmemiş Benlik, Başarısızlık olarak tanımlanmaktadır.

- f. *Bağımlılık/Yetersizlik:* Bu şemaya sahip kişilerin, başkalarının yardımı olmaksızın günlük sorumluluklarının üstesinden gelme becerilerine sahip olmadıkları belirtilmektedir. Genellikle edilgen ve kararsız oldukları ileri sürülen bu şema alanına sahip kişilerin para yönetimi, karar verme, gündelik sorunlar karşısında harekete geçme becerilerinin yetersiz olduğu düşüncesinde olabilecekleri belirtilmektedir. Bu şemanın, çocuğun kendi başına kararlar alabilme becerisinin gelişimini engelleyen aşırı duyarlı ve kollayıcı, ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olabileceği belirtilmektedir.
- g. *Hastalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık:* Bu şemaya sahip kişilerin, beklemedikleri bir anda baş edemeyecekleri türden bir felaketle karşı karşıya kalacakları konusunda endişeli olabilecekleri belirtilmektedir. Bu felaket beklentileri tıbbi (kalp krizi, AIDS gibi bir hastalığa yakalanma), ruhsal (akıl sağlığını veya kontrolünü kaybetme) ya da çevresel (kazalar, saldırıya uğrama, doğal afetler) kaynaklı olabilmektedir. Genellikle aşırı koruyucu ve evhamlı ebeveynin tehlike sinyallerine karşı aşırı hassas ve duyarlı olması, çocuğun “başıma her an bir felaket gelebilir” inancını içselleştirmesinde etken olabilmektedir.
- h. *İç içe Geçme/Gelişmemiş Benlik:* Bu şemaya sahip kişilerin, sosyal gelişim ve bireyselleşmelerini engelleyecek ölçüde önemli diğerleriyle (genelde

ebeveynleriyle) iç içe oldukları görülmektedir. Ayrıca iç içe oldukları önemli diğerleri olmadan işlev göremeyeceklerine dair inanışları olduğu belirtilmektedir. Bu kişilerin kendilerine ait bir kimlik algısından yoksun olabileceği ileri sürülmektedir. Genellikle, süregelen ebeveyn tutumu çocuğun sağlıklı bireyselleşme sürecini engelleyen aşırı endişeli ve çocuklarıyla iç içe geçen (enmeshed) bir yapıda olduğu düşünülmektedir.

- i. *Başarısızlık*: Bu şemaya sahip kişilerin kendilerini diğerlerine göre daha az yetenekli ya da daha yetersiz olarak algılıyor olabilecekleri ve bu nedenle rekabet gerektiren (okul, iş, spor yaşamı gibi) alanlarda kaçınılmaz şekilde başarısız olacaklarına ilişkin inançlara sahip olabilecekleri belirtilmektedir. Başarısızlık şemasının genellikle tutarsız ebeveyn tutumları ile ilişkili olabileceği savunulmaktadır. Ek olarak, çocuğun başarılarını aşırı önemseyen ve başarısızlıkları acımasızca eleştiren bir ebeveyn tutumunun da Başarısızlık şemasının gelişiminde etkili olabileceği gözlenmektedir.

- 3. **Zedelenmiş Sınırlar Alanı**: Bu şema alanındaki kişilerin, başkalarına karşı sorumluluklarını gerçekleştirme, başkalarının haklarına saygı gösterme ve öz disiplini sağlama konusunda sorun yaşadıkları düşünülmektedir. Böyle kişilerin dürtülerini dizginleme ve ileriki bir hedef için şuan ki hazzı erteleyebilme becerisinden yoksun oldukları belirtilmektedir. Ek olarak, bencil, sorumsuz, şımartılmış ve narsisistik bir görünüm sergileyebilecekleri ifade edilmektedir.

Bu şema alanındaki kişilerin ebeveynlerinin genellikle çocuklarına aşırı düşkün ve çocuklarına karşı aşırı toleranslı olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca çocuklarını yönlendirme, sınır koyma ve disiplin etme konusunda isteksiz oldukları varsayılmaktadır. Bu şema alanındaki uyumsuz şemalar Hak Görme/Büyüklik, Yetersiz Özdenetim olarak tanımlanmaktadır.

- j. *Hak Görme/Büyüklik*: Bu şema alanına sahip olan kişiler eş duyum yeteneğinden (empati) yoksun ve aşırı talepkar, kişiler olarak tanımlanabilmektedir. Hak görme şemasına sahip kişilerin diğer insanlardan üstün olduklarına inandıkları için çeşitli ayrıcalık ve özel haklara sahip olmaları

gerektiğine inandıkları varsayılmaktadır. Ek olarak, bu kişilerin sosyal norm ve kurallara uymak istemediği ve sonucu ne olursa olsun istedikleri gibi davranmaya devam etme eğiliminde oldukları ifade edilmiştir. Bu şemanın gelişiminde genellikle çocuğun sınırsız yetiştirildiği ya da anne babadan çelişen mesajlar (ebeveynlerden birinin soğuk, uzak, şiddet uygulayan tutumuna karşılık diğerinin şımartan tutum göstermesi) aldığı aile ortamlarının etkili olabileceği görüşü ifade edilmektedir.

- k. *Yetersiz Özdenetim:* Bu şemaya sahip kişilerin kendilerini yeterince kontrol edemedikleri ve hedef yönelimli süreçlerde engellenmeye tahammüllerinin düşük olabileceği ileri sürülmektedir. Duygularını ifade etmekte ve dürtülerini denetlemekte zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir. Genellikle aşırı kontrolün olduğu aile ortamının yanı sıra sınırlar ve özdenetimi öğretmekte yetersiz ebeveyn tutumunun olduğu aile ortamının temel oluşturabileceği düşünülmektedir.

4. Diğer Yönelimlilik Alanı: Kendi gereksinimlerini feda etme uğruna, önceliği başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan kişilerde gözlemlenebilecek bir şema alanı olduğu varsayılmaktadır. Onay almaya, duygusal bağı sürdürmeye ve olumsuz tepkiden kaçınmaya aşırı önem verdikleri ileri sürülmüştür. Kişilerarası etkileşimlerinde diğer kişinin istek, duygu ve tepkilerine aşırı odaklandıkları için kendi duygu ve tercihlerine farkındalıklarının düşük olduğu varsayılmaktadır. Böyle kişilerin ailelerinde sevginin koşullu olarak ifade edildiği belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, çocuğun anne ve babasından onay almak için kendi gereksinimlerini ve düşüncelerini bastırmak zorunda olduğu varsayılmaktadır. Bu şema alanındaki uyumsuz şemalar Boyun Eğicilik, Kendini Feda, Onay Arayıcılık olarak tanımlanmaktadır.

- l. *Boyun Eğicilik:* Bu şemaya sahip kişilerin, diğerlerinin öfkelenerek, terk etmesinden ya da zarar vermesinden kaçınabilmek için kontrolü tamamen karşılarındaki kişiye bıraktıkları varsayılmaktadır. Bu nedenle, Boyun Eğicilik şemasına sahip kişilerin duygularını ve gereksinimlerini bastırdıkları ileri

sürülmektedir. Bastırılan öfkenin pasif agresif davranış örüntüleri, kontrol edilemeyen öfke patlamaları ya da psikosomatik yakınmalar aracılığıyla kendini gösterebileceği belirtilmektedir. Bu tür kişilerin “kendi ihtiyaçlarının önemli olmadığına” ilişkin mesajların sıkça verildiği ya da duygusal gereksinimlerini ifade etmenin cezalandırıldığı ya da ilgilenilmediği aile ortamlarında yetiştirildiği ileri sürülmektedir

- m. *Kendini Feda*: Bu şemaya sahip kişilerin, kendi gereksinimlerini göz ardı etmek pahasına diğerlerinin gereksinimlerini karşılamaya çalıştıkları ileri sürülmektedir. Bu şekilde benlik saygılarını korumayı ya da ihtiyaç duydukları kişiyle duygusal teması sürdürmeyi amaçlarlar. Bu şemanın, çocukları ve çevresi için kendi isteklerinden vazgeçen, aşırı verici ebeveyn tutumunun olduğu bir aile ortamı temelinde gelişebileceği varsayılmaktadır.
- n. *Onay Arayıcılık*: Bu şemaya sahip kişiler, diğerlerinin onayını alarak gerçek ve güvenli bir benlik algısına sahip olabileceklerini düşünmektedirler. Sosyal statüyü, dış görünümü, parayı ve başarıyı diğerlerinin onayını almak için aracı olarak gördükleri düşünüldüğü için bunlara yönelik aşırı uğraşları olabileceği belirtilmektedir. Çocuğun koşullu sevgi gördüğü aile ortamı bu şemanın gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle ancak iyi bir şey yaptığında veya başarılı olduğunda anne ve babanın ilgi ve sevgisini kazanabileceğini öğrendiği bir ortamda yetişmesi bu şemanın gelişmesine etken olabilmektedir.

5. Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık Alanı: Bu şema alanına sahip kişilerin içselleştirdikleri yüksek standartlara ulaşabilmek adına içten gelen duygularını ifade etme, yakın ilişkiler kurabilme ve sağlık gibi gereksinimlerinden ödün verebilecekleri belirtilmektedir. Yeterince dikkatli olmadıkları takdirde yaşam düzenlerinin dağılacağı düşüncesi içerisinde olduklarından sürekli tetikte bulundukları gözlenmektedir. Bu sebeple genel olarak karamsar, endişeli ve korkulu olabilecekleri belirtilmektedir.

Katı, baskılanmış, kendiliğindenlik ve zevkin yerine öz kontrol ve öz inkarın baskın olduğu çocukluk yaşantılarının bu şema alanının gelişmesiyle ilişkilendirilmektedir. Aşırı Tetikte Olma ve Batırılmışlık şema alanının oluşumuna, ebeveynlerin kendilerinden ve çocuktan beklentileri çok yüksek olduğu aile ortamının zemin hazırladığı düşünülmektedir. Bu şema alanındaki uyumsuz şemalar Karamsarlık, Duyguları Bastırma, Yüksek Standartlar, Cezalandırılma olarak tanımlanmaktadır.

- o. *Karamsarlık*: Bu şemaya sahip kişilerin sürekli yaşamın olumsuz yanlarına odaklanabilecekleri, iş, maddi durum ve kişiler arası ilişkiler gibi yaşamın çeşitli alanlarında işlerin kötü gideceğine dair bir beklenti içinde oldukları varsayılmaktadır. Bu kişilerin, yaptıkları herhangi bir hatanın ciddi olumsuz sonuçlara yol açacağına dair abartılı beklentileri olmasından kaynaklı endişeli, aşırı uyarılmış ve tedirgin bir tutum içerisinde olabilecekleri belirtilmektedir. Aile ortamı düşünüldüğünde, bu şemaya sahip kişilerin başa gelmiş olan ya da gelecekte olabilecek olayların olumsuz yönlerine aşırı vurgu yapan aile ortamından kaynaklanabileceği belirtilmektedir.
- p. *Duyguları bastırma*: Bu şemaya sahip olan kişilerin, eleştirilmekten ya da dürtüleri sebebiyle kontrolü kaybetmekten kaçınmak amaçlı kendiliğinden davranışlarını, duygu ve düşüncelerini bastırdıkları varsayılmaktadır. Genel olarak bu şemaya sahip kişilerde, öfkenin, olumlu dürtülerin (neşe, duygusal yakınlık, cinsel heyecan), kırgınlığın bastırılmasına ek olarak duygularını arka plana atarak mantığa vurgu yapmakta oldukları belirtilmektedir. Aile ortamının, genellikle kurallara uyma ve yanlışlardan kaçınma, haz ve eğlenceye hakim olma temalarının belirgin olduğu ileri sürülmektedir.
- q. *Yüksek Standartlar*: Bu şemaya sahip kişiler utanç duymaktan ve onay görmemekten kaçınabilmek adına kendilerine ve çevrelerine karşı aşırı eleştirel bir tutum göstermektedirler. Bu eleştirel tutumlarının temelinde, içselleştirmiş oldukları yüksek standartları karşılamaları gerektiği inancı yattığı belirtilmektedir. Bu şema mükemmeliyetçilik, katı kurallar, zaman ve verimlilikle ilgili aşırı uğraşları içermektedir. Başarının ve yükselmenin aşırı şekilde vurgulandığı aile ortamı şemanın gelişiminde belirleyici olabilir.

- r. *Cezalandırılma*: Bu şemaya sahip kişilerin, kendilerinin ve diğer kişilerin hatalarına karşı tahammülsüz ve öfkeli olabilecekleri belirtilmektedir. İnsanların hata yaptıklarında sert bir şekilde cezalandırılması gerektiğine dair inançları olabilir. Bu özelliklerle ilgili olarak, bu şemaya sahip kişiler sıklıkla cezalandırıcı özellikteki kişiler tarafından yetiştirilmiş çocukluklarında pek çok kez cezalandırılmışlardır. (Young ve diğerleri, 2003).

Son dönem yapılan çalışmalar uyumsuz şemaların anksiyete, depresyon, yıkıcı davranışlar, yeme bozukluğu ve madde kullanımı gibi psikolojik belirtilerle yakından ilişkili olduğuna işaret etmektedir (Pinto-Gouveia, Castilho, Galhardo ve Cunha, 2006; Murris, 2006). Ek olarak Young birçok kişilik bozukluğunun ve bazı Eksen I durumlarının (depresyon, kaygı bozukluğu) kökeninde erken dönem uyumsuz şemaların olduğu görüşünü savunmaktadır (Young ve diğerleri, 2003).

1.1.3. Uyum Bozucu Başa Çıkma Biçimleri

Şema odaklı terapi modelinde sıklıkla vurgulanan önemli bir birleşen de kişilerin uyumsuz şema içerikleriyle başa çıkabilmek için kullandıkları kaçınma stratejileridir. Şemaların tetiklenmesi kişide yoğun olumsuz duygular yaşatmaktadır. Kişi bu olumsuz duygularla karşılaşmamak için çeşitli kaçınma ve başa çıkma biçimleri geliştirmektedir (Young ve diğerleri, 2003). Bu uyumsuz baş etme yaklaşımları oluştukları erken dönemde işlevsel ve uyumlu olmalarına karşın yaşamın ilerleyen dönemlerinde şemayı sürdürecek tepkilere yol açmaları sebebiyle uyumsuz hale gelmektedir. Model çerçevesinde (1) şema teslimi (surrender), (2) şema kaçınması (avoidance) ve (3) aşırı telafi (overcompensation) olmak üzere üç temel uyumsuz baş etme yaklaşım biçimi (stratejisi) ele alınmaktadır. Şema teslimi şemayı güçlendiren ve devamlı kılan düşünsel, davranışsal ya da duygusal eylemin sürdürülmesini içermektedir. Kişi şemasını koşulsuz olarak kabul etmekte ve bu şemayı gerçekleştirecek yönde davranmaktadır. Diğer bir uyumsuz baş etme yaklaşım biçimi olan şema kaçınması kişinin şemayı harekete geçirebilecek her türlü durum ve davranıştan uzak durmaya çalışmasını ifade etmektedir. Son olarak aşırı telafiyaklaşım biçiminde kişi şemalarının tam tersini yansıtan düşünce, duygu ve davranış kalıplarını kullanmaktadır (Young ve diğerleri, 2003).

Young'a (2003) göre kişinin uyumsuz şemalara sahip olması çocukluk dönemi boyunca yaşamış olduğu çevrede ortaya çıkmış olan tehditlerle ilişkilidir. Bu tehdit çocuğun temel duygusal ihtiyaçlarından (güvenli bağlanma, özerklik, duygularını ve ihtiyaçlarını ifade özgürlüğü, anlık olma, oyun oynayabilme, gerçekçi sınırlara sahip olma ve öz denetim gibi) bir ya da birkaçının karşılanmamasıyla ya da travmatik yaşantılarının olmasıyla ilişkilendirilmektedir. İzleyen bölümde, Şema Terapi kuramı çerçevesinde şemanın oluşumundaki gelişimsel belirleyicilere yer verilmiştir.

1.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER

Yukarıda aktarıldığı gibi Şema Modelinde erken dönemdeki yaşantıların yaşam boyu gelişim üzerinde etkisi olduğu vurgusu yapılmaktadır. Buna göre uyumsuz şemaların erken dönem bağlanma ve ebeveyn-çocuk dinamiği (ebeveyn tarafından kabul edilme, reddedilme) ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Şema Modeli erken dönem uyum bozucu şemaların kökeninde üç temel sürecin yattığını belirtmektedir;

- Temel duygusal ihtiyaçlar
- Erken dönem yaşantılar
- Duygusal mizaç

1.2.1. Temel Duygusal İhtiyaçlar

Young (2003), kişilerin psikolojik olarak sağlıklı yetişebilmeleri için çocuklukta karşılanması gereken bazı evrensel temel ihtiyaçların olduğundan bahsetmiştir. Bu gereksinimlerin en temel olanları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Güvenli bağlanma (güvenlik, istikrarlı bakım ve koşulsuz kabul görme)
- Özerklik, yeterlik duygusu ve kimlik algısı
- Duygularını ve ihtiyaçlarını ifade edebilme özgürlüğü
- Anlık olma ve oyun
- Gerçekçi sınırlar ve öz denetim

Erken dönemde çocuğun bu temel ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da engellenmesi uyumsuz şemaların oluşmasına ve bu gereksinimlerin uyumsuz yollarla karşılanmaya çalışılmasına yol açabileceği düşünülmektedir. Günümüzde Bağlanma Kuramı, önemli diğeriyle kurulan duygusal ilişkilerin zihinsel temsillerin oluşumunu ve duygu düzenleme kapasitesinin gelişimini açıklamada sıklıkla başvurulmuş bir kuram olarak ortaya çıkmaktadır. Özerklik kavramının gelişimini tanımlamak için kullanılan çağdaş bir yaklaşım da Kendini Belirleme Kuramıdır (Self-Determination Theory). Kendini Belirleme Kuramı sıklıkla Psikolojik Kontrol başlığı altında görgül araştırmalara katılmaktadır. Bağlanma Kuramı ve Kendini Belirleme Kuramı bağlanma ve keşif davranış sistemlerinin karşılıklı düzenlemeye dayalı yapısı içinde birbirini destekler kuramsal bakış açılarıdır. Erken Dönem Şemaları daha derinlemesine anlayabilmemize olanak sağlayabilecek bu iki gelişimsel yaklaşım aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

1.2.1.a. Bağlanma Kuramı

Bağlanma Kuramı, bakım veren ile çocuk arasındaki duygusal bağın inşasını ve devamlılığını organizma tarafından doğuştan getirilen davranış sistemleri çerçevesinde açıklamaktadır (Bowlby, 1973). Bağlanma Davranış Sistemi kaygı duygusu tarafından tetiklenmekte ve kişiyi tehditlerden ve tehlikelerden korunabilmek için bağlanma figürleriyle yakınlık kurmaya yönelmektedir. Kişinin ihtiyaç anında önemli diğeriyle kurduğu bu tekrarlı ilişkiler zaman içinde zihinsel temsillere dönüşmektedir. Bowlby'e (1973) göre, insanlar kendileri ve dünya hakkında zihinsel temsiller üretmekte ve bu zihinsel temsiller kişinin olayları algılamasını, gelecek beklentilerini ve planlarını biçimlendirmektedir. Ek olarak, bağlanma temsillerinin, kişinin tehdit ve tehlikeleri algılayış tarzı ve onlarla baş etmeye yönelik yaklaşımları üzerinde de önemli derecede etkili olduğu ileri sürülmektedir (Bowlby, 1973).

Bowlby'e göre (1982) bağlanma davranış sistemi evrim sürecinde stresle başa çıkmaya yönelik bir uyum aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun yıllar boyunca annenin bakım ve desteğine ihtiyaç duyacak olan çocuğun bu bakımı sağlayacak davranış dağarcığıyla doğduğu belirtilmektedir. Bu davranış dağarcığı yeni doğana tehditle baş etmesinde ve stresi düzenlemesinde yardımcı olmakta, önemli diğeriyle yakınlık kurma ve bu yakınlığı düzenleme olanağı sağlamaktadır.

Bağlanmanın yaşam boyu etkinliğini koruyan bir sistem olduğu kabul edilmektedir (Hazan ve Zeifman, 1999). Bağlanma sisteminin yetişkinlerin psikolojik ve sosyal işlevselliği üzerindeki etkilerini konu edinen çok sayıda görgül çalışma bulunmaktadır (Fraley ve Shaver, 1998; Mikulincer, Birnbaum, Woddis ve Nachmias, 2000). Bu tür araştırmalar gerçek ya da kurgusal bir tehdit karşısında yetişkin bireyin fiziksel yakınlık arayışına girdiğine ya da bağlanma figürleriyle ilgili zihinsel temsillerinin etkin hale geldiğine işaret etmektedir. İlgili zihinsel temsillerin güvenli olması durumunda temasın kişiyi rahatlattığı ileri sürülmektedir (Mikulincer, Birnbaum, Woddis ve Nachmias, 2000).

İhtiyaç zamanında önemli diğerleriyle etkileşim kurabilme ve ihtiyacına karşılık alabilme durumunda kişinin bağlanma sistemi olumlu yönde desteklenmiş olmakta ve kişide güvenli bağlanma algısı gelişmiş olmaktadır. Bunun sonucunda kişinin kendi ve diğerleri hakkında olumlu inanışları oluşmaktadır. Fakat ihtiyaç durumunda önemli diğerleriyle yakınlık kurulmadığında kişinin güvenli bağlanma algısı gelişmemektedir. Bu şekilde kişi kendi ve diğerleri hakkında olumsuz zihinsel modeller oluşturmaktadır. Bu zihinsel modellerin içeriği, kendi değeri hakkında şüpheler ve diğerlerinin iyi niyetleri hakkındaki endişeler ile ilgili olabilmektedir. Bu şekilde, yakınlık aramaya yönelik yöntemler gelişmesi yerine duygu düzenleme stratejileri gelişmeye başlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişi duygu düzenleme stratejisini belirlerken bağlanma figürünün ulaşılabilirliği önemli bir etken olduğu belirtilmektedir (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003). Değişime dirençli yapılar haline gelen bu zihinsel temsillerin bireylerin yaşamları boyunca önemli diğerleriyle kurdukları duygusal bağları açıklayıcı etkileri oldukları varsayılmaktadır (Bretherton, 1992; Feeney ve Noller, 1990).

Ainsworth ve diğerleri (1978) tarafından yürütülen çalışmaya göre bebeğin, annenin ortamdaki ayrılmasına ve geri dönmesine verdiği tepkiler temelinde üç farklı bağlanma örüntüsü tanımlanmaktadır. Bunlar güvenli, kaygılı/kararsız ve kaçınan olmak üzere üç farklı bağlanma türü olarak belirtilmiştir. Hazan ve Shaver (1987) yetişkinlikteki romantik ilişkilerde gözlenen bağlanma türlerinin, Ainsworth tarafından saptanan üç farklı çocukluk bağlanma örüntüsüne benzer olduğunu belirtilmektedir. Bartholomew ve Horowitz (1991) ise önerdikleri modelde yetişkin bağlanma türlerini bireylerin kendileri için ve diğer insanlar için geliştirdikleri zihinsel temsilleri temel alarak

tanımlamaktadır. Bu modelde, bağlanma stilleri ‘bağımlılık’ ve ‘kaçınma’ boyutları temelinde diğer bir ifadeyle başkalarının onayına duyulan ihtiyaç ve ilişki kurma ve devam ettirme istekliliği göz önünde bulundurularak sınıflandırılmaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu model, benlik modelinin ve başkaları modelinin olumlu ve olumsuz oluşuna göre kişilerde bir takım bağlanma türlerinin oluşabileceğini belirtmektedir. Ek olarak, tanımlanan her bir bağlanma örüntüsüne sahip kişilerde bulunabileceği ileri sürülen özellikler olduğu belirtilmektedir.

Benliğe ve başkalarına ilişkin zihinsel temsilleri olumlu olan “*güvenli bağlanma*” örüntüsüne sahip bireylerin, kendilerini değerli ve sevmeye layık olarak gördükleri ve başkalarının da ihtiyaçlarına cevap verebileceklerini ve destekleyici olduklarına inandıkları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu alan güvenli bağlanma algısının olması ile tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, güvenli bağlanma örüntüsüne sahip olan kişilerin yakınlıktan ve bağımsız olmaktan rahatsızlık duymazken, yardım aramaya ve stresle baş etmeye inançları olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak, bağımlılık ve kaçınmanın düşük olduğu bir alan olduğu belirtilmektedir.

Olumsuz benlik olumlu başkaları modeli ile tanımlanan “*saplantılı bağlanma*” örüntüsüne sahip bireylerin kendilerini değersiz hissetme eğiliminde oldukları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu özellikteki bireylerin başkalarının onayına ihtiyaç duyarak kendilerini kanıtlamaya çalıştıkları ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bağımlılığın yüksek olduğu bir alan olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak, saplantılı bağlanan bireylerin tutarsız ve duyarsız ebeveyn davranış şekline maruz kaldıkları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modeli ile tanımlanan “*korkulu bağlanma*” örüntüsüne sahip olan bireylerin kendilerinin sevilmez olduğunu ve değersiz olduklarını düşündükleri ileri sürülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Başkalarının güvenilmez ve reddedici olduklarıyla ilgili inançlara sahip oldukları belirtilmektedir. Güvenli bağlanma algısı düşük olan bu alandaki kişilerin güçlü bir şekilde yakınlığa ihtiyaç duydukları, ilişkiler hakkında endişelendikleri ve terk edilmekten korktukları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Diğer bir deyişle, bu kişilerin kaygı düzeylerinin ve kaçınmalarının yüksek olduğu ileri sürülmektedir.

Olumlu benlik olumsuz başkası modeli ile tanımlanan “*kayıtsız bağlanma*” biçimine sahip bireylerin, kendilerini değerli ve sevebilir bulmalarına karşın başkalarına ilişkin olumsuz beklenti ve değerlendirmelere sahip oldukları belirtilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu kişiler bağlanma figürlerinden gelebilecek olan reddedilme ve sonrasındaki hayal kırıklığının önüne geçmek için yakın ilişkilerden kaçınmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Güvenli bağlanma algısı düşük olan bu kişilerin kendilerine fazla güvendikleri ve diğerleriyle duygusal uzaklığı tercih ettikleri belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, kaçınmanın yüksek olduğu bir bağlanma örüntüsü olduğu ileri sürülmektedir.

Shaver ve Brennan (1992) tarafından yürütülen bir çalışmada, bağlanma örüntüsünün bireyin kişiliği üzerinde bir takım etkiler yarattığı ileri sürülmektedir. Buna göre güvenli bağlanan kişiler güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip olanlara göre daha az nörotik, daha dışa dönük, daha az kaygılı ve daha sıcak oldukları belirtilirken; kaçınıcı bağlanma stiline sahip bireylerin daha depresif, uyumsuz, ilişkilerinde doyumsuz olan bireyler oldukları belirtilmektedir. Ek olarak, olarak korkulu bağlananların sosyal olarak izole oldukları ve duygusal ilişki kurmakta zorlandıkları belirtilmektedir (aktaran Deniz, 2006, s.90).

Kişilerin erken dönemde bakım verenle kurduğu ilişki örüntüsü ile kişilerin yetişkinlikteki işlevselliği ve ilişki kurabilme yeterliliği arasındaki ilişkiye yapılan vurgu ortak kabul görmektedir (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1982). Diğer bir ifadeyle, değişime dirençli yapılar haline gelen zihinsel temsillerin kişilerin yaşamları boyunca önemli diğerleriyle kurdukları duygusal bağları ve kişiler arası problemleri açıklayıcı etkileri oldukları varsayılmaktadır (Bretherton, 1992; Feeney ve Noller, 1990). Bosmans, Braet ve Vlierberghe’nin (2010) çalışması bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmaya göre erken dönem uyumsuz şemalar güvensiz bağlanma ve psikopatoloji arasında aracı bir rol üstlenmektedir. Daha belirgin olarak Kopukluk/Reddedilmişlik ve Diğerleri Yönelimlilik şema alanları bağlanmanın Kaygılı Boyutu ile ilişkilendirilirken; Kopukluk/Reddedilmişlik ve Zedelenmiş Sınırlar alanları bağlanmanın Kaçınıcı Boyutu ile ilişkilendirilmektedir (Bosmans ve diğerleri, 2010). Bu bulguya paralel olarak, ergenlerde ve yetişkinlerde bulunan erken dönem uyumsuz şemaların psikopatoloji ile ilişkilendirildiği gibi yetersiz ebeveynlik yaşanmışlıklarıyla da ilgili olduğu ileri

sürülmektedir (aktaran Rijkeboer ve Boo, 2009, s.102). Bu bulguyu Kapçı ve Hamamcı (2010) aile işlevleri ile erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiye işaret etmesiyle de destekler niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, Yetersizlik ve Duygusal Yoksunluk uyumsuz şemalarına ek olarak Zedelenmiş Sınırlar şema alanının çocuğun aile ile olan olumsuz ilişkisinden etkilendiği belirtilmektedir. Bağlanma kuramı (Bowlby, 1973, 1982) erken dönemdeki ilişkisel yaşantıların daha sonraki gelişim için çok büyük önem taşıdığını belirtmektedir. Bağlanma kuramı daha önceki ilişkisel yaşantılarda öğrenilen bağlanma örüntülerinin kişilerin stresli olaylarla başa çıkma yollarını ve bunun sonucunda da psikolojik iyilik hallerini etkileyeceğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, önemli diğerleriyle kurulan ilişki sonucu aşama aşama gelişen bağlanma davranış sistemi, kişinin kendi ve diğerleri hakkındaki zihinsel temsilleri oluşturduğu belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle bağlanma sistemi kişinin ilişkisel beklentilerinin, duygularının ve davranış örüntülerinin özelliklerini ortaya çıkarmaktadır (Fraley ve Shaver, 2000). Ek olarak, bağlanma kuramında olduğu gibi şema kuramında da erken dönem yaşantıların yetişkinlikteki kişiler arası ilişkiyi bununla beraber psikolojik iyilik halini etkilediği görülmektedir.

1.2.1.b. Psikolojik Kontrol

Bağlanmaya ek olarak Young ve diğerlerinin (2003) çocuğun otonomi gereksiniminin karşılanmaması durumunu örneklediği çalışması, anne babanın otonomiye yönelik desteğinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Şema Terapi kuramına göre aşırıya kaçmadan doyurulması gereken bazı ihtiyaçların aşırı düzeyde karşılanması durumunda çocukta bağımlılık/yetersizlik, hak görme/büyüklik şemalarının gelişebileceği öngörülmektedir. Bu durumda çocuğun özerklik, otonomi ve gerçekçi sınırlar gibi temel duygusal ihtiyaçları karşılanmamış olmaktadır. Aynı şekilde bağlanma kuramında da annenin otonomiye yönelik desteğinin çocuk için önemli bir gereksinim olduğunu belirtilmektedir. Bağlama kuramı (1969) bebekler için *bağlanma sistemi* ile *keşif sisteminin* birbiri ile ilişkili bir davranış sistemi içinde olduğunu belirtmektedir. Buna göre güvenli bağlanan çocukların korunma ve konfor ihtiyacı ile çevreyi keşfetme ihtiyacı arasındaki dinamik dengeyi başarılı bir şekilde kurmuş olması gerekmektedir.

Bağlanmayla ilgili davranışlar bu bütünleşik yapının bağlanma kısmını oluşturuyorken annenin otonomiye yönelik desteği veya psikolojik kontrolü bu yapının keşif kısmının tamamlayıcısı kabul edilmektedir. Psikolojik kontrol, ebeveynin çocuğuna karşı geliştirdiği koşullu kabulü belirten bir tutum olduğu belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuğun ebeveynin kabulü doğrultusunda düşünmesini, davranmasını ya da hissetmesini sağlayacak türden zorlayıcı ebeveyn davranışı olduğu ileri sürülmektedir. Bu zorlayıcı ebeveyn davranışları çocuğu suçlama, utandırma ve kaygı aşılama şeklinde oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle ebeveyn dolaylı yollarla çocuğun davranışlarını kontrol etmeye çalışmaktadır (Barber, 1996; Barber 2002). Psikolojik kontrolün aksine otonomi desteği çocukta bir takım becerilerin gelişmesinin ebeveyn tarafından desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer ifadeyle, otonomi desteği ebeveynin çocuğa bağımsız problem çözme, seçim yapma ve kararların bir parçası olma yönünde cesaretlendirme konularında destek olması anlamına gelmektedir. Literatürdeki çalışmalar yeterli otonomi desteğinin çocuğun yaşam görevleri üzerinde ustalık kazanması için heveslendirmesine ek olarak güvenli bağlanma örüntülerini sürdürmesine de katkı sağladığını belirtmektedir (Whipple, Bernier ve Mageu, 2010).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi değerlendiren çalışmalar temel olarak iki konu üzerine odaklanmaktadır. İlki, ebeveynin çocuk yetiştirirkenki davranışlarını anlamak, tanımlamak ve sınıflandırmakken, bir diğeri ebeveyn davranışlarının ne ölçüde çocuğun bilişsel, sosyal, duygusal ve davranışsal gelişimini etkilediğini kavramak olduğu belirtilmektedir. Ebeveyn desteği ve ebeveyn kontrolü genel olarak anne baba davranışlarını sınıflandıran tanımlar olarak ileri sürülmektedir (Darling ve Steinberg, 1993). Çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyen ebeveyn desteği, anne ve babanın çocuğu fiziksel ve duygusal olarak doyurduğu, sıcak, duyarlı (responsiveness), kabul edici ve bağlı bir şekilde davrandığı ebeveyn tutumu olarak değerlendirilirken ebeveyn kontrolünün çocukta yarattığı etkiler açısından daha karışık ve çeşitli bir yapısı olduğu belirtilmektedir. Bunlar suçlayıcı, zorlayıcı, baskıcı, düşmanca, tutarsız kontrolü; kısıtlayıcı, ceza verici ve sevgiden yoksun bırakmayı içine alan zorlayıcı anne baba tutumunu tanımlamaktadır (Barber, 2002).

Ebeveyn kontrolünün daha net ifade edilebilmesi için çalışmalar psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol arasındaki farka dikkat çekmektedirler. Davranışsal kontrol, ev

sorumlulukları, günlük aktiviteler ve tutumlar gibi çocuğun davranışlarına yönelik olması ile tanımlanırken, psikolojik kontrol duygular, kendini ifade edebilme, yeterlilik ve kimlik algısına yönelik çocuğa yapılan müdahaleler olduğu belirtilmektedir (Schaefer, 1965). Diğer bir ifadeyle Schaefer (1965) psikolojik kontrolü, çocuğun ebeveyninden bağımsız bir birey olarak yetişmesine izin vermeyen, örtük kontrol metodu olarak tanımlamakta; davranışsal kontrolü ise daha yaygın, örtük olmayan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Steinberg (1999) psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol arasındaki farkı şu şekilde ifade etmektedir. Davranışsal kontrolün az olması çocuğun yetersiz yönlendirilmesine ve denetimine sebep olmakta, bu durumun çocuğun tehlikeli ve riskli ortamlarda bulunmasına sebebiyet verdiği belirtilmektedir. Bunun aksine, çok fazla psikolojik kontrol çocuğun bağımsız davranmasını, psikolojik yeterliliğinin gelişimini ve kendi kendini yönetimini de olumsuz şekilde etkilediği ileri sürülmektedir. (Steinberg, 1999).

Aktarılanlara paralel olarak Barber (2002) psikolojik kontrolü zorlayıcı, engelleyici, manipülatif ebeveyn davranışı olarak ifade etmektedir. Bu davranış biçiminin çocuğun gelişim sürecinde bir takım sorunlar yaratabileceği belirtilmektedir. Bu sorunlar çocuğun okuldaki başarısını olumsuz etkileyebileceği gibi, içedönüklük, depresif duygu durumu, yeme bozukluğu gibi içselleştirilmiş problemlere, antisosyal davranışlar, agresyon gibi dışsallaştırılmış problemlere yol açabilmektedir. Psikolojik kontrol süreci, çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına cevap vermeyen ve bu şekilde çocuğun kendini ifade etme ve otonomi becerisini baskılayan anne baba tutumu olarak da tanımlanmaktadır (Maccoby ve Martin, 1983; Baumrind, 1965). Böyle bir ortamda çocuğun farkındalığının gelişmesi ve kendilik algısının gelişmesi zorlaşmaktadır. Bunlara ek olarak psikolojik kontrol suçluluk duygusu, bağımlılık, pasif agresif tutum, yabancılaşma, sosyal olarak izole olma ve edilgen olma özellikleriyle ve çökkün duygu durumuyla ilişkili bulunmaktadır (Hauser, 1991; Allen, Hauser, Eickholt, Bell ve O'Conner, 1994).

Ebeveynin psikolojik kontrol tutumunun manipülatif yanını tanımlayan sınıflandırmalar şu şekilde belirtilmektedir; suçlama ile psikolojik kontrol, sevgiden yoksun bırakarak psikolojik kontrol ve kaygı aşılama. Örneğin, sevgiden yoksun bırakarak kontrol sağlamaya çalışan ebeveyn, çocuğa ilgisini ve sevgisini ancak kendi istediği gibi

davrandıktan sonra vereceği koşulu ile davranmaktadır (Schaefer, 1965; Barber 1996). Çocuğun sözel ifadesini engelleyerek çocuğun kendini keşfetmesine ve kendini ifadesine ket vuran ebeveyn tutumu psikolojik kontrolün alıkoyan, engelleyen yanını göstermektedir (Barber, 2002). Diğer bir ifadeyle, ebeveyn ve çocuk arasındaki sözel aktarım çocuğun kendini ifade etmesinde çok önemli bir unsur niteliğindeyken, çocuğun sözel ifadelerini kısıtlayıcı, söylediklerine ilgisiz kalan ebeveyn tutumu çocuğun kendiyle ve diğerleriyle ilgili fikirlerini, gözlemlerini ifade etme becerisine zarar verdiği ileri sürülmektedir (Barber, 1996; Baumrind, 1966).

Psikolojik kontrol ve ebeveyn tarzları birlikte düşünüldüğünde, sahiplenici, baskın ve iç içe geçmiş ebeveyn tarzı, ebeveyn çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmektedir. Başka bir deyişle, çocuğun ebeveyne olan duygusal ve psikolojik bağımlılığını destekleyen, ebeveyn çocuk arasındaki ilişkide duygusal bağı aşırı derecede vurgulayan, çocuğun bireysel sınırlarının olmadığı iç içe geçmiş bir ebeveyn tutumu çocuğun bireyselleşmesini engellediği gibi bağımlılığını da artırdığı belirtilmektedir (Barber, 2002; Schaefer, 1965; Siegelman, 1965).

Morris ve diğerlerinin (2000) yaptığı bir çalışmada, ebeveynlik ve çocuğun mizacı arasında bir etkileşim olduğu belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, psikolojik kontrol ile içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlerin ilişkisi değerlendirildiğinde, olumsuz kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin psikolojik iyilik halinin olumsuz etkilenebileceği belirtilmektedir. Birçok çalışma psikolojik kontrolün çocuğun gelişimsel sürecine olumsuz etkide bulunabileceğini belirtmektedir. Psikolojik benlik kavramı, diğer bir ifadeyle, çocuğun benlik saygısı, özgüveni, kendini ifade edebilme becerisi, bunlarla birlikte psikososyal gelişimi ebeveyn tutumuyla yakından ilişkilendirilmektedir (Steinberg ve diğerleri, 1989). Ek olarak, depresyon, intihar düşünceleri, içe dönüklük, yeme bozuklukları gibi içselleştirilmiş problemlerin; saldırganlık, yıkıcı davranışlar ve suç işleme gibi dışsallaştırılmış problemlerin psikolojik kontrol ile ilişkisi olabileceği belirtilmektedir (Barber, 1996; Mills ve Rubin, 1998).

Sonuç olarak, psikolojik kontrol çocuğun artan gelişimsel otonomi ihtiyacına karşılık ebeveynin uygunsuz davranması anlamına gelmektedir. Psikolojik kontrol kaygı ve suçlama içerdiği için çocuğun sosyal-duygusal gelişimini kısıtlayabileceği, kendine

güven ve öz yeterlilik duygularının gelişimini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu görüşe paralel olarak, Cummings ve diğerlerinin (2000) çalışması çocuğu sevgiden yoksun bırakmanın, suçlamanın ve çocuğun görüşlerini hiçe saymanın (psikolojik kontrol) çocukta olumsuz baş etme süreçleri geliştirmesine sebep olabileceğini belirtmektedir. Bu olumsuz baş etme süreçleri bağımlı olma, engellenme ve boyun eğme ile tanımlanmakta ve kişinin özerklik gelişimini engellemektedir. Ek olarak, ebeveyn psikolojik kontrolü ergenlerde uyumsuzluk ve depresif belirtiler, kaygı ve düşük benlik saygısı gibi sorunlarla ilişkilendirildiği belirtilmektedir (Cummings ve diğerleri, 2000).

1.2.2.Erken Dönem Yaşantılar

Erken dönem uyum bozucu şemaların gelişimsel kökenlerinden bir diğerinin de örseleyici/travmatize edici çocukluk yaşantıları olduğu düşünülmektedir. Şema kuramına göre olumsuz şemaların oluşumunda alta yatan 4 tip erken dönem yaşantılar olduğu gözlenmiştir. Bu yaşantılar Young ve diğerleri (2003) tarafından aşağıdaki gibi belirtilmiştir;

- Gereksinimlerin engellenmesi
- Travmatize etme ya da kurbanlaştırma
- Gereksinimlerin gereğinden fazla karşılanmaya çalışılması, aşırı koruma
- Seçici içselleştirme ya da önemli diğer kişilerle özdeşim kurma

Gereksinimlerinin engellenmesi, çocukta duygusal yoksunluk ya da terk edilme şemalarının ortaya çıkmasına neden olabileceği ileri sürülmektedir. Fiziksel ve ruhsal olarak zarar gördüğü travmatik yaşantılar sonucunda çocukta güvensizlik/suistimal edilme, kusurluluk/ utaç, hastalıklar ve tehditler karşısında dayanıksızlık gibi şemaların gelişebileceği varsayılmaktadır (Young ve diğerleri, 2003). Bu görüşlere paralel olarak Wright, Crawford ve Castillo'nun (2009) çalışması, yetişkinlikteki depresyon ve kaygı belirtilerinin çocuklukta ihmal ve istismar yaşantılarıyla ilişkili olabileceğini göstermekte ve bu ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolüne işaret etmektedir. Buna göre travmatik yaşantıların, bu kişilerde kusurluluk/utaç, hastalıklar ve tehditler karşısında dayanıksızlık gibi şemaların gelişmesinde önemli bir etkiye sahip

olabileceği belirtilmektedir. Aynı şekilde, Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes (2007) çalışmasında çocuklukta fiziksel kötüye kullanılmaya maruz kalanların yetişkinlikte depresyon, kaygı belirtileri gösterebileceği ve öfke problemlerinin olabileceğini belirtmektedir.

Bakım veren kişi tarafından çocuğa yöneltilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ya da eylemsizliklerin tümü çocukluk çağı örselenme yaşantıları olarak tanımlanmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Çocukluk çağında yaşanan duygusal, cinsel, fiziksel istismar ve ihmal yetişkinlikte düşük benlik saygısıyla ilişkilendirildiği, kişilerarası ilişkilerde problemlere sebep olabileceği belirtilmektedir (Mullen ve diğerleri, 1996). Duygusal istismar çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyen, zorlayıcı, talepkar veya ilgisiz ebeveyn tutumları olarak tanımlanmaktadır. Bağırma, küfretme, aşağılama, lakap takma, korkutma, tehdit etme, değer vermeme, küçük düşürme, alaylı konuşma, duygusal ihtiyaçlarını yetersiz ve tutarsız bir şekilde sağlama duygusal kötüye kullanım biçimleri olduğu belirtilmektedir (Tıraşçı ve Gören, 2007). Fiziksel istismar ise bakım verenin korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak çocuğuna istemli bir şekilde yönelttiği zarar verici davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Wissow, 1995). Fark edilebilen ve yaygın kötüye kullanma olan fiziksel istismar ergenlikte ve yetişkinlikte çeşitli ruhsal bozukluklara, öz kırıma ve madde kötüye kullanıma sebep olabilmektedir (Johnsen ve ark., 2002). Aynı şekilde, cinsel istismar ruhsal bozukluklara sebep olabileceği gibi madde kötü kullanımına da sebep olabileceği belirtilmektedir (Steel ve ark., 2004).

Çocukluk çağı örselenme yaşantıları ruhsal bozukluklar ve madde kullanma eğilimi için belirgin bir risk faktörü olarak tanımlanmakta, diğer bir ifadeyle, kişide yaşam boyu etkisini gösterebileceği, sosyal ve duygusal anlamda olumsuz sonuçlar yaratabileceği belirtilmektedir. Birçok çalışma çocuklukta maruz kalınan duygusal ihmal ve istismar yaşantılarının yetişkinlikteki depresyon ve kaygı belirtileriyle olan ilişkisine işaret etmektedir (Wright, Crawford ve Castillo, 2009; Kural ve ark., 2005; Johnsen ve ark., 2002). Silverman, Reinherz ve Giaconia (1996) 17 yıl devam eden boylamsal çalışmalarında, istismara maruz kalmış çocukların yaklaşık %80'ninin 21 yaşlarında en az bir psikiyatrik tanı alabileceğini belirtmektedir. Gözlemlenen grupta depresyon, kaygı bozukluğu, yeme bozukluğu ve intihar girişimleri görülebileceği belirtilmektedir.

Aynı çalışmada, fiziksel istismara maruz kalan çocukların istismara maruz kalmayan diğerlerine göre kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşayabileceği ve daha çok depresyon belirtileri gösterebileceği bildirilmektedir. Cinsel istismara maruz kalan çocukların ise yukarıda belirtilen olumsuz sonuçlara ek olarak cinsiyet rolleri konusunda sorunlar yaşayabileceği ileri sürülmektedir. Bu bulgulara paralel olarak Zlotnick, Ryan, Miller ve Keitner'in (1995) çalışması çocukluğunda istismara maruz kalan çocukların yetişkinlikteki psikolojik problemlerinin iyileşme sürecinin de olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Major depresyon tanısı almış kadınların 12 aylık süre içerisindeki iyileşme oranlarına bakıldığı bu çalışmada, çocukluğunda istismara maruz kalmayan kadınların kalanlara göre iyileşme oranının 3.7 kat fazla olduğu belirtilmektedir.

Çocukluktaki örseleyici yaşantılar çeşitli Eksen I bozukluklarla ilişkilendirilmesine ek olarak bazı çalışmalar Eksen II bozukluklarla da ilişkisi olabileceği sonuca varmaktadır. Luntz ve Widom'un (1994) araştırmasında fiziksel/duygusal istismar ve ihmale maruz kaldığı belirlenen bireyler 11 yaşından itibaren gözlemlenerek yetişkinlikte ortaya çıkabilecek psikopatolojileri incelenmiştir. Bu araştırmaya göre çocukluk çağındaki örselenme yaşantılarının antisosyal kişilik belirtileri ve tanısı için belirgin bir yordayıcı etkisi olduğu sonucu belirtilmiştir. Aynı şekilde, Kural ve diğerlerinin (2005) yaptığı çalışma da çocukluk çağı örselenmelerinin antisosyal kişilik bozukluğu üzerindeki önemli yordayıcı etkisini bildirmektedir.

Duygusal, fiziksel ve cinsel istismara maruz kalan çocukların kendilerine ilişkin yetersizlik, değersizlik ve güçsüzlük algılarının olabileceği ve bu olumsuz yaşantıların düşük benlik saygısına neden olabileceği belirtilmektedir (aktaran Toker ve ark., 2011, s.84). Lazarus (1993), kişilerin stresli veya zorlayıcı durumlarla başa çıkmak için çeşitli davranış kalıpları geliştirebileceklerini belirtmektedir. Bu davranış kalıpları, sorun çözmeye yönelik ve sorunun sebep olduğu olumsuz duygulanımı azaltmaya yönelik olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Diğer ifadeyle, kişi zorlayıcı durumlara uyum sağlarken sorun odaklı ya da duygu odaklı baş etme kullanabileceği belirtilmektedir. Çocukluğunda örseleyici yaşantılara maruz kalan çocukların sıklıkla kaçınma ve yadsıma gibi duygu odaklı başa çıkma tutumlarını benimsediği belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, örseleyici yaşantıların yarattığı korku, çaresizlik ve utanç duygularıyla baş

edebilmek için çocukların kaçınma, yadsıma, dürtüsellik, yıkıcılık gibi davranış kalıpları geliştirebilecekleri gözlemlenmektedir (Burgees ve diğerleri, 1995). Aynı şekilde, Krause, Mendelson ve Lynch (2003) çalışmasında, olumsuz duyguların cezalandırıldığı, görmezden gelindiği ya da küçümsendiği, diğer bir deyişle, duygusal istismarın olduğu bir aile ortamında yetişen çocuğun, duygularını düzenlerken bastırmayı ve kaçınmayı öğreneceğini ileri sürmektedir. Çocukluk istismarından dolayı duygu düzenleme zorluğu yaşayan çocukların yetişkinlikte psikolojik problemlere daha yatkın olabileceği belirtilmektedir (Grayson ve Nolen-Hoeksema, 2005). Son olarak, yukarıda belirtilen kaçınma, yadsıma, dürtüsellik, yıkıcılık gibi davranış kalıplarının bilişsel şemalar aracılığıyla yetişkinlikte kişide gözlemlenebileceği bildirilmektedir (Burgees ve diğerleri, 1995).

1.2.3. Duygusal Mizaç

Şemaların oluşumunda erken dönem yaşantıların dışında duygusal mizacın da önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir. Her çocuğun doğumdan itibaren benzersiz bir kişiliğinin ve mizacının bulunduğu varsayılmaktadır. Bazı çocuklar daha aksi, daha utangaç ya da daha saldırgan olabilmektedir. Olumsuz çocukluk yaşantılarının duygusal mizaçla etkileşim içinde şemaların oluşumunda belirleyici olabileceği belirtilmektedir (Young ve ark., 2003). Örneğin, tepkisel bir çocuk sakın bir çocuğa nazaran şiddet eğilimi gösteren anne-babadan daha fazla fiziksel kötüye kullanıma maruz kalabilmektedir. Benzer anne baba tutumlarıyla karşılaşan farklı kişilik özelliklerine sahip iki çocuk farklı tepkiler verebilmektedir. Örneğin, reddedici bir aile ortamında utangaç çocuk daha içe dönük ve bağımlı bir yapıya sahip olurken; sosyal olan çocuğun daha cesaretli olabileceği ve olumlu ilişkiler kurabileceği belirtilmiştir (Young ve ark., 2003).

Beş faktör modeli, görgül araştırmalar neticesinde keşfedilen kişilik özelliklerinin beş faktörünü ifade ettiği belirtilmektedir (Goldberg, 1990). Kişiliğin tanımlanması ve ölçülmesine ilişkin çalışmalar çerçevesinde gelişen Beş Faktör Yaklaşımı, günümüzde kişiliğin ve kişilik özelliklerinin varolan farklı değişkenlerle ilişkisinin değerlendirildiği çalışmalarda hem kuramsal yaklaşım hem de ölçme aracı olarak yaygın bir biçimde kullanıldığı belirtilmektedir (John ve Srivasta, 1999). Sözcüksel varsayımdan (lexical hypothesis) yola çıkılarak geliştirilen Beş Faktör Modeli, kişilerin kendilerini ve

diğerlerini tanımlamak için kullandıkları terimlerin analizine dayanmaktadır (Digman, 1990). İnanç ve Yerlikaya (2009) ise kişiliği “bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü, tutarlı ve yapılaşmış özellikler bütünü” olarak tanımlamaktadır (s.3). Genel olarak kişilik bir kimseyi diğer insanlardan farklı kılan, kendine ait özellikleri temsil eden bir yapı olarak tanımlansa da kişilik kuramcıları kendi kuramsal yaklaşımları doğrultusunda farklı vurgular yaparak kişiliği tanımlamışlardır.

Sonuç olarak, kişiliğin tanımlanması ve ölçülmesine ilişkin kuramsal çalışmalar çerçevesinde gelişen Beş Faktör yaklaşımı, insanların kendilerini ve diğer insanların kişilik özelliklerini tanımlamaları için kullandıkları terimlerin analizine dayanan beş faktörlü kişilik yapısı modeli olduğu belirtilmektedir (Goldberg, 1990; Digman, 1990). Beş faktör modeli kişiliği açıklarken diğer kişilik kuramlarının yerine geçmek yerine daha bütüncü bir şekilde kişiliğin farklı sistemlerini ifade etmektedir (Digman, 1990). Beş faktörün boyutları önemli yaşam olaylarının sonuçları (iş ve okuldaki performans, iyilik hali, suç işleme ve psikopatolojinin bazı boyutları) ile anlamlı bir şekilde ilişkilendirildiği bulgusuna varılmıştır. (Costa ve McCrae ,1980; Barrick ve Mount,1991; John, Caspi, Robins, Moffitt, ve Stouthamer-Loeber,1994; akt. Benet-Martinez ve John, 1998).

Beş faktör modelin kişiliğin farklı sistemlerine sahip bireyleri tanımlayan bir model olduğu belirtilmiştir (McCrea ve Costa, 2003). Beş faktörün boyutları aşağıda kısaca tanımlanmıştır;

- *Dışadönüklük (Extroversion)* boyutunun birlikte anıldığı özellikler sıcak, girişken olma, iddialı olma, hakkını savunma, aktif ve konuşkan olma şeklinde ifade edilmektedir. Buna karşın içe dönük bireyler ise utangaç, uysal ve sessiz olma gibi özelliklerle ifade edilmektedir.
- *Geçimlilik (Agreeableness)* boyutu güvenilir, işbirliğine yatkın, alçakgönüllü, özgeci, destekleyici, kibar, nazik ve diğer insanlarla duygusal yakınlık kurabilen insanları tanımladığı öne sürülen bir boyuttur.
- *Sorumluluk (Conscientiousness)* boyutu ise disiplinli, özenli, dikkatli, sorumluluk sahibi, planlı, başarılı, etik kurallara bağlı, başlanan bir işi bitirebilen özellikteki bireyleri anlattığı ileri sürülmektedir.

- *Duygusal Dengesizlik (Neuroticism)* boyutundaki kişiler kaygılı, depresif, sinirli, duygusal, gergin, üzgün ve güvensiz olma eğilimleri ile ifade edilmiştir.
- *Deneyime Açıklık (Openness to Experience)* boyutu ise hayal gücü yüksek olma, yaratıcı olma, kültürlü olma, bilgiye ve öğrenmeye meraklılık, açık görüşlülük gibi özellikleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

İnanç ve Yerlikaya (2009) çalışmasında, insan kişiliği doğrultusunda içinde bulunduğu duruma uygun şekilde tepkiler verme becerilerine sahip olduğunu belirtse de Young ve arkadaşlarının (2003) yaptığı gözlemlerde fazlasıyla kötü ya da uyumlu aile ortamının kişinin duygusal mizacına önemli bir noktada baskın geleceğini varsaymaktadır. Örneğin ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde karşılandığı güven ve sevgi ortamında yetişen utangaç çocuk başka koşullarda arkadaşça davranabilmekteyken; bunun yerine reddedici bir aile ortamında yetişen sosyal bir çocuk insanlardan uzaklaşabilmektedir. Aynı şekilde aşırı duygusal mizacın da çevreye baskın gelebileceği ve belirli anne-baba öyküsü olmadan da psikopatolojiye yol açabileceği belirtilmektedir.

Uyumsuz şemaların oluşumunda daha öncede belirtildiği gibi erken dönemde karşılanmayan temel duygusal ihtiyaçların önemli bir etkisi bulunmaktadır (Young ve diğerleri, 2003). Erken dönemde çocuğun bakım veren tarafından yetersiz ilgi ve bakım görmesi, ebeveynle sürekli olarak örseleyici bir ilişki içinde olması doğuştan gelen karakter özellikleriyle birlikte uyumsuz şemaların oluşumunu güçlendirmektedir (Muris, 2006). Diğer bir ifadeyle, şemaların oluşumunda hem kalıtım hem de çevre etkisini gözlemleyebiliriz. Muris'in (2006) çalışması bu etkiyi destekler nitelikte olabilir. Çalışmaya göre zarar veren ebeveyn yetiştirme tarzı ve duygusal dengesizlik kişilik özelliği birlikte uyumsuz şemaların oluşumunda önemli bir etkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Kalıtım ve çevre etkisinin uyumsuz şemaların oluşumundaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, zarar veren ebeveyn yetiştirme tarzı ve örseleyici yaşantılar şemaların oluşumundaki çevresel etkiler olarak değerlendirilebilirken, karakter özelliklerini ya da duygusal mizacı kalıtsal etkiler olarak değerlendirebiliriz.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, yukarıda anlatılan kuramsal çerçevelerden hareketle, erken döneme ilişkin gelişimsel etmenlerle psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkide uyumsuz şemaların aracı rolünü incelemektir. Temel duygusal ihtiyaçların göstergesi olarak bağlanma ve psikolojik kontrol mekanizmaları birbirinin tamamlayıcısı olan yapılar olarak alınmıştır. Katılımcılar tarafından ölçekler aracılığıyla rapor edilen fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantıları ise erken döneme ilişkin olumsuz yaşantıların göstergesi olarak alınmıştır. Temel karakter özellikleri ise beş faktör yaklaşımı çerçevesinde işe vuruk hale getirilmiştir. Bu doğrultuda temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar ve duygusal mizacın diğer bir ifadeyle erken dönem uyumsuz şemaların kuramsal olarak öngörülen gelişimsel belirleyicilerinin bir model içerisinde ele alınmasına yönelik bir çalışma yapılması planlanmıştır. Araştırma içinde test edilen hipotezler aşağıda sunulmuştur.

Hipotez 1: Bağlanma, Psikolojik Kontrol, Erken Dönem Yaşantılar, Duygusal Mizaç, Uyumsuz Şemalar ve Psikolojik İyilik Hali arasında anlamlı ilişkiler vardır.

Hipotez 2: Araştırmaya katılan her değişkende cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye (SED) bağlı anlamlı farklar vardır.

2a: Katılımcının Bağlanma Kaygısı ve Kaçınmasında cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye (SED) bağlı anlamlı farklar vardır.

2b: Katılımcının Anne ve Baba Psikolojik Kontrol Düzeyinde cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye (SED) bağlı anlamlı farklar vardır.

2c: Katılımcının Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar boyutlarında cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye (SED) bağlı anlamlı farklar vardır.

2d: Katılımcının Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık boyutlarında cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye (SED) bağlı anlamlı farklar vardır.

Hipotez 3: Kadınlar için Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından açıklanabileceği anlamlı bir yapısal model vardır.

Hipotez 4: Erkekler için Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından açıklanabileceği anlamlı bir yapısal model vardır.

2. YÖNTEM

2.1. ÖRNEKLEM

Araştırmaya ilişkin uygulamalar Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Üniversite öğrencilerinden oluşan bu araştırmanın örneklemini 223'ü (%55,2) kadın ve 181'i (%44,8) erkek olmak üzere 404 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı (ranj) 18 ile 32 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 21,41 (s=1,70) yıldır.

Araştırma örnekleminin 208'i (%51,5) ODTÜ'de 196'sı (%48,5) Hacettepe'de öğrenim görmektedir. Katılımcıların bölümleri incelendiğinde; 12 (%3) kişinin Eğitim Fakültesinde, 139 (%34,4) kişinin Fen-Edebiyat Fakültesinde, 63 (%15,6) kişinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde, 9 (%2,2) kişinin Mimarlık Fakültesinde ve 181 (%44,8) kişinin Mühendislik Fakültesi'nde eğitim aldığı görülmektedir. Bu örneklemin 76'sı (%18,8) birinci sınıfta, 79'u (%19,6) ikinci sınıfta, 123'ü (%30,4) üçüncü sınıfta ve 126'sı (%31,2) dördüncü sınıfta eğitime devam etmektedir.

Katılımcıların tamamı henüz öğrenci olduğundan anne-baba eğitim ortalaması SED göstergesi olarak kabul edilmiştir. Eğitim durumu göz önünde bulundurulduğunda ortaokula kadar ilk 8 yıl Düşük SED, ortaokul ve lise mezunu Orta SED, üniversite ve/veya yüksekokul mezunu Yüksek SED olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların annelerinin ve babalarının eğitim durumu incelendiğinde; annelerin 9'u (%2) okur-yazar değil, 11'i (%2,7) okur-yazar, 111'i (%27,5) ilkokul mezunu, 41'i (%10,1) ortaokul mezunu, 113'ü (%28) lise mezunu ve 119'ü (%29,5) üniversite ya da yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir. Babaların ise, 2'si (%2,2) okur-yazar değil, 3'ü (%0,5) okur-yazar, 70'i (%17,3) ilkokul mezunu, 30'u (%9,7) ortaokul mezunu, 97'si (%24) lise mezunu ve 193'ü (%47,8) üniversite ya da yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir. Son olarak, araştırmada, daha önce psikiyatrik bozukluk tanısı almış olmak dışlama kriteri olarak kullanılmıştır.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama aracı olarak Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3), Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II),

Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ), Psikolojik Kontrol Ölçeği, Beş Faktör Envanteri (BFI) ve Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

2.2.1. Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3)

Young'un ŞemaTerapi çerçevesinde geliştirdiği Young Şema Ölçeği (YŞÖ), erken dönem uyumsuz şemaları değerlendirmeye yönelik bir ölçektir. (Young ve ark., 1992). Ölçeğin orijinalinde her boyutu ölçen beş madde, toplam 90 madde bulunmaktadır. Katılımcılar, her bir maddeyi 6'lı Likert tipi ölçek üzerinden (1=Benim için tamamıyla yanlış, 6= Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) derecelendirmektedir. Ölçeğin özgün formunda her alt ölçek 5 maddeden oluşmakta, buna bağlı alt ölçeklerden alınan puanlar 5 ile 30 arasında değişebilmektedir.

Ölçeğin kısa formunun ülkemizdeki geçerlilik güvenirlilik çalışması üniversite örnekleminde Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2008) tarafından yapılmıştır ve ölçeğin Türkçe formu için 14 faktörlü bir yapı (14 şema boyutu) önerilmiştir.

Türkçe uyarlama çalışmasında; Kopukluk ve Reddedilmişlik şema alanında yer alan şemalar, Terkedilme/İstikrarsızlık, Güvensizlik/Suistimal Edilme, Duyguları Bastırma, Kusurluluk Utanma, Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma; Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma şema alanında yer alan şemalar, Bağımlılık/Yetersizlik, Hastalıklar ve Tehditler Karşında Dayanıksızlık, İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik, Başarısızlık; Zedelenmiş Sınırlar şema alanında yer alan şemalar, Hak Görme/Büyüklik, Yetersiz Öz Denetim; Diğerleri Yönelimlilik şema alanında yer alan şemalar Boyun Eğicilik, Kendini Feda, Onay Arayıcılık ve son olarak Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık şema alanında yer alan şemalar, Karamsarlık, Duygusal Yoksunluk, Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik ve Cezalandırıcılık olarak adlandırılmaktadır.

Ölçeğin güvenirlik ölçümlerinde şema boyutları için Pearson korelasyon katsayıları .66 ile .82 arasında; şema alanları için yapılan test- tekrar test güvenirliği analizlerinde ise Pearson korelasyon katsayıları .66 ile .83 arasında bulunmuştur. Ek olarak, iç tutarlık katsayısı olarak alfa değerlerinin .63 ile .80 arasında değiştiği gösterilmiştir. Şema alanlarının iç tutarlık katsayılarının ise. 53 ve. 81 arasında değiştiği belirtilmiştir. YŞÖ'nün Türkiye'de yürütülen klinik uygulama ve araştırma faaliyetlerinde kabul

edilebilir düzeylerde geçerli ve güvenilir bir değerlendirme aracı olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

2.2.2. Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R)

Psikolojik ve bedensel belirtileri, psikiyatrik sıkıntıların düzeyini ölçmeye yönelik ve kendini değerlendirmeye dayalı bir psikiyatrik belirti tarama aracıdır. 90 maddeden oluşan ölçeği katılımcılar, her bir maddeyi 5’li Likert tipi ölçek üzerinden (hiç/çok az/orta derecede/oldukça fazla/ileri dercede) değerlendirmektedir. Ölçeğin 9 ayrı belirti grubunu yansıtan 9 alt ölçeği bulunmaktadır: Somatisasyon, Obsesif Kompulsif, Kişilerarası Duyarlılık, Depresyon, Kaygı, Düşmanlık, Fobik Kaygı, Paranoid Düşünce ve Psicotizm. Ölçeğin özgün ve Türkçe formuyla ilgili çalışmalar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Ülkemizdeki geçerlilik güvenilirlik çalışmaları Dağ (1991) tarafından yürütülmüştür.

2.2.3. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II)

Yetişkin romantik ilişkilerindeki bağlanmayı ölçmek için kullanılan Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE), Brennan, Clark ve Shaver (1998) tarafından geliştirilmiştir. Maddeler bağlanmanın iki boyutunu ölçmeye yönelik oluşturulmuştur; kaçınma (terkedilme korkusu ve temas ihtiyacı ile ilgili 18 madde) ve kaygı (yakınlıkta huzursuzluk duyma ile ilgili 18 madde) boyutlarını içeren toplam 36 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Katılımcılar ölçekteki her bir maddeyi 7’li Likert tipi ölçek üzerinden (1= hiçkatılmıyorum, 7=kesinlikle katılıyorum) değerlendirmektedir.

Katılımcılar elde edilen iki boyut üzerinden değerlendirilerek sürekli ölçüme dayalı ölçüm alınabileceği gibi, bu boyutlar üzerinden Bartholomew ve Horowitz’in (1991) önerdiği güvenli, korkulu, kayıtsız ve saplantılı kategorilerini temsil eden dört küme elde edilerek kategorik sınıflandırma yöntemiyle de ölçüm alınabilmektedir. Hem kaygı hem de kaçınma boyutunda düşük puan alan denekler “güvenli” kümesinde, hem kaygı hem de kaçınma boyutunda yüksek puan alan denekler “korkulu” kümesinde, kaygı boyutunda düşük kaçınma boyutundan yüksek puan alan denekler “kayıtsız” kümesinde, kaygı boyutunda yüksek kaçınma boyutundan düşük puan alan denekler ise “saplantılı” kümesinde olarak değerlendirilmektedir. Böylece katılımcılar dört yetişkin

bağlanma kategorisinden birine atanabilmekte ve katılımcıların romantik bağlanma biçimleri tespit edilebilmektedir.

YİYE, Türkçeye Sümer (1999) tarafından çevrilmiş ve Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenirlik değerlendirmeleri Sümer ve Güngör (1999) ve Güngör (2000) tarafından yapılmıştır. İki güçlü faktörle temsil edildiği görülen kaçınma ve kaygı boyutlarının iç tutarlılığının sırasıyla .81 ve .84 olduğu gözlenmiştir. Kaçınma alt ölçeğinin puanlarının Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .94, kaygı alt ölçeğinin ise .91 olarak bulunmuştur.

2.2.4. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ)

Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilen Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği 18 yaşından önceki örselenme yaşantılarını taramaya yönelik bir ölçektir. Geçerlilik güvenirlilik çalışması madde bağımlısı bir grupta yapılan ölçeğin, bu araştırmadaki Cronbach alfa katsayıları 0.79 ve 0.94 arasında bulunmuş ve geçerlilik güvenirliliği yüksek olarak saptanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Aslan ve Alparslan (1999) tarafından yapılmıştır. Geçerlilik güvenirlilik çalışmasında test güvenirliliği 0.96 olarak bulunmuştur. Üç alt ölçeği vardır: Duygusal Kötüye Kullanım ve Duygusal İhmal (DK-Dİ), Fiziksel Kötüye Kullanım (FK) ve Cinsel Kötüye Kullanım (CK). Ölçeğin Türkçe uyarlaması'nın puanlandırması 5'li Likert tipi (hiçbir zaman/nadiren/bazen/sıklıkla/çok sık) değerlendirme ile yapılmıştır.

2.2.5. Psikolojik Kontrol Ölçeği

Schaefer (1965) ve Barber (1996) tarafından geliştirilen Psikolojik Kontrol Ölçeği anne-babanın uyguladığı psikolojik kontrolü ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Toplam 16 maddeden oluşan ölçeğin puanlaması 4'lü Likert tipi (her bir madde 1 puan annemin/babamın özelliklerine hiç benzemiyor - 4 puan annemin/babamın özelliklerine çok benziyor) değerlendirme ile yapılmıştır. Ölçeğin, biri anne diğeri baba için yazılmış iki eşdeğer formu bulunmaktadır. Çalışmada her iki form da verilecektir. 'Eğer onu utandıracak bir şey yaparsam, beni görmezden gelmeye çalıştığı olurdu', 'Ben konuşurken sözümü kestiği olurdu' örnek maddeler olarak verilebilir. Ölçekten alınan yüksek puan, algılanan psikolojik kontrolün yüksek olduğuna işaret etmektedir. Barber

(1996) tarafından yapılan bir çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı anne için .85 olarak bulunmuşken; Kındap, Sayıl ve Kumru (2008) tarafından yapılan ölçeğin Türk örnekleme uyarlama çalışmasında ise Cronbach Alfa katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ek olarak Sayıl ve Kındap (2010) tarafından yapılan bir çalışmada ölçeğin geçerlik ve güvenirliğinin iyi düzeyde olduğu gösterilmiştir.

2.2.6. Beş Faktör Envanteri (BFI)

John, Donahue ve Kentle (1991) tarafından geliştirilen Beş Faktör Envanteri (BFI), kolay uygulanabilen, kısa, diller ve kültürler arası kullanıma uygun beş faktör kişilik ölçeğidir. Ölçek, 8 maddeyle ölçülen dışadönüklük (extraversion), 9 maddeyle ölçülen geçimlilik (agreeableness), 9 maddeyle ölçülen sorumluluk (conscientiousness), 8 maddeyle ölçülen duygusal dengesizlik (neuroticism) ve 10 maddeyle ölçülen deneyime açıklık (openness to experience) kategorilerini içerir. Toplam 44 maddeden oluşan ölçeğin puanlaması 5'li Likert tipi (1=Hiç katılmıyorum, 5=Tamamen katılıyorum) değerlendirme ile yapılmıştır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Sümer ve Sümer tarafından uluslar arası bir proje kapsamında (Schmitt, Allik, McCrae ve Benet-Martinez, 2007) gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Sümer, Lajunen ve Özkan tarafından yapılan (2005) Türkiye'deki uygulamasında .66 ile .77 arasında değişen alfa değerleri elde edilmiştir.

2.2.7. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada 13 maddeden oluşan bir bilgi toplama formu kullanılmıştır. Hazırlanan bilgi formu katılımcıya ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Demografik bilgi toplama formunda, katılımcıların yaşları, devam etmekte oldukları üniversite ve bölümleri, kardeş sayıları-sıraları, anne-babanın eğitim durumu ve önceden aldıkları psikiyatrik tanıların olup olmadığına ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

2.3. İŞLEM

Katılımcılara Demografik Bilgi Formu ve diğer altı envanter bir arada verilmiştir. Uygulamalar gruplar halinde ve araştırmacı tarafından yapılmıştır. Hazırlanan aydınlatılmış onam formu ile katılımcılara araştırmanın adı ve amacı, bilgilerin gizliliği ve ölçekleri doldurmalarının yaklaşık ne kadar süreceği ve ölçeklerin ne şekilde

doldurulması gerektiği, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu belirtilmiş, katılımcıların imzalı onayları alınmıştır. Anketlerin veriliş sırası dengelenerek yorgunluk etkisi ortadan kaldırılmıştır. Araştırmaya katılmak istemeyen öğrencilere anketler verilmemiş, veri toplama sırasında anketleri doldurmaktan vazgeçen öğrenciler çalışmadan ayrılmıştır.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada, tüm bağımsız değişkenlerin (temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar, duygusal mizaç ve erken dönem uyumsuz şemalar) birbirleriyle ve bağımlı değişkenle (psikolojik iyilik hali) olan ilişkisini değerlendirmek için korelasyon analizi; katılımcıların cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre araştırmada yer alan değişkenler için elde edilen puanlar yönünden farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) analizi yapılmıştır. Son olarak, araştırma kapsamında test edilen kuramsal modelle ilgili analizler Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılarak yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bulgular bölümü araştırma sorularının test edildiği istatistiksel analizleri içermektedir. Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak tüm yordayıcı değişkenlerin birbirleriyle ve bağımlı değişkenle olan korelasyon analizleri aktarılmıştır. Ardından, katılımcıların cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre araştırmada yer alan değişkenler için elde edilen puanlar yönünden farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla yapılan MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) sonuçları aktarılmıştır. Son olarak, araştırma kapsamında test edilen kuramsal modelle ilgili Yapısal Eşitlik Modelleri (YEM) analizleri sunulmuştur.

Araştırmada yer alan değişkenler için kullanılan veri toplama araçları, yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, geçerlik ve güvenirlikleri saptanmış ölçüm araçlarıdır. Bu ölçüm araçlarından Young Şema Ölçeği (YŞÖ) ile katılımcılar için beş erken dönem uyum bozucu şema alanına dair beş ayrı puan türü elde edilmiştir (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar). Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II) ile katılımcıların yetişkin romantik ilişkilerindeki bağlanma boyutlarına dair iki puan türü elde edilmiştir (Kaygı Boyutu ve Kaçınma Boyutu). Psikolojik Kontrol Ölçeği ile katılımcıların anne ve babalarından algıladıkları psikolojik kontrol için (Psikolojik Kontrol-Anne ve Psikolojik Kontrol-Baba) iki puan türü elde edilmiştir. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ) ile katılımcıların ihmal ve istismar yaşantılarını değerlendirmelerine yönelik üç puan türü elde edilmiştir (Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar). Beş Faktör Envanteri (BFI) ile katılımcıların kişilik özelliklerini değerlendirmelerine yönelik beş puan türü elde edilmiştir (Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık). Son olarak, Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) ile katılımcıların psikolojik ve bedensel belirtilerini, psikiyatrik sıkıntılarının düzeyini ölçmeye yönelik dokuz ayrı belirti grubunu (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/Düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) yansıtan bir puan türü elde edilmiştir.

3.1. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI

Bu bölümde ilk olarak, araştırmanın yordayıcı değişkenleri olan Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler (Temel Duygusal İhtiyaçlar, Erken Dönem Yaşantılar, Duygusal Mizaç) ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar) ile araştırmanın bağımlı değişkeni olan Psikolojik İyilik Hali (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/Düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) için korelasyon analizi sonuçları aktarılmıştır. Ardından, yordayıcı değişkenlerin birbirleriyle olan korelasyon analizleri aktarılmıştır.

3.1.1. Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler, Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar Ve Psikolojik İyilik Hali İçin Korelasyon Sonuçları

Yapılan korelasyon analizi sonucunda Cinsel İstismar ve Deneyime Açıklık değişkenleri dışında, araştırmanın yordayıcı değişkenlerinin bağımlı değişkenle (SCL_Toplam) anlamlı bir korelasyona sahip olduğu gözlemlenmiştir ($p < .05$). Bu ilişkide, Kaçınma Boyutu ($r = .45$, $p < .05$), Duygusal Dengesizlik ($r = .50$, $p < .05$), Kopukluk ($r = .50$, $p < .05$) ve Zedelenmiş Otonomi ($r = .59$, $p < .05$) alt boyutlarının bağımlı değişkenle aynı yönde giden (pozitif) ve orta düzeyde korelasyon gösterdiği görülmüştür.

Yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenin alt boyutlarıyla olan korelasyonel ilişkisi değerlendirildiğinde, yordayıcı değişkenlerden Kaygı Boyutu, Cinsel İstismar ve Deneyime Açıklık dışında tüm yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenin alt boyutlarıyla anlamlı korelasyonel ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu ilişkide, Kaçınma Boyutu ile Kişiler Arası Duyarlılık ($r = .53$, $p < .05$) ve Depresyon ($r = .45$, $p < .05$); Duygusal Dengesizlik ile Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = .43$, $p < .05$), Kişiler Arası Duyarlılık ($r = .43$, $p < .05$), Depresyon ($r = .54$, $p < .05$), Anksiyete ($r = .47$, $p < .05$) ve Öfke Düşmanlık ($r = .50$, $p < .05$); Kopukluk ile Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r = .43$, $p < .05$), Kişiler Arası Duyarlılık ($r = .57$, $p < .05$) ve Depresyon ($r = .47$, $p < .05$);

Zedelenmiş Otonomi ile Obsesif Kompulsif Belirtiler ($r=.53$, $p<.05$), Depresyon ($r=.56$, $p<.05$), Ankisyete ($r=.49$, $p<.05$), Fobik Ankisyete, ($r=.46$, $p<.05$), Paronoid Düşünceler ($r=.52$, $p<.05$) ve Psikotizm ($r=.56$, $p<.05$) boyutlarının birbirleriyle aynı yönde giden orta düzeyde korelasyon gösterdiği gözlemlenmiştir. Ek olarak, Zedelenmiş Otonomi ile Kişiler Arası Duyarlılık boyutları arasında aynı yönde giden ve güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=.64$, $p<.05$). Bağımlı değişken ve yordayıcı değişkenlere ilişkin korelasyon tablosu Tablo 3.1’de sunulmuştur.

3.1.2. Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar İçin Korelasyon Sonuçları

Yordayıcı değişkenlerin kendi arasındaki korelasyonel ilişki incelendiğinde, Kaçınma Boyutu ile Duygusal Dengesizlik ($r=.41$, $p<.05$), Zedelenmiş Otonomi ($r=.48$, $p<.05$) ve Yüksek Standartlar ($r=.50$, $p<.05$); PK_Anne ile PK_Baba ($r=.46$, $p<.05$) ve Fiziksel İstismar ($r=.40$, $p<.05$); Fiziksel İstismar ile Cinsel İstismar ($r=.46$, $p<.05$); Dışadönüklük ile Deneyime Açıklık ($r=.40$, $p<.05$); Zedelenmiş Otonomi ile Diğerleri Yönelimlilik ($r=.47$, $p<.05$) ve Yüksek Standartlar ($r=.43$, $p<.05$) boyutlarının birbirleriyle aynı yönde giden ve orta düzeyde anlamlı korelasyon gözlemlenmiştir. Ek olarak, Fiziksel İstismar ile Duygusal İstismar ($r=.68$, $p<.05$); Kopukluk ile Zedelenmiş Otonomi ($r=.70$, $p<.05$) boyutları arasındaki ilişkinin aynı yönde giden güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Son olarak, Dışadönüklük ile Kopukluk ($r=-.43$, $p<.05$); Geçimlilik ile Kopukluk ($r=-.44$, $p<.05$); Sorumluluk ile Zedelenmiş Otonomi ($r=-.43$, $p<.05$) boyutlarının ters yönde giden (negatif) orta düzeyde korelasyon gösterdiği gözlemlenmiştir. Yordayıcı değişkenlere ilişkin korelasyon tablosu Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Psikolojik İyilik Hali ve Yordayıcı Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar

	SCL_1	SCL_2	SCL_3	SCL_4	SCL_5	SCL_6	SCL_7	SCL_8	SCL_9	SCL_Toplam
Kaygı Boyutu	.08	.10*	.14**	.09	.07	.07	.08	.08	.09	.10**
Kaçınma Boyutu	.30**	.39**	.53**	.47**	.37**	.31**	.27**	.36**	.37**	.45**
PK_Anne	.26**	.27**	.37**	.33**	.29**	.29**	.25**	.35**	.30**	.35**
PK_Baba	.20**	.24**	.36**	.30**	.28**	.28**	.24**	.35**	.30**	.32**
Fiziksel İstismar	.26**	.24**	.28**	.32**	.26**	.25**	.21**	.27**	.26**	.31**
Duygusal İstismar	.16**	.24**	.34**	.33**	.22**	.23**	.23**	.30**	.28**	.31**
Cinsel İstismar	.11**	.03	.04	.04	.09	.15**	.10*	.10*	.11*	.09
Dışadönüklük	-.04	-.16**	-.23**	-.19**	-.09	-.01	-.15**	.09	-.18**	-.15**
Geçimlilik	-.20**	-.20**	-.24**	-.24**	-.26**	-.33**	-.24**	-.31**	-.29**	-.29**
Sorumluluk	-.17**	-.29**	-.25**	-.22**	-.19**	-.17**	-.18**	-.18**	-.25**	-.25**
Duygusal Dengesizlik	.38**	.43**	.43**	.54**	.47**	.50**	.33**	.33**	.35**	.50**
Deneyime Açıklık	.05	-.08	-.18**	-.13**	-.01	.03	-.04	-.05	-.12*	-.07
Kopukluk	.27**	.43**	.57**	.47**	.37**	.36**	.37**	.47**	.53**	.50**
Zedelenmiş Otonomi	.39**	.53**	.64**	.56**	.49**	.39**	.46**	.52**	.56**	.59**
Zedelenmiş Sınırlar	.22**	.26**	.23**	.22**	.27**	.29**	.23**	.32**	.32**	.30**
Diğerleri Yönelimlilik	.28**	.38**	.39**	.33**	.30**	.25**	.26**	.31**	.33**	.38**
Yüksek Standartlar	.22**	.33**	.41**	.30**	.29**	.26**	.21**	.34**	.32**	.35**

PK_Anne: Psikolojik Kontrol Anne, **PK_Baba:** Psikolojik Kontrol Baba, **SCL_1:** Somatizasyon, **SCL_2:** Obsesif Kompulsif Belirtiler, **SCL_3:** Kişiler Arası Duyarlılık, **SCL_4:** Depresyon, **SCL_5:** Anksiyete, **SCL_6:** Öfke Düşmanlık, **SCL_7:** Fobik Anksiyete, **SCL_8:** Paranoid Düşünceler, **SCL_9:** Psikotizm

*p<.05, **p<.01,

Tablo 3.2.Yordayıcı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	KaçB	PK_A	PK_B	Fİ	Dİ	Cİ	D	G	S	DD	DA	K	ZO	ZS	DY	YS
Kaygı Boyutu	.35**	.14**	.08	-.06	-.08	-.15**	-.02	.02	.06	.12*	-.03	.03	.09	.08	.17**	.16**
Kaçınma Boyutu		.36**	.31**	.17**	.23**	-.05	-.11*	-.06	-.11*	.41**	-.09	.31**	.48**	.09	.37**	.50**
PK_Anne			.46**	.40**	.33**	.08	.02	-.12	-.16**	.24**	.05	.34**	.32**	.20**	.32**	.32**
PK_Baba				.41**	.31**	.04	-.01	-.16**	-.13**	.20**	-.03	.27**	.27**	.19**	.20**	.20**
Fiziksel İstismar					.68**	.46**	-.03	-.07	-.19**	.17**	.02	.25**	.27**	.12*	.16**	.12*
Duygusal İstismar						.31**	-.22**	-.16**	-.19**	.20**	-.14**	.38**	.32**	.03	.13*	.08
Cinsel İstismar							.02	.01	-.04	.00	.02	-.03	.00	-.01	-.05	-.07
Dışadönüklük								.23**	.07	-.16**	.40**	-.43**	-.34**	.08	-.11*	-.04
Geçimlilik									.21**	-.33**	.13**	-.44**	-.21**	-.24**	.06	-.06
Sorumluluk										-.10*	.11*	-.30**	-.43**	-.26**	-.02	-.07
Duygusal Dengesizlik											-.07	.34**	.38**	.14**	.20**	.22**
Deneyime Açıklık												-.16**	.22**	.22**	.01	-.06
Kopukluk													.70**	.39**	.36**	.28**
Zedelenmiş Otonomi														.24**	.47**	.43**
Zedelenmiş Sınırlar															.21**	.34**
Diğerleri Yönelimlilik																.47**
Yüksek Standartlar																

KayB: Kaygı Boyutu, **KaçB:** Kaçınma Boyutu, **PK_A:** Psikolojik Kontrol Anne, **PK_Baba:** Psikolojik Kontrol Baba, **Fİ:** Fiziksel İstismar, **Dİ:** Duygusal İstismar, **Cİ:** Cinsel İstismar, **D:** Dışadönüklük, **G:** Geçimlilik, **S:** Sorumluluk, **DD:** Duygusal Dengesizlik, **DA:** Deneyime Açıklık, **K:** Kopukluk, **ZO:** Zedelenmiş Otonomi, **ZS:** Zedelenmiş Sınırlar, **DY:** Diğerleri Yönelimlilik, **YS:** Yüksek Standartlar.

*p<.05, **p<.01

3.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN ÇOK DEĞİŞKENLİ VARYANS ANALİZİ (MANOVA) BULGULARI

İzleyen bölümde, araştırmada yer alan değişkenlerin cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek amacıyla yapılan MANOVA sonuçları aktarılmıştır (Cinsiyet ve SED Gruplarının Karşılaştırılmasına İlişkin Analiz Tabloları EK 9'dan izlenebilir).

3.2.1. Bağlanma Boyutu Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde Bağlanma Ölçeğinden elde edilen boyut puanlarının (Kaygı Puanı ve Kaçınma Puanı) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyet (Wilks $\lambda=.92$, $F_{(2, 397)}=17,65$, $p<.000$, $\mu^2=.082$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Wilks $\lambda=.99$, $F_{(4, 794)}=1,65$, $p>.05$, $\mu^2=.008$). Ek olarak, sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Wilks $\lambda=.92$, $F_{(4, 794)}=.60$, $p>.05$, $\mu^2=.003$).

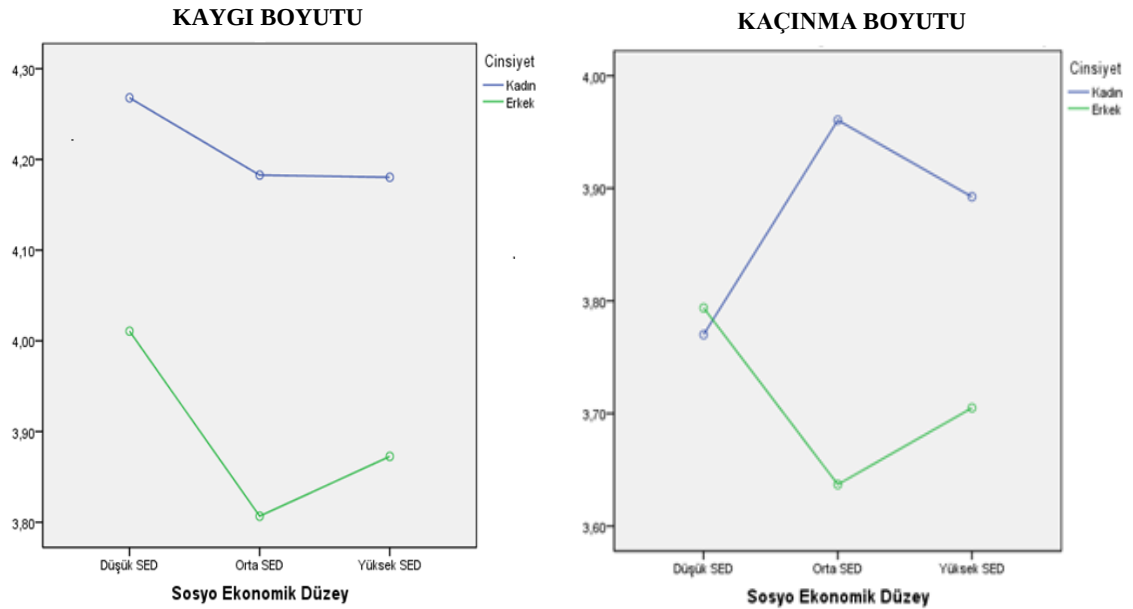
Cinsiyet etkisinin hangi bağımsız değişkenler üzerinde olduğunu belirlemek için yapılan ileri analizlerde, bağlanmanın kaygı boyutu için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($F_{(1,398)}=35,23$, $p<.000$, $\mu^2=.081$). Bu bulgu çerçevesinde, kadınların (ort=4,21, ss=.54, n=223) yakın ilişkilerde ortaya çıkan olumsuz duyguları düzenleyebilmek için erkeklerden (ort=3,89, ss=.50, n=181) daha fazla kaygılı yaklaşım biçimlerine başvurdukları söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, kadınlar erkeklere göre diğer kişinin ulaşılabilirliği ve beklenen tepkileri verme olasılığıyla daha fazla meşgul olmaktadır. Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre Bağlanma Boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.3'de sunulmuştur.

Tablo 3.3. Cinsiyet Ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bağlanma Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

			Ortalama	Stand. Sap.	N
Kaygı	Düşük SED	Kadın	4,27	,51	79
		Erkek	4,01	,60	52
	Orta SED	Kadın	4,18	,51	83
		Erkek	3,81	,44	71
	Yüksek SED	Kadın	4,18	,63	61
		Erkek	3,87	,46	58
Kaçınma	Düşük SED	Kadın	3,77	,97	79
		Erkek	3,79	1,14	52
	Orta SED	Kadın	3,96	,92	83
		Erkek	3,64	1,01	71
	Yüksek SED	Kadın	3,89	,89	61
		Erkek	3,70	1,03	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Kaygı Boyutu ve Kaçınma Boyutu için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.1’de sunulmuştur.

Şekil 3.1. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Kaygı Boyutu ve Kaçınma Boyutu İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

3.2.2. Psikolojik Kontrol Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

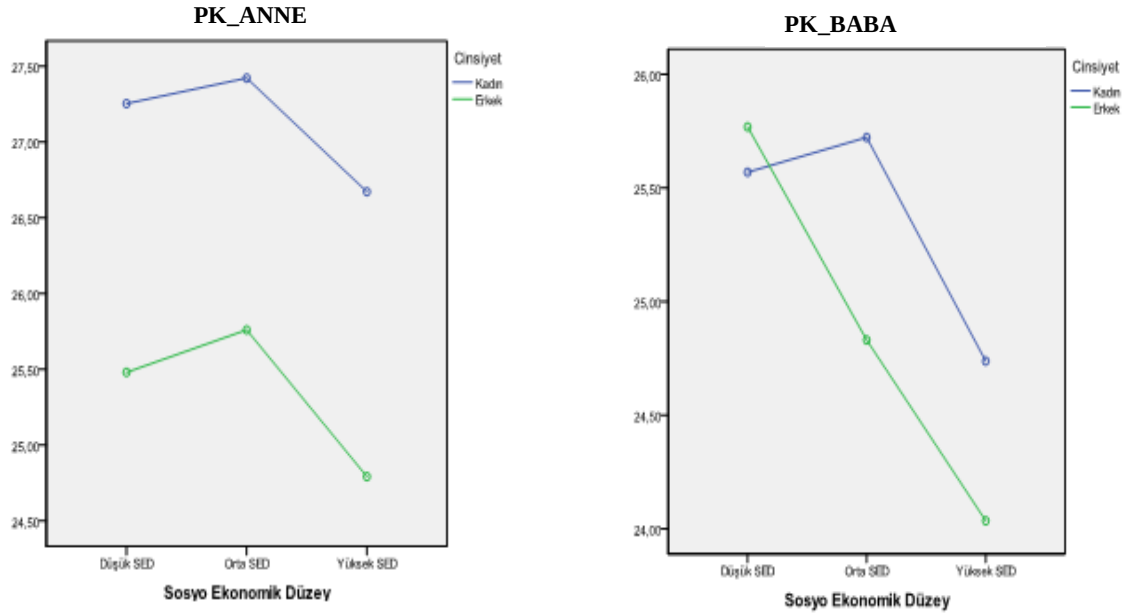
Bu bölümde Psikolojik Kontrol Ölçeğinden elde edilen boyut puanlarının (Psikolojik Kontrol-Anne ve Psikolojik Kontrol-Baba) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyetin (Wilks λ =.98, $F_{(2, 397)}=2.94$, $p>.05$, $\mu^2=.015$) ve sosyoekonomik düzeyin (Wilks λ =.99, $F_{(4, 794)}=.65$, $p>.05$, $\mu^2=.003$) temel etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Bunun yanında sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı da belirlenmiştir (Wilks λ =.99, $F_{(4, 794)}=.16$, $p>.05$, $\mu^2=.001$). Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre Psikolojik Kontrol Boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.4.'de sunulmuştur.

Tablo 3.4. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Psikolojik Kontrol Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

			Ortalama	Stand. Sap.	N
Psikolojik Kontrol (Anne)	Düşük SED	Kadın	27,25	7,72	79
		Erkek	25,48	6,47	52
	Orta SED	Kadın	27,42	7,25	83
		Erkek	25,76	7,62	71
	Yüksek SED	Kadın	26,67	7,39	61
		Erkek	24,79	7,41	58
Psikolojik Kontrol (Baba)	Düşük SED	Kadın	25,60	7,87	79
		Erkek	25,77	6,23	52
	Orta SED	Kadın	25,72	7,20	83
		Erkek	24,83	6,95	71
	Yüksek SED	Kadın	24,74	6,11	61
		Erkek	24,03	6,25	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Psikolojik Kontrol-Anne ve Psikolojik Kontrol-Baba için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.2'de sunulmuştur.

Şekil 3.2. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Psikolojik Kontrol-Anne ve Psikolojik Kontrol_Baba İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

3.2.3. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

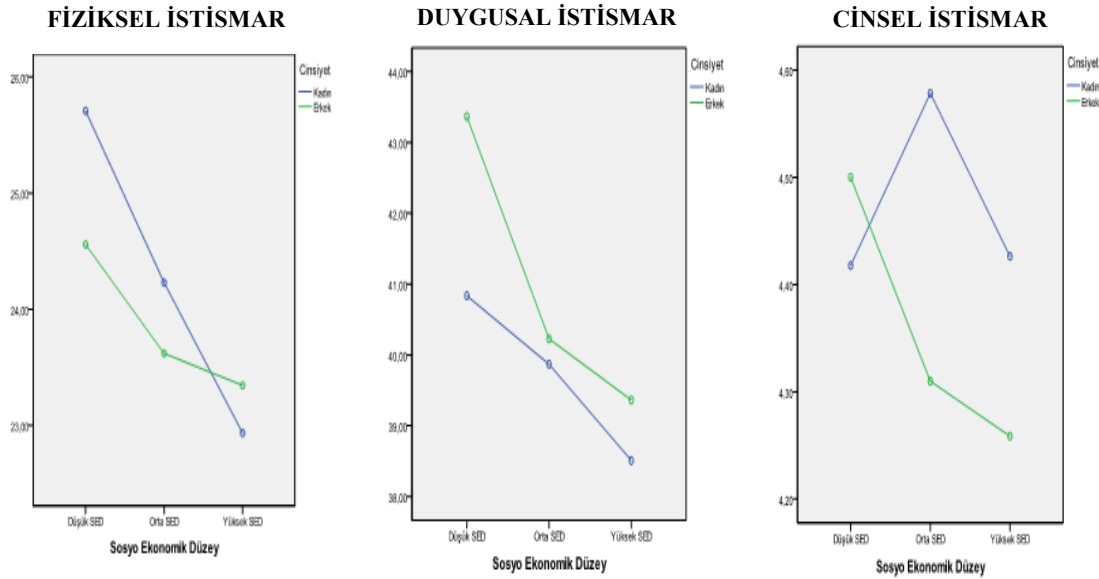
Bu bölümde Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeğinden (ÇÖYÖ) elde edilen boyut puanlarının (Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyet (Wilks $\lambda=.98$, $F_{(3,396)}=2,50$, $p>.05$, $\mu^2=.019$) ve sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Wilks $\lambda=.98$, $F_{(6, 792)}=1,55$, $p>.05$, $\mu^2=.012$). Ek olarak, sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Wilks $\lambda=.98$, $F_{(6, 792)}=1,23$, $p>.05$, $\mu^2=.009$). Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre ÇÖYÖ Boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.5.'de sunulmuştur.

Tablo 3.5. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre ÇÖYÖ Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

			Ortalama	Stand. Sap.	N
Fiziksel İstismar	Düşük SED	Kadın	25,71	8,91	79
		Erkek	24,56	6,28	52
	Orta SED	Kadın	24,23	9,19	83
		Erkek	23,62	6,15	71
	Yüksek SED	Kadın	22,93	6,60	61
		Erkek	23,34	6,17	58
Duygusal İstismar	Düşük SED	Kadın	40,83	9,33	79
		Erkek	43,36	7,92	52
	Orta SED	Kadın	39,87	9,51	83
		Erkek	40,22	7,30	71
	Yüksek SED	Kadın	38,51	7,27	61
		Erkek	39,36	8,05	58
Cinsel İstismar	Düşük SED	Kadın	4,42	1,44	79
		Erkek	4,50	1,41	52
	Orta SED	Kadın	4,59	1,53	83
		Erkek	4,31	0,82	71
	Yüksek SED	Kadın	4,43	1,36	61
		Erkek	4,26	0,74	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.3’de sunulmuştur.

Şekil 3.3. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

3.2.4. Beş Faktör Ölçeği (BFI) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde Beş Faktör Ölçeğinden (BFI) elde edilen boyut puanlarının (Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyet (Wilks $\lambda=.90$, $F_{(5, 394)}=9,01$, $p<.000$, $\mu^2=.103$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Wilks $\lambda=.96$, $F_{(10, 788)}=1,52$, $p>.05$, $\mu^2=.019$). Ek olarak, sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Wilks $\lambda=.97$, $F_{(10, 788)}=1,19$, $p>.05$, $\mu^2=.015$).

Cinsiyet etkisinin hangi bağımsız değişkenler üzerinde olduğunu belirlemek için yapılan ileri analizlerde, BFI'nın alt boyutlarından Dışadönüklük Boyutu ($F_{(1, 398)}=8,72$, $p<.000$, $\mu^2=.021$), Geçimlilik Boyutu ($F_{(1, 398)}=4,22$, $p<.000$, $\mu^2=.010$), Sorumluluk Boyutu ($F_{(1, 398)}=6,34$, $p<.000$, $\mu^2=.016$) ve Duygusal Dengesizlik Boyutu ($F_{(1, 398)}=15,92$, $p<.000$,

$\mu^2=.038$) için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde, BFI'nın ölçtüğü kişilik özellikleri açısından kadınlar ve erkekler arasındaki farklar aşağıdaki gibi yorumlanabilir. Bu göre,

- Dışadönüklük Boyutu göz önünde bulundurulduğunda kadınların (ort=3,46, ss=0,78, n=223) erkeklere (ort=3,23, ss=.84, n=181) oranla daha etkin ve konuşkan olabileceği;
- Geçimlilik Boyutu için kadınların (ort=3,70, ss=.54, n=223) erkeklere (ort=3,57, ss=.58, n=181) göre diğer insanlarla daha rahat duygusal yakınlık kurabileceği;
- Sorumluluk Boyutu göz önünde bulundurulduğunda kadınların (ort=3,46, ss=.53, n=223) erkeklere (ort=3,34, ss=.50, n=181) göre daha disiplinli ve özenli olabileceği
- Duygusal Dengesizlik Boyutu açısından ise kadınların (ort=3,26, ss=.71, n=223) erkeklere (ort=2,99, ss=.71, n=181) oranla daha kaygılı ve gergin olma eğilimleri olabileceği gözlemlenmiştir.

Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre BFI Boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.6'de sunulmuştur.

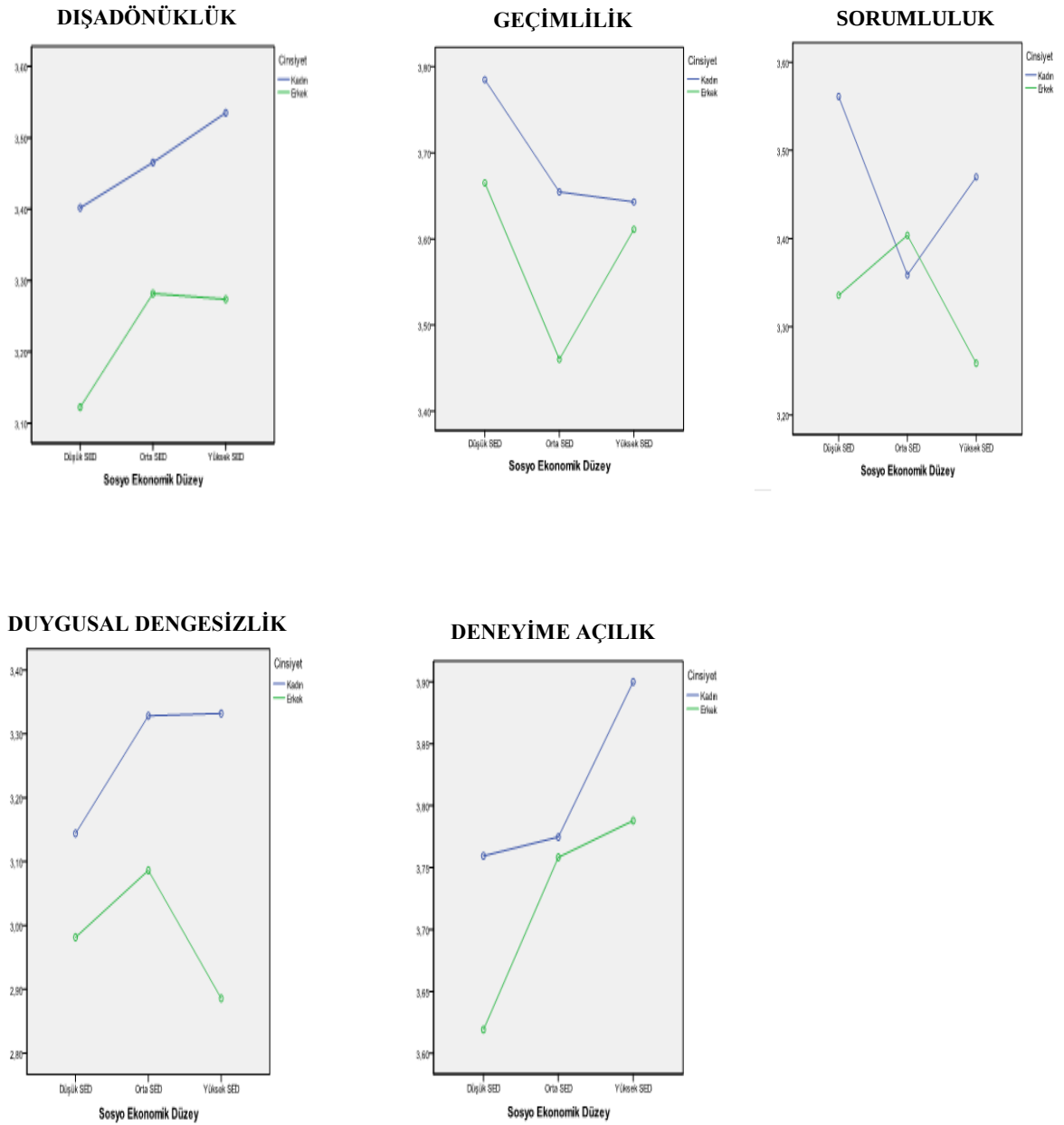
Tablo 3.6. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre BFI Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

			Ortalama	Stand. Sap.	N
Dışadönüklük	Düşük SED	Kadın	3,40	0,74	79
		Erkek	3,12	0,87	52
	Orta SED	Kadın	3,46	0,77	83
		Erkek	3,28	0,82	71
	Yüksek SED	Kadın	3,53	0,84	61
		Erkek	3,27	0,85	58
Geçimlilik	Düşük SED	Kadın	3,78	0,55	79
		Erkek	3,66	0,52	52
	Orta SED	Kadın	3,65	0,52	83
		Erkek	3,46	0,58	71
	Yüksek SED	Kadın	3,64	0,56	61
		Erkek			

Sorumluluk	Düşük SED	Erkek	3,61	0,61	58
		Kadın	3,56	0,50	79
	Orta SED	Erkek	3,33	0,52	52
		Kadın	3,36	0,56	83
	Yüksek SED	Erkek	3,40	0,50	71
		Kadın	3,47	0,50	61
Duygusal Dengesizlik	Düşük SED	Erkek	3,26	0,48	58
		Kadın	3,14	0,74	79
	Orta SED	Erkek	2,98	0,67	52
		Kadın	3,33	0,64	83
	Yüksek SED	Erkek	3,07	0,70	71
		Kadın	3,33	0,73	61
Deneyime Açıklık	Düşük SED	Erkek	2,88	0,74	58
		Kadın	3,76	0,65	79
	Orta SED	Erkek	3,62	0,64	52
		Kadın	3,77	0,63	83
	Yüksek SED	Erkek	3,76	0,61	71
		Kadın	3,90	0,64	61
		Erkek	3,79	0,74	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.4’de sunulmuştur.

Şekil 3.4. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

3.2.5. Young Şema Ölçeği (YŞÖ) Puanlarının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde Young Şema Ölçeğinden (YŞÖ) elde edilen boyut puanlarının (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için, Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyet (Wilks λ =.94, $F_{(5, 394)}=5,42$, $p<.000$, $\mu^2=.064$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Wilks λ =.98, $F_{(10, 788)}=.74$, $p>.05$, $\mu^2=.009$). Ek olarak, sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Wilks λ =.98, $F_{(10, 788)}=.93$, $p>.05$, $\mu^2=.012$).

Cinsiyet etkisinin hangi bağımsız değişkenler üzerinde olduğunu belirlemek için yapılan ileri analizlerde, şema alanlarından Kopukluk ($F_{(1,398)}=17,78$, $p<.000$, $\mu^2=.043$) ve Zedelenmiş Sınırlar ($F_{(1,398)}=6,33$, $p<.000$, $\mu^2=.016$) için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre; erkeklerin (ort=25,86, ss=8,98, n=181) diğerleri ile güvenli ve tatmin edici ilişkiler kuracaklarına ilişkin inanışlarının kadınlara (ort=22,32, ss=7,88, n=223) oranla daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, erkeklerin (ort=50,67, ss=13,73, n=181) içsel sınırlar koymakta ya da kendini disipline etmekte kadınlara (ort=47,11, ss=12,87, n=223) oranla daha fazla güçlük yaşadığı gözlemlenmiştir. Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre Young Şema Alanlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.7’de sunulmuştur.

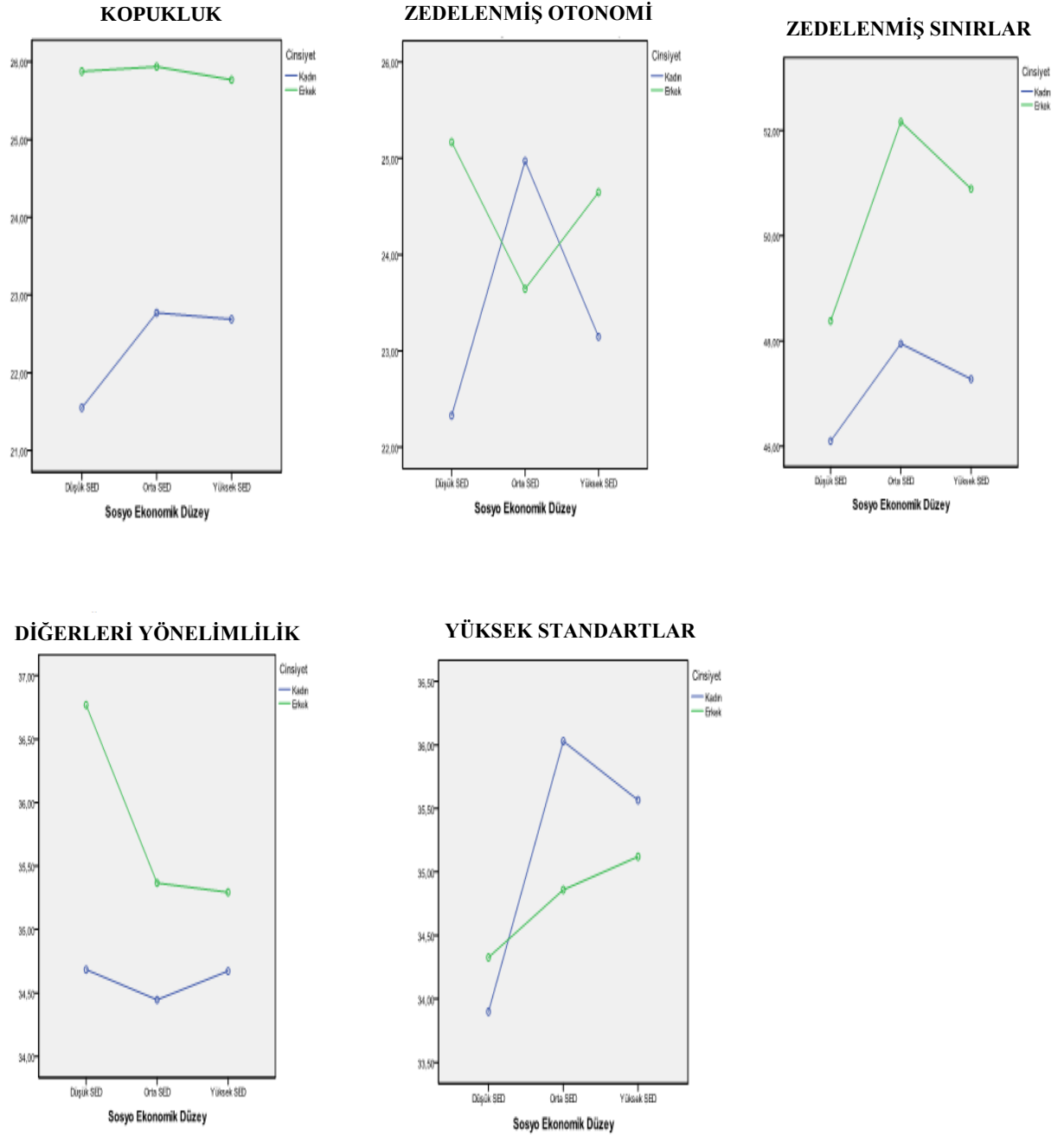
Tablo 3.7. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Young Şema Alanı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

			Ortalama	Stand. Sap.	N
Kopukluk	Düşük SED	Kadın	21,55	7,81	79
		Erkek	25,87	9,25	52
	Orta SED	Kadın	22,77	8,33	83
		Erkek	25,94	8,69	71
	Yüksek SED	Kadın	22,69	7,36	61
		Erkek	25,77	8,29	58
Zedelenmiş Otonomi	Düşük SED	Kadın	22,33	8,01	79
		Erkek	25,17	8,50	52
	Orta SED	Kadın	24,97	8,19	83
		Erkek	23,64	6,93	71
	Yüksek SED	Kadın	23,15	6,81	61
		Erkek			

Zedelenmiş Sınırlar	Düşük SED	Erkek	24,65	8,87	58
		Kadın	46,10	13,98	79
	Orta SED	Erkek	48,38	12,58	52
		Kadın	47,95	12,48	83
	Yüksek SED	Erkek	52,17	15,61	71
		Kadın	47,28	12,00	61
Diğerleri Yönelimlilik	Düşük SED	Erkek	50,90	12,12	58
		Kadın	34,68	9,45	79
	Orta SED	Erkek	36,77	7,37	52
		Kadın	34,44	8,35	83
	Yüksek SED	Erkek	35,37	8,48	71
		Kadın	34,67	8,27	61
Yüksek Standartlar	Düşük SED	Erkek	35,29	7,62	58
		Kadın	33,90	8,31	79
	Orta SED	Erkek	34,33	8,35	52
		Kadın	36,03	9,59	83
	Yüksek SED	Erkek	34,86	9,42	71
		Kadın	35,56	9,05	61
		Erkek	35,12	8,76	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.5’de sunulmuştur.

Şekil 3.5. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

3.2.6. SCL Puanının Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzey Grupları Açısından Karşılaştırılması

Bu bölümde SCL Ölçeğinden elde edilen boyut puanlarının (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/Düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler ve Psikotizm) katılımcıların cinsiyetleri ve sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için, Cinsiyet 2 düzey (Kadın X Erkek) ve SED 3 düzey (Düşük X Orta X Yüksek) olmak üzere 2X3 MANOVA hesaplanmıştır. Analiz sonucunda, cinsiyet (Wilks λ =.85, $F_{(10, 389)}=6,97$, $p<.000$, $\mu^2=.152$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir temel etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Wilks λ =.94, $F_{(20, 778)}=1,16$, $p>.05$, $\mu^2=.029$). Ek olarak, sosyoekonomik düzey ve cinsiyetin anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Wilks λ =.96, $F_{(20, 778)}=.70$, $p>.05$, $\mu^2=.018$).

Cinsiyet etkisinin hangi bağımlı değişkenler üzerinde olduğunu belirlemek için yapılan ileri analizlerde, SCL alt boyutlarından Somatizasyon ($F_{(1,398)}=18,19$, $p<.000$, $\mu^2=.044$), Depresyon ($F_{(1,398)}=9,50$, $p<.000$, $\mu^2=.023$) ve Anksiyete ($F_{(1,398)}=10,70$, $p<.000$, $\mu^2=.026$) için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre, kadınların (ort=.96, ss=.70, n=223) erkeklere (ort=.68, ss=.60, n=181) oranla somatik belirtileri olduğuna dair daha çok değerlendirme yapabileceği; kadınların (ort=1,36, ss=.89, n=223) erkeklere (ort=1,10, ss=.77, n=181) oranla daha çok depresif yakınmaları olabileceği; son olarak kadınların (ort=1,01, ss=.72, n=223) erkeklere (ort=.77, ss=.67, n=181) oranla daha çok kaygı belirtileri yaşayabileceği gözlemlenmiştir. Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre SCL Boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.8’de sunulmuştur.

Tablo.3.8. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre SCL Alt Boyutları Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

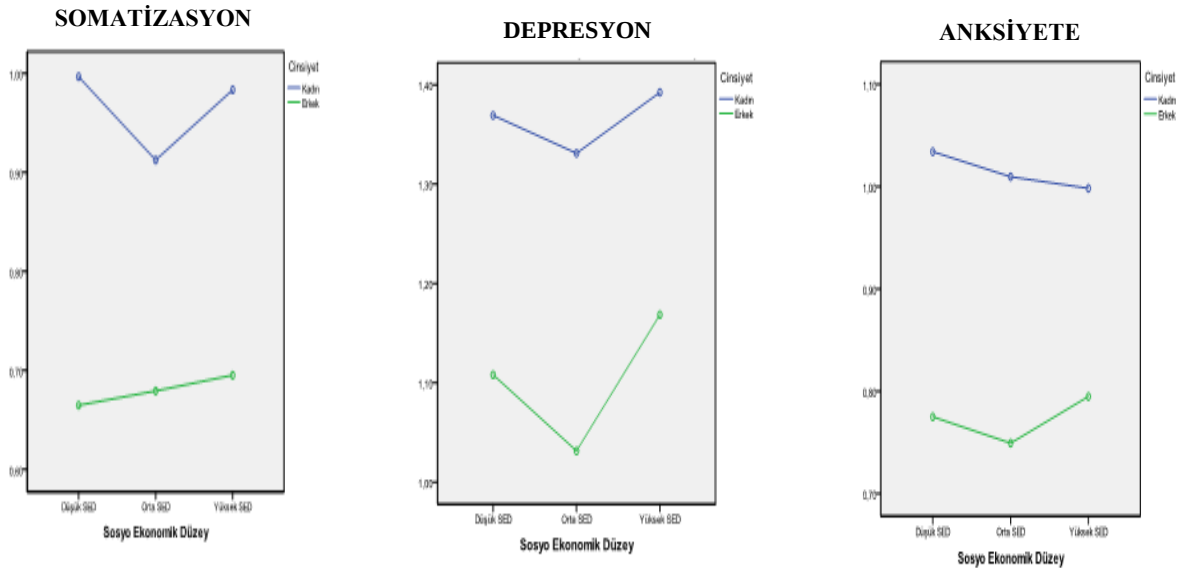
			Ortalama	Stand. Sap.	N
Somatizasyon	Düşük SED	Kadın	1,00	0,69	79
		Erkek	0,66	0,64	52
	Orta SED	Kadın	0,91	0,68	83
		Erkek	0,68	0,61	71
	Yüksek SED	Kadın	0,98	0,74	61
		Erkek			

Obsesif Kompulsif Belirtiler	Düşük SED	Erkek	0,69	0,57	58
		Kadın	1,56	0,82	79
	Orta SED	Erkek	1,54	0,71	52
		Kadın	1,53	0,74	83
	Yüksek SED	Erkek	1,45	0,75	71
		Kadın	1,52	0,70	61
		Erkek	1,44	0,69	58
	Düşük SED	Kadın	1,29	0,78	79
		Erkek	1,32	0,87	52
Kişiler Arası Duyarlılık	Orta SED	Kadın	1,33	0,80	83
		Erkek	1,06	0,74	71
	Yüksek SED	Kadın	1,20	0,78	61
		Erkek	1,10	0,79	58
	Düşük SED	Kadın	1,37	1,04	79
		Erkek	1,11	0,75	52
	Orta SED	Kadın	1,33	0,79	83
		Erkek	1,03	0,73	71
	Yüksek SED	Kadın	1,39	0,80	61
		Erkek	1,16	0,85	58
Depresyon	Düşük SED	Kadın	1,03	0,77	79
		Erkek	0,77	0,73	52
	Orta SED	Kadın	1,00	0,78	83
		Erkek	0,75	0,64	71
	Yüksek SED	Kadın	1,00	0,76	61
		Erkek	0,79	0,65	58
	Düşük SED	Kadın	1,02	0,90	79
		Erkek	0,99	0,88	52
	Orta SED	Kadın	0,99	0,87	83
		Erkek	0,88	0,78	71
Anksiyete	Yüksek SED	Kadın	0,93	0,77	61
		Erkek	0,79	0,67	58
	Düşük SED	Kadın	0,67	0,71	79
		Erkek	0,60	0,69	52
	Orta SED	Kadın	0,61	0,64	0,83
		Erkek	0,46	0,51	71
	Yüksek SED	Kadın	0,58	0,52	61
		Erkek	0,51	0,57	0,58
	Düşük SED	Kadın	1,23	0,85	79
		Erkek	1,18	0,82	52
Paranoid Düşünceler	Orta SED	Kadın	1,19	0,82	83
		Erkek	1,10	0,73	71
	Yüksek SED	Kadın	1,08	0,79	61

Psikotizm	Düşük SED	Erkek	01,00	0,69	58
		Kadın	0,74	0,63	79
	Orta SED	Erkek	0,80	0,67	52
		Kadın	0,74	0,60	83
	Yüksek SED	Erkek	0,79	0,71	71
		Kadın	0,74	0,63	61
		Erkek	0,71	0,67	58

Cinsiyet ve Sosyoekonomik düzeye göre Somatizasyon, Depresyon ve Anksiyete için ulaşılan pilot grafikler Şekil 3.6’da sunulmuştur

Şekil 3.6. Cinsiyet ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Somatizasyon, Depresyon ve Anksiyete İçin Ulaşılan Pilot Grafikler

Bu bölümde, araştırmada yer alan değişkenlerin temel iki denek değişkene (SED ve Cinsiyet) göre farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Bu örneklem için sosyoekonomik düzeyin araştırmada yer alan değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi ya da ortak etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetin ise araştırmada yer alan değişkenlerden Kaygı Boyutu (Bağlanma), Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik (Beş Faktör), Kopukluk, Zedelenmiş Sınırlar (Uyum Bozucu Şemalar), Somatizasyon, Depresyon ve Anksiyete (SCL) üzerinde temel bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. μ^2 değerlendirildiğinde bu etkinin yordadığı toplam

varyansların %5 ile %15 arasında değiştiği görülmüş ve izleyen analizlerde cinsiyetin hesaplamalara dahil edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

3.3. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN KURAMSAL MODELLE İLGİLİ ANALİZLER

Araştırmanın bu bölümünde yapısal eşitlik modellemesinde (YEM) temel alınan ölçütlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında, araştırmada test edilen kuramsal modellere ilişkin hipotezlerle ilgili YEM analizlerine yer verilmiştir.

3.3.1. Yapısal Eşitlik Modellemesinde Temel Alınan Ölçütlere İlişkin Açıklamalar

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kullanılmıştır. Verilerin analizi Amos 16.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. YEM, gözlenen ve gözlenemeyen (gizil-latent) değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin sınanmasında kullanılan etkin bir istatistiksel teknik olduğu belirtilmektedir (Meydan ve Şeşen, 2011). Model uygunluğunun değerlendirilmesi için ölçüt alınan farklı uyum iyiliği indeksleri ve bu indekslerin çeşitli anlamlılık dereceleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, önerilen kuramsal modelin veri ile uyumu Ki-Kare Uyum testi (Chi-Square Goodness of Fit, χ^2), Serbestlik Derecesi (SD), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) ve CFI (Comparative Fit Index) değerleri temel alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, kabul edilebilir uyum indeksleri Ki-Kare istatistiği (χ^2/SD) oranı için 3'ten küçük; RMSEA için .08 ve altı; CFI için .95 ve üzeri olarak belirlenmiştir. Araştırmada önerilen kuramsal modelin testinden önce, ölçüm modellerindeki gözlenen değişkenlerin gözlenemeyen değişkenleri ne oranda temsil ettiğini belirlemek ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki yapısal korelasyonlara ulaşmak için Doğrulayıcı Faktör Analizi (Confirmatory Factor Analysis) uygulanmıştır.

Yapılan MANOVA analizleri sonucunda, araştırmada yer alan değişkenlerin cinsiyet denek değişkenine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu sebeple, yapılan analizlerde kadın ve erkek ayrı ayrı test edilmiştir. Ek olarak, analiz sonuçlarının daha net bir şekilde yorumlanmasına olanak sağlamak için erken döneme ilişkin gelişimsel etmenler ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.3.2. Araştırmada Önerilen Kuramsal Modelle İlgili Ölçüm Modeline İlişkin Açıklamalar

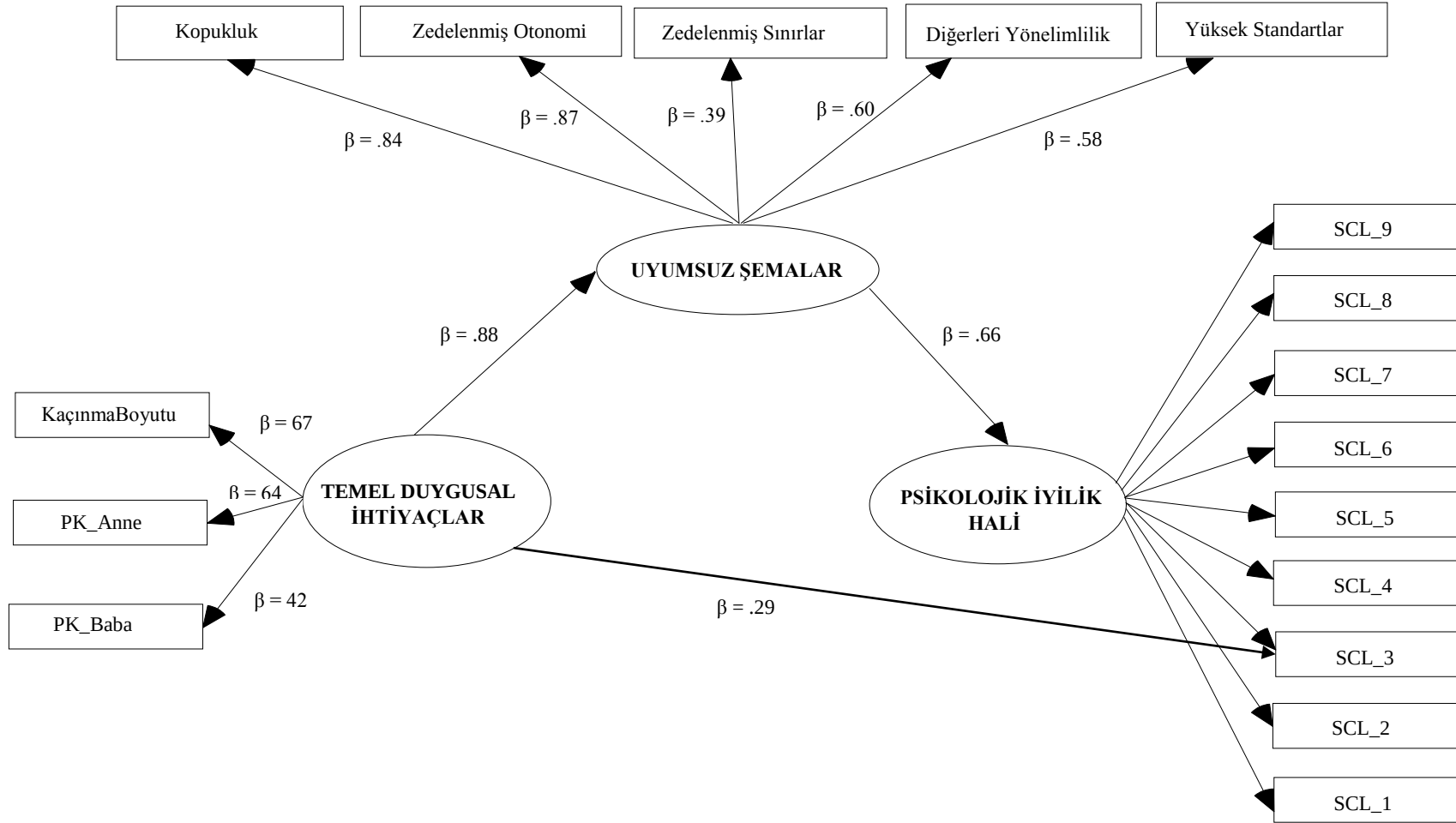
Araştırmada önerilen kuramsal modeldeki gözlenen değişkenlerin gizil değişkenleri ne oranda temsil ettiğini belirlemek ve gizil değişkenler arasındaki yapısal korelasyonlara ulaşmak için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada önerilen modele göre yordayıcı değişkenler Temel Duygusal İhtiyaçlar (Bağlanma-Kaygı Boyutu ve Bağlanma-Kaçınma boyutu, Psikolojik Kontrol Anne ve Psikolojik Kontrol Baba), Erken Dönem Yaşantılar (Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar), Duygusal Mizaç (Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık); aracı değişken Erken Dönem Uyumsuz Şemalar (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar) ve sonuç değişkeni İyi Hali (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/Düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, ölçüm modelinde yordayıcı değişkenler (Temel Duygusal İhtiyaçlar, Erken Dönem Yaşantılar ve Duygusal Mizaç) ayrı ayrı değerlendirmeye alınacaktır.

3.3.3. Cinsiyete Göre Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Bu bölümde Temel Duygusal İhtiyaçlar değişkeninin kadınlar ve erkekler için yapılan yapısal eşitlik modelleriyle ilgili sonuçlarına yer verilmiştir.

Temel Duygusal İhtiyaçlar için üretilen yapısal eşitlik modelinde Temel Duygusal İhtiyaçlar (Bağlanma-Kaygı Boyutu, Bağlanma-Kaçınma Boyutu, Psikolojik Kontrol Anne ve Psikolojik Kontrol Baba), Erken Dönem Uyumsuz Şemalar (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar) ve İyi Hali (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) olmak üzere 3 gizil değişken ve 18 gözlenen değişken üzerinden test edilmiştir.

Şekil 3.7. Kadınlara İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

PK_Anne: Psikolojik Kontrol Anne, **PK_Baba:** Psikolojik Kontrol Baba, **SCL_1:** Somatizasyon, **SCL_2:** Obsesif Kompulsif Belirtiler, **SCL_3:** Kişiler Arası Duyarlılık, **SCL_4:** Depresyon, **SCL_5:** Anksiyete, **SCL_6:** Öfke Düşmanlık, **SCL_7:** Fobik Anksiyete, **SCL_8:** Paranoid Düşünceler, **SCL_9:** Psikotizm

3.3.3.1. Kadınlara İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=269.9$, $sd=112$, $RMSEA=.08$, $CFI=0.94$]. Analiz sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde modifikasyon önerileri doğrultusunda modelde belirli modifikasyonlar yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre; Temel Duygusal İhtiyaçların gözlenen değişkeni olan Kaygı Boyutunun Temel Duygusal İhtiyaçlar gizil değişkenini temsil etmediği düşüncesiyle ($p>0.05$) analiz dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Ek olarak, gizil değişkenlerden Temel Duygusal İhtiyaçlar ile Psikolojik İyilik Hali arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmediği için ($p>0.05$) iki gizil değişken arasındaki ilişki analiz dışı bırakılmıştır. Son olarak, Temel Duygusal İhtiyaçlar gizil değişkeni ile Kişiler Arası Duyarlılık gözlenen değişkeninin arasındaki ilişkinin modele anlamlı bir katkı getireceği önerisinden dolayı iki değişken arasında bağ kurulmuştur. Yapılan modifikasyonların uyum değerlerine anlamlı düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak, yeniden üretilen ölçüm modelinin veri ile kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği görülmüştür [$\Delta\chi^2= 179.9$, $sd=95$, $RMSEA=.06$, $CFI=0.97$].

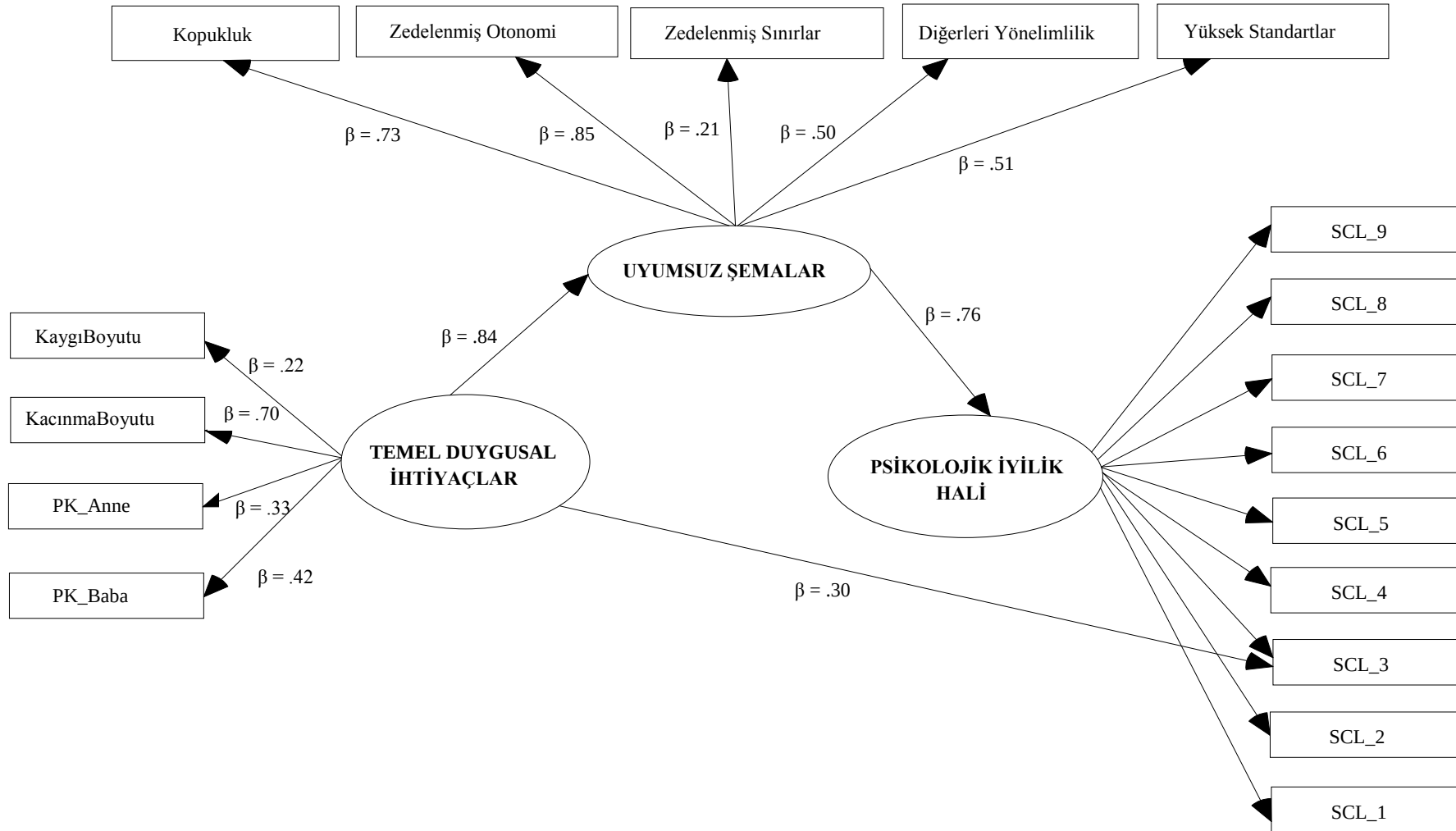
Yapısal korelasyonlar incelendiğinde, Temel Duygusal İhtiyaçların Uyumsuz Şemalarla pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.88$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle; Temel Duygusal İhtiyaçların alt boyutlarından Kaçınma Boyutu, Psikolojik Kontrol Anne ve Psikolojik Kontrol Babanın Uyumsuz Şemaların alt boyutları olan Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartları pozitif yönde yordadığı gözlemlenmektedir. Bu ilişkide, Temel Duygusal İhtiyaçların Uyumsuz Şemaların alt boyutu olan Kopukluk ($\beta=.84$, $p<.001$) ve Zedelenmiş Otonomiyi ($\beta=.87$, $p<.001$) daha güçlü yordadığı görülmektedir. Aynı şekilde Uyumsuz Şemaların Psikolojik İyilik Haliyle pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.66$, $p<.001$).

Model değerlendirildiğinde, kadınlar için Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyilik Hali arasında doğrudan bir ilişki gözlemlenmemektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin kadınlarda Uyumsuz Şemalar aracılığıyla sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Uyumsuz şemaların aracı etkisinde Kopukluk ve Zedelenmiş Otonominin diğer şema alanları içinde etki olarak daha çok öne çıktığını gözlenmektedir. Uyumsuz şemaların

aracı rolde olduğu Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali ilişkisinde, Kaçınma Boyutu ($\beta=.67$, $p<.001$) ve Psikolojik Kontrol Anne ($\beta=.64$, $p<.001$) yordayıcı değişkenlerinin belirgin etkileri gözlenmektedir. Ek olarak, kadınlarda Temel Duygusal İhtiyaçlarla Psikolojik İyi Hali'nin alt boyutu olan Kişiler Arası Duyarlılık değişkeninin arasında uyumsuz şemaların aracı etkisi olmadandığından ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir ($\beta=.26$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle, çalışılan modele göre, kadınlarda Temel Duygusal İhtiyaçların yetersiz ve tutarsız sağlanması uyumsuz şemaların aracı etkisi olmadan kişiler arası duyarlılığı doğrudan etkileyebileceği belirtilebilir.

Sonuç olarak, kadınlarda Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından, diğer bir ifadeyle, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimsizlik ve Yüksek Standartlar tarafından açıklanabileceği görülmektedir.

Şekil. 3.8. Erkeklerle İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

PK_Anne: Psikolojik Kontrol Anne, **PK_Baba:** Psikolojik Kontrol Baba, **SCL_1:** Somatizasyon, **SCL_2:** Obsesif Kompulsif Belirtiler, **SCL_3:** Kişiler Arası Duyarlılık, **SCL_4:** Depresyon, **SCL_5:** Anksiyete, **SCL_6:** Öfke Düşmanlık, **SCL_7:** Fobik Anksiyete, **SCL_8:** Paranoid Düşünceler, **SCL_9:** Psikotizm.

3.3.3.2. Erkeklerle İlişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=238.9$, $sd=110$, $RMSEA=.08$, $CFI=0.94$]. Analiz sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde modifikasyon önerileri doğrultusunda modelde belirli modifikasyonlar yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre, gizil değişkenlerden Temel Duygusal İhtiyaçlar ile Psikolojik İyi Hali arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmediği için ($p>0.05$) iki gizil değişken arasındaki ilişki analiz dışı bırakılmıştır. Ek olarak, Temel Duygusal İhtiyaçlar gizil değişkeni ile Kişiler Arası Duyarlılık gözlenen değişkeninin arasındaki ilişkinin modele anlamlı bir katkı getireceği önerisinden dolayı iki değişken arasında bağ kurulmuştur. Yapılan modifikasyonların uyum değerlerine anlamlı düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak, yeniden üretilen ölçüm modelinin veri ile kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği görülmüştür [$\Delta\chi^2= 222,8$, $sd=110$, $RMSEA=.07$, $CFI=0.95$].

Yapısal korelasyonlar incelendiğinde Temel Duygusal İhtiyaçların Uyumsuz Şemalarla pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta =.84$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle; Temel Duygusal İhtiyaçların alt boyutlarından Kaygı Boyutu, Kaçınma Boyutu, Psikolojik Kontrol Anne ve Psikolojik Kontrol Babanın Uyumsuz Şemaların alt boyutları olan Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartları pozitif yönde yordadığı gözlemlenmektedir. Bu ilişkide, Temel Duygusal İhtiyaçların Uyumsuz Şemaların alt boyutu olan Zedelenmiş Otonomiye ($\beta =.85$, $p<.001$) daha güçlü yordadığı görülmektedir. Aynı şekilde Uyumsuz Şemaların Psikolojik İyi Haliyle pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta =.76$, $p<.001$).

Model değerlendirildiğinde, erkekler için Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali arasında doğrudan bir ilişki gözlemlenmemektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin erkeklerde Uyumsuz Şemalar aracılığıyla sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Uyumsuz şemaların aracı etkisinde Zedelenmiş Otonominin diğer şema alanları içinde etki olarak daha çok öne çıktığı gözlenmektedir. Uyumsuz şemaların aracı rolde olduğu Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali ilişkisinde, Kaçınma Boyutu ($\beta=.70$, $p<.001$) yordayıcı değişkeninin belirgin etkisi gözlenmektedir.

Uyumsuz Şemaların aracı etkisine ek olarak, erkeklerde Temel Duygusal İhtiyaçlarla Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişki alt boyutu olan Kişiler Arası Duyarlılık değişkeninin arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir ($\beta=.30$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle, çalışılan modele göre, erkeklerde Temel Duygusal İhtiyaçların yetersiz ve tutarsız sağlanması Uyumsuz Şemaların Aracı etkisi olmadan Kişiler Arası Duyarlılığı doğrudan etkileyebileceği belirtilebilir.

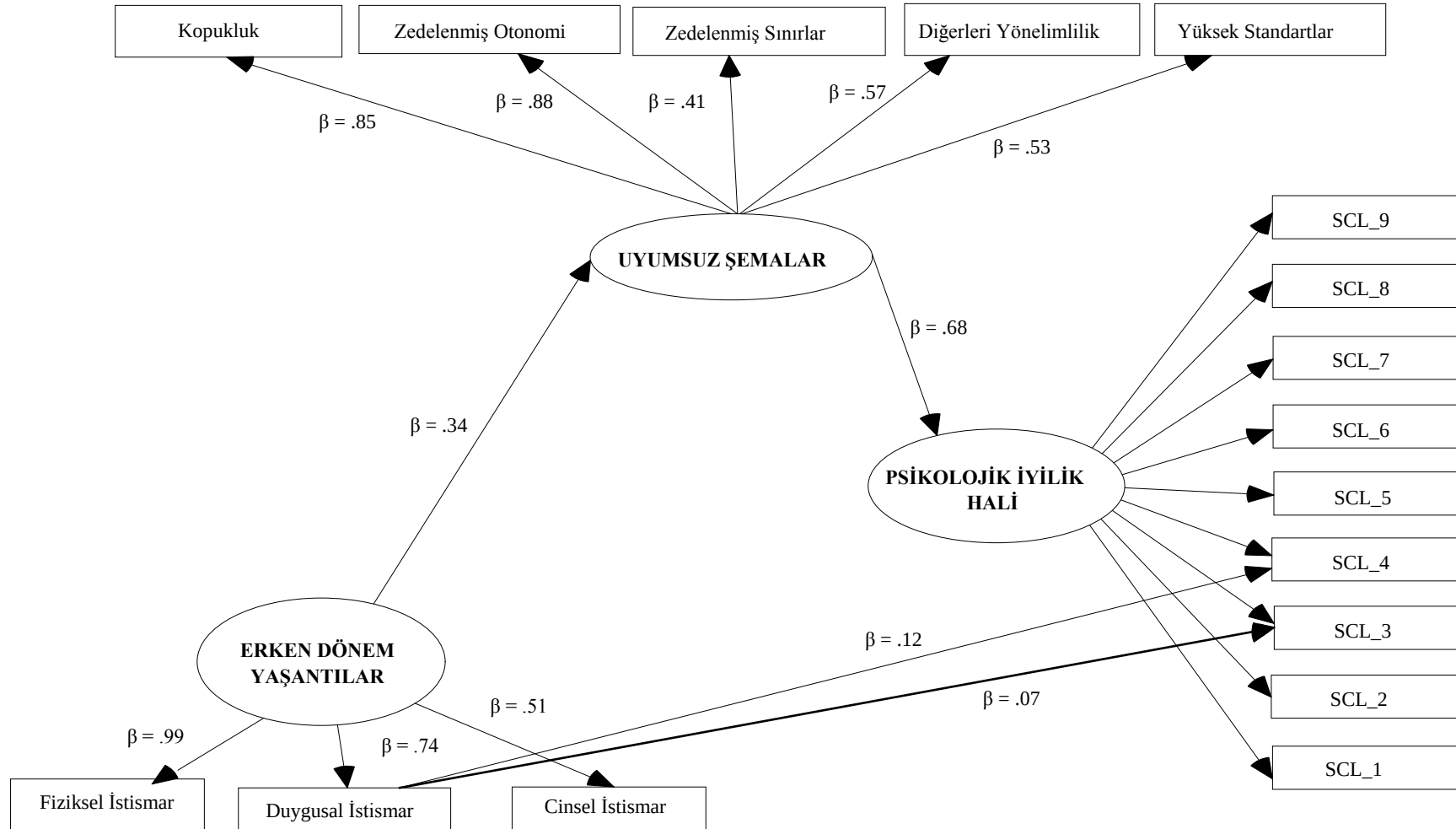
Sonuç olarak Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından, diğer bir ifadeyle, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimsizlik ve Yüksek Standartlar tarafından açıklanabileceği görülmektedir.

3.3.4. Cinsiyete Göre Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Bu bölümde Erken Dönem Yaşantılar değişkeninin kadınlar ve erkekler için yapılan yapısal eşitlik modelleriyle ilgili sonuçlarına yer verilmiştir.

Erken Dönem Yaşantılar için üretilen yapısal eşitlik modelinde Erken Dönem Yaşantılar (Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Cinsel istismar), Erken Dönem Uyumsuz Şemalar (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimsizlik ve Yüksek Standartlar) ve İyi Hali (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) olmak üzere 3 gizil değişken ve 17 gözlenen değişken üzerinden test edilmiştir.

Şekil.3.9. Kadınlara İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

SCL_1: Somatizasyon, SCL_2: Obsesif Kompulsif Belirtiler, SCL_3: Kişiler Arası Duyarlılık, SCL_4: Depresyon, SCL_5: Anksiyete, SCL_6: Öfke Düşmanlık, SCL_7: Fobik Anksiyete, SCL_8: Paranoid Düşünceler, SCL_9: Psikotizm

3.3.4.1. Kadınlara İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=223.1$, $sd=95$, $RMSEA=.07$, $CFI=.95$]. Analiz sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde modifikasyon önerileri doğrultusunda modelde belirli modifikasyonlar yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre, gizil değişkenlerden Erken Dönem Yaşantılar ile Psikolojik İyi Hali arasında anlamlı bir ilişkisel ilişki gözlemlenmediği için ($p>0.05$) iki gizil değişken arasındaki ilişki analiz dışı bırakılmıştır. Ek olarak, gözlenen değişkenlerden Duygusal İstismar ile Kişiler Arası Duyarlılık ve Depresyon arasındaki ilişkinin modele anlamlı bir katkı getireceği önerisinden dolayı iki değişken arasında bağ kurulmuştur. Yapılan modifikasyonların uyum değerlerine anlamlı düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak, yeniden üretilen ölçüm modelinin veri ile kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=216.7$, $sd=95$, $RMSEA=.07$, $CFI=0.96$].

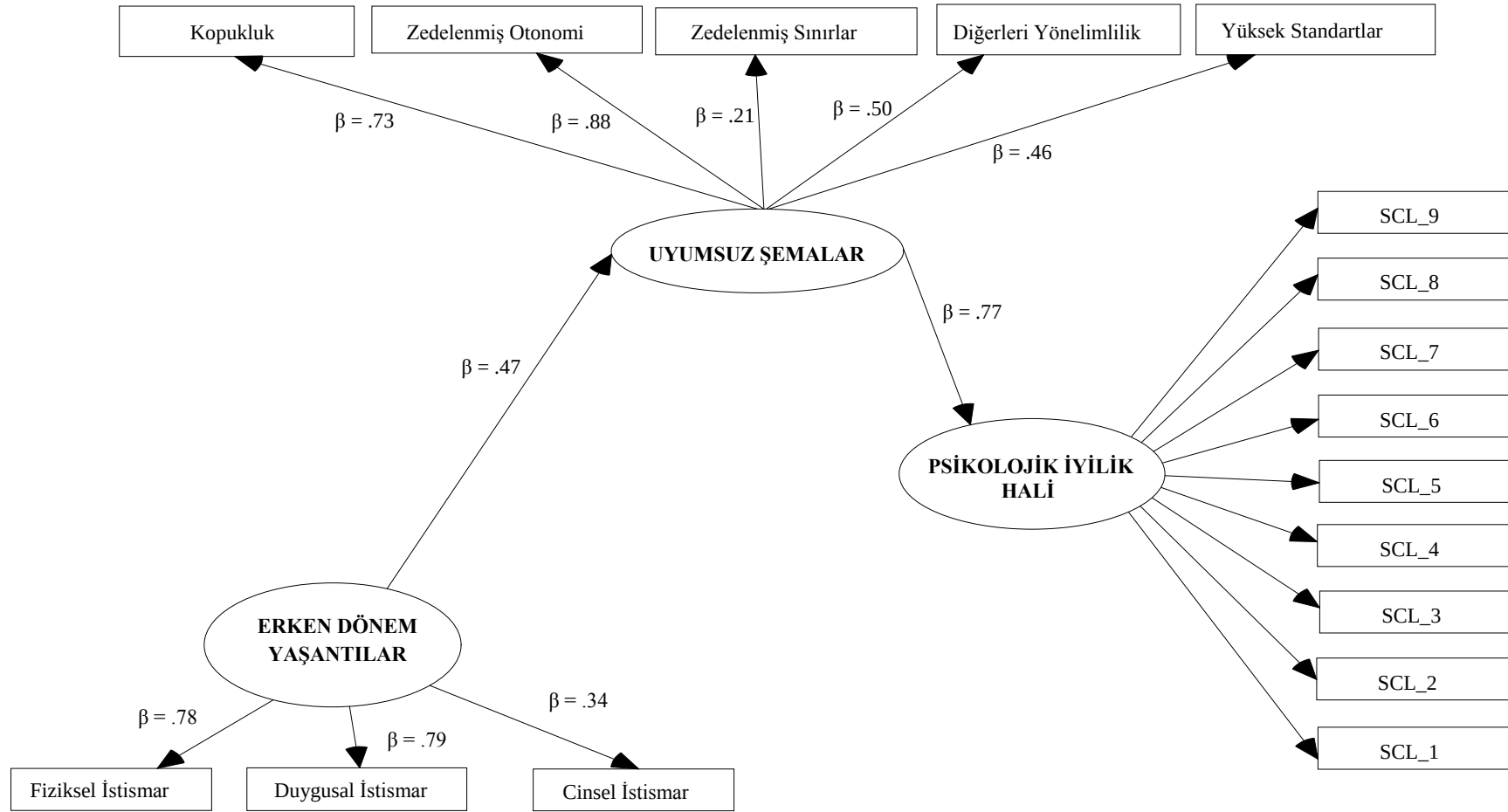
Yapısal korelasyonlar incelendiğinde, Erken Dönem Yaşantıların Uyumsuz Şemalarla pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.34$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle; Erken Dönem Yaşantıların alt boyutlarından Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Cinsel istismarın Uyumsuz Şemaların alt boyutları olan Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartları pozitif yönde yordadığı gözlemlenmektedir. Bu ilişkide, Erken Dönem Yaşantıların Uyumsuz Şemaların alt boyutu olan Kopukluk ($\beta=.85$, $p<.001$) ve Zedelenmiş Otonomi ($\beta=.88$, $p<.001$) daha güçlü yordadığı görülmektedir. Aynı şekilde Uyumsuz Şemaların Psikolojik İyi Haliyle pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.68$, $p<.001$).

Model değerlendirildiğinde, kadınlar için Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyi Hali arasında doğrudan bir ilişki gözlemlenmemektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin kadınlarda Uyumsuz Şemalar aracılığıyla sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Uyumsuz şemaların aracı etkisinde Kopukluk ve Zedelenmiş Otonominin diğer şema alanları içinde etki olarak daha çok öne çıktığını gözlenmektedir. Uyumsuz şemaların aracı rolde olduğu Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyi Hali ilişkisinde, Fiziksel İstismar ($\beta=.99$, $p<.001$) ve Duygusal İstismar ($\beta=.74$, $p<.001$) yordayıcı değişkenlerinin belirgin etkileri gözlenmektedir. Uyumsuz Şemaların aracı etkisine ek

olarak, kadınlarda Erken Dönem Yaşantılar değişkeninin alt boyutu olan Duygusal İstismar ile Psikolojik İyi Hali alt boyutları olan Kişiler Arası Duyarlılık ($\beta=.07$, $p<.001$) ve Depresyon ($\beta=.12$, $p<.001$) değişkenlerinin arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışılan modele göre, duygusal ihmal ve istismara maruz kalan kadınların Uyumsuz Şemaların Aracı etkisi olmadan Depresyon belirtileri gösterebileceği ve kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesini etkileyebileceği belirtilebilir.

Sonuç olarak Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından, diğer bir ifadeyle, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar tarafından açıklanabileceği görülmektedir.

Şekil 3.10. Erkeklere İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

SCL_1: Somatizasyon, SCL_2: Obsesif Kompulsif Belirtiler, SCL_3: Kişiler Arası Duyarlılık, SCL_4: Depresyon, SCL_5: Anksiyete, SCL_6: Öfke Düşmanlık, SCL_7: Fobik Anksiyete, SCL_8: Paranoid Düşünceler, SCL_9: Psikotizm.

3.3.4.2. Erkeklerle İlişkin Erken Dönem Yaşantılarla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=195$, $sd=97$, $RMSEA=.07$, $CFI=.95$]. Analiz sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri incelendiğinde modifikasyon önerileri doğrultusunda modelde belirli modifikasyonlar yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre, gizil değişkenlerden Erken Dönem Yaşantılar ile Psikolojik İyilik Hali arasında anlamlı bir ilişkisel ilişki gözlemlenmediği için ($p>.05$) iki gizil değişken arasındaki ilişki analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, yeniden üretilen ölçüm modelinin veri ile ilk modelde olduğu şekilde kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği gözlemlenmektedir [$\Delta\chi^2=199.5$, $sd=98$, $RMSEA=.07$, $CFI=0.95$].

Yapısal korelasyonlar incelendiğinde, Erken Dönem Yaşantıların Uyumsuz Şemalarla pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.47$, $p<.001$). Diğer bir ifadeyle; Erken Dönem Yaşantıların alt boyutlarından Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel İstismarın Uyumsuz Şemaların alt boyutları olan Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartları pozitif yönde yordadığı gözlemlenmektedir. Bu ilişkide, Erken Dönem Yaşantıların Uyumsuz Şemaların alt boyutu olan Zedelenmiş Otonomiyi ($\beta=.88$, $p<.001$) daha güçlü yordadığı görülmektedir. Aynı şekilde Uyumsuz Şemaların Psikolojik İyilik Haliyle pozitif yönde ve yüksek bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir ($\beta=.77$, $p<.001$).

Model değerlendirildiğinde, erkekler için Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyilik Hali arasında doğrudan bir ilişki gözlemlenmemektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin erkeklerde Uyumsuz Şemalar aracılığıyla sağlandığı sonucuna varılmaktadır. Uyumsuz şemaların aracı etkisinde Zedelenmiş Otonominin diğer şema alanları içinde etki olarak daha çok öne çıktığını gözlenmektedir. Uyumsuz şemaların aracı rolde olduğu Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyilik Hali ilişkisinde, Fiziksel İstismar ($\beta=.78$, $p<.001$) ve Duygusal İstismar ($\beta=.79$, $p<.001$) yordayıcı değişkenlerinin belirgin etkileri gözlenmektedir. Uyumsuz Şemaların aracı etkisine ek olarak, kadınlarda Erken Dönem Yaşantılar değişkeninin alt boyutu olan Duygusal İstismar ile Psikolojik İyilik Halinin alt boyutları olan Kişiler Arası Duyarlılık ($\beta=.07$, $p<.001$) ve Depresyon ($\beta=.12$, $p<.001$) değişkenlerinin arasında anlamlı bir ilişki olduğu

gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışılan modele göre, duygusal ihmal ve istismara maruz kalan kadınların Uyumsuz Şemaların Aracı etkisi olmadan Depresyon belirtileri gösterebileceği ve kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesini etkileyebileceği belirtilebilir.

Sonuç olarak, Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından, diğer bir ifadeyle, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar tarafından açıklanabileceği görülmektedir.

3.3.5. Cinsiyete Göre Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Bu bölümde Duygusal Mizaç değişkeninin kadınlar ve erkekler için yapılan ölçüm ve yapısal eşitlik modelleriyle ilgili sonuçlarına yer verilmiştir.

Duygusal mizaç için üretilen yapısal eşitlik modelinde Duygusal Mizaç (Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk, Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık), Erken Dönem Uyumsuz Şemalar (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar) ve İyi Hali (Somatizasyon, Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete, Öfke/düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler, Psikotizm) olmak üzere 3 gizil değişken ve 19 gözlenen değişken üzerinden test edilmiştir.

3.3.5.1. Kadınlara İlişkin Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin uyum göstermediği görülmüştür [$\Delta\chi^2=688.6$, $sd=127$, $RMSEA=.10$, $CFI=.89$].

3.3.5.2. Erkeklerle İlişkin Duygusal Mizaçla İlgili Yapısal Eşitlik Modeli

Yapılan analiz sonucunda, veri ile üretilen ölçüm modelinin uyum göstermediği görülmüştür [$\Delta\chi^2=385.5$, $d=127$, $RMSEA=.11$, $CFI=.88$].

Bu bölümde, araştırmada test edilen kuramsal modellere ilişkin kadınlar ve erkekler için ayrı değerlendirilen YEM analizlerine yer verilmiştir. Temel Duygusal İhtiyaçlarla ilgili yapısal eşitlik modeli değerlendirildiğinde, kadınlar ve erkekler için, Temel Duygusal İhtiyaçların Uyumsuz Şemalar aracılığıyla Psikolojik İyi Halini etkilediği sonucuna

ulaşılmıştır. Uyumsuz şemaların aracı etkiye sahip olduğu bu ilişkide, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şema alanlarının daha güçlü bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ek olarak, kadınlar ve erkeklerde, Temel Duygusal İhtiyaçlarla Kişiler Arası Duyarlılık değişkeni arasında doğrudan bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Erken dönem yaşantılarla ilgili Yapısal Eşitlik Modeli değerlendirildiğinde, kadınlar ve erkekler için, Erken Dönem Yaşantıların Uyumsuz Şemalar aracılığıyla Psikolojik İyi Halini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Uyumsuz şemaların aracı etkiye sahip olduğu bu ilişkide, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şema alanlarının daha güçlü bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ek olarak, kadınlarda Duygusal İstismarla Depresyon ve Kişiler Arası Duyarlılık değişkenleri arasında bir anlamlı ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler (Temel Duygusal İhtiyaçlar, Erken Dönem Yaşantılar, Duygusal Mizaç) , Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Psikolojik İyilik Halinin incelendiği çalışmanın, araştırma sorularına ilişkin bulgular aşağıda sırasıyla alt başlıklar halinde tartışılmıştır.

4.1. ERKEN DÖNEM GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ DEĞİŞKENLERİNİN ARASINDAKİ KORELASYONLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişkenin korelasyonuna bakıldığı analiz sonuçlarına göre genel olarak Erken Dönem Gelişimsel Etmenlerin Psikolojik İyilik Haliyle anlamlı bir ilişki gösterdiği gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, Cinsel İstismar ve Deneyime Açıklık değişkenleri dışında araştırmanın yordayıcı değişkenlerinin Psikolojik İyilik Haliyle anlamlı bir korelasyonel ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu ilişkide, Kaçınma Boyutu, Duygusal Dengesizlik, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi alt boyutlarının Psikolojik İyilik Haliyle diğer değişkenlere göre daha yüksek ilişki gösterdiği görülmüştür.

Kişilerin erken dönemde bakım verenle kurduğu bağlanma örüntüsü ile kişilerin yetişkinlikteki psikolojik işlevselliği ve ilişki kurabilme yeterliliği arasındaki ilişkiye yapılan vurgu ortak kabul görmektedir (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1982). Bu çalışmada, Temel Duygusal İhtiyaçlar gizil değişkeni göz önünde bulundurulduğunda, tüm alt boyutlarının Psikolojik İyilik Haliyle anlamlı bir ilişki gösterdiğini gözlemleyebiliriz. Bu ilişkide, Kaçınma Boyutunun Kişiler Arası Duyarlılık ve Depresyon alt boyutlarıyla daha yüksek ilişki gösterdiği görülmektedir. Buna göre, yakın ilişkilerde ortaya çıkan olumsuz duyguları düzenleyebilmek için kaçınıcı yaklaşım biçimi gösteren kişilerin kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesi ve depresif belirtiler göstermesi arasında anlamlı bir ilişki olabileceği varsayılmaktadır. Çalışmalar bağlanmanın farklı boyutlarını çeşitli kişiler arası problemlerle ilişkilendirmesine ek olarak, bağlanma örüntüsünün yakın ilişkilerde olumlu ve olumsuz duyguları deneyimlemekle ilişkisi olabileceğini belirtmektedir.

Özellikle bağlanmayı ve bağlanma davranışlarını gelişimsel bakış açısıyla yorumlayan çalışmalar, bağlanmanın yaşam boyu etkinliğini koruyan bir sistem olduğu üzerinde durmaktadır (Hazan ve Shaver, 1994). Diğer bir ifadeyle, çocuklukta bakım verenle kurulan bağlanma örüntüsü kişilerarası ilişkilerin niteliğini belirleyen ve yetişkin kişinin ilişkilerdeki uyumunu belirleyen önemli bir etken olabileceği belirtilmektedir (Collins ve Read, 1990). Kahn ve Antonucci (1980), çocuklukta bağlanma ilişkisinin yetişkinlikteki olumlu/yapıcı ilişkiler için belirleyici özellikte olabileceğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde çalışmalar, çocukların ebeveynleriyle geliştirdikleri olumlu bağlanma algılarının psikolojik iyilik haliyle ilişkili olabileceğini belirtmektedir (Raja, Mc Gee ve Stanton, 1992).

Erken dönem bakım verenle kurulan bağlanma ilişkilerinin yetişkinlikteki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Li ve Fung'un (2014) evli çiftlerle yaptığı çalışma yukarıdaki bulguları destekler niteliktedir. 56 evli çiftten toplanan verilerin sonuçlarına göre, kaçınmacı bağlanma biçimine sahip kişilerin ilişkilerinde mesafeli davrandıkları, duygusal ve yararlı olabilecek temaslardan kaçınmaları sebebiyle psikolojik iyilik hali üzerinde olumsuz etkisi olabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede, anne-baba ile çocuk arasındaki etkileşime ve bu etkileşim ürünü olarak oluşan zihinsel organizasyonun kişinin yaşam olaylarına yaklaşım biçimlerini belirlediğine dikkat çekilebilir (Bowlby, 1982; Baldwin, 2005). Diğer bir deyişle, yapılan bu çalışmada ve belirtilen diğer çalışmalarda, temel bakım veren kişiyle kurulan ilişkinin özellikleriyle şekillenen bağlanma örüntülerinin kişinin olayları algılamasını biçimlendirebileceği, olaylarla baş etmeye yönelik yaklaşımları üzerinde etkili olabileceği ve bu doğrultuda kişinin yetişkinlikte psikolojik işlevselliği üzerinde etkisinin olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Erken dönemde bakım verenle kurulan ikili ilişkiye ek olarak annenin otonomiye yönelik desteğinin çocuk için önemli bir gereksinim olduğu belirtilmektedir. Bağlama kuramı (1969) bebekler için bağlanma sistemi ile keşif sisteminin birbiri ile ilişkili bir davranış sistemi içinde olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmanın giriş kısmında belirtildiği gibi, bağlanmayla ilgili davranışlar bu bütünleşik yapının bağlanma kısmını oluşturuyorken annenin otonomiye yönelik desteği veya psikolojik kontrolü bu yapının keşif kısmının tamamlayıcısı kabul edilmektedir. Alan yazındaki çalışmalar psikolojik

kontrolün çocuğun gelişimsel sürecine ve yetişkinlikteki işlevselliği üzerinde olumsuz etkide bulunabileceğini belirtmektedir (Barber, 1996; Mills ve Rubin, 1998). Aynı şekilde, bu araştırma çerçevesinde yapılan ilgili analiz, psikolojik kontrol ile psikolojik iyilik hali arasında korelasyonel ilişki olduğu sonucunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuğun artan gelişimsel otonomi ihtiyacına karşılık çocuğun düşüncelerini, duygularını ve aktivitelerini kontrol etmeye çalışan zorlayıcı ebeveyn tarzının kişinin yetişkinlikte kişiler arası ilişkilerde ve bireysel olarak sorunlar yaşayabileceğini göstermektedir. Bu bulgulara paralel olarak, çalışmalar depresyon, intihar düşünceleri, yeme bozuklukları gibi içselleştirilmiş problemleri; agresyon, antisosyal davranışlar, suç işleme gibi dışsallaştırılmış problemleri psikolojik kontrol ile ilişkilendirmektedir (Barber, 1996; Mills ve Rubin, 1998). Benzer şekilde Özdemir (2012) ergenlerle yaptığı çalışmada, ebeveyn psikolojik kontrolü ile ergenlerdeki özsaygı, depresyon ve antisosyal davranışlar arasında bir ilişki olabileceğini belirtmektedir. Sonuç olarak, ebeveynin psikolojik kontrol tutumları, diğer ifadeyle, suçlayıcı, müdahaleci ve sevgiden yoksun bırakıcı tutumları çocuktaki içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlerle ilişkilendirilmekte ve bu çalışmanın bulguları bunu destekler niteliktedir.

Çocuklukta kötüye kullanım ve şiddete tanıklık etme yetişkinlikte kişinin fiziksel ve psikolojik iyilik halini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Yapılan bu çalışmada literatürdeki bilgilere paralel olarak Fiziksel ve Duygusal İstismar ile Psikolojik İyilik Hali arasında anlamlı korelasyon olduğu gözlenmektedir. Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes (2007) çalışmada çocuklukta fiziksel kötüye kullanıma maruz kalanların yetişkinlikte depresyon, kaygı belirtileri gösterebileceği ve öfke problemlerinin olabileceğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Wright, Crawford ve Castillo'nun (2009) çalışması, yetişkinlikteki depresyon ve kaygı belirtilerinin çocuklukta ihmal ve istismar yaşantılarıyla ilişkili olabileceğini göstermektedir. Silverman, Reinherz ve Giaconia (1996) 17 yıl devam eden boylamsal çalışmalarında, istismara maruz kalmış çocukların yaklaşık %80'inin 21 yaşlarında en az bir psikiyatrik tanı alabileceğini belirtmektedir. Gözlemlenen grupta depresyon, kaygı bozukluğu, yeme bozukluğu ve intihar girişimleri görülebileceği belirtilmektedir. Aynı çalışmada, fiziksel istismara maruz kalan çocukların istismara maruz kalmayan diğerlerine göre kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşayabileceği ve daha çok depresyon belirtileri gösterebileceği bildirilmektedir. Çocukluk dönemindeki istismar yaşantıları ile yetişkinlikte psikolojik

problemlere yatkınlık arasındaki ilişki istismara maruz kalan çocuğun duygu düzenleme güçlüğü yaşamasından kaynaklanabileceği belirtilmektedir (Grayson ve Nolen-Hoeksema, 2005).

Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda bir takım duygusal ve davranışsal etkiler gözlenmektedir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Bu çocuklarda kaygı ve depresyon belirtileri, uyku problemleri, korku tepkileri ve uygun olmayan cinsel davranışlar gözlemlenebileceği belirtilmektedir (Lynskey ve Fergusson, 1997; Peters ve Range, 1995). Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen cinsel istismarın, yapılan bu çalışmada Psikolojik İyi Hali değişkeniyle ilişkisi anlamsız bulunmuştur. Araştırma örnekleminde yeterli sayıda cinsel istismara ilişkin veri toplanamamış olması bir ilişki bulunmamasının nedenlerinden biri olabilir. Bir diğeri ise, istismara maruz kalan kişinin suçluluk ve utanç duygularını bastırmak amaçlı olumsuz yaşantılarını rapor etmek istemeyeceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, yapılan bu çalışmada literatürdeki bilgilere paralel olarak, bakım veren kişi tarafından çocuğa yöneltilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ya da eylemsizlikler ile yetişkinlikte psikolojik işlevsellik arasında bir ilişki olabileceği görülmüştür.

Kişilik özelliklerindeki farklılıklar ile kişinin yetişkinlikteki psikolojik iyi hali arasında ilişki olabileceği belirtilmektedir (Barrick ve Mount, 1991). Bu çalışmada Dışadönüklük, Geçimlilik, Sorumluluk değişkenleri ile Psikolojik İyi Hali arasında ters yönde giden anlamlı bir ilişki gözlemlenirken, Duygusal Dengesizlikle Psikolojik İyi Hali arasında aynı yönde giden anlamlı bir ilişki gözlemlenmektedir. Duygusal Dengesizlik değişkeninin bu ilişkide Psikolojik İyi Halinin alt boyutlarından Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık, Depresyon, Anksiyete ve Öfke Düşmanlık ile daha güçlü ilişki gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu bulguya paralel olarak Abbott ve arkadaşları (2008) çalışmalarında, kişilik özelliklerinden Dışadönüklük ve Duygusal Dengesizlik ile İyi Hali arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varmaktadır. Bu ilişkide Dışadönük kişilerin yaşam doyumlarının yüksek olabileceği ve olumlu duyguları deneyimlemeye daha yatkın olabilecekleri belirtilirken, Duygusal Dengesizlik kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin yaşam doyumlarının düşük olabileceği, bununla birlikte olumsuz duyguları deneyimlemeye daha çok yatkın

olabileceklerinden psikolojik iyilik hallerinin olumsuz etkilenebileceği belirtilmektedir. Aktarılan bulgulara kişilik özelliğinin, psikolojik iyilik halini belirlemede önemli bir etken olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, kişinin duygusal uyaranlar karşısındaki tepkisi, tepkisinin yoğunluğu ve süresi kişilik özelliğine göre değişebilir. Buna göre kişinin psikolojik iyilik hali kişilik özelliklerindeki farklılıklara göre değişiklik gösterebileceği belirtilmektedir (Kim-Prieto ve arkadaşları, 2005). Garcia ve Erlandsson (2010) çalışmalarında kişilik özellikleriyle psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkiye bakmaktadırlar. Yaptıkları çalışmada, kişilik özelliklerine göre kişinin psikolojik iyilik halini değerlendirirken duygulanımını ne yoğunlukta ve sürede yaşadığı değerlendirmektedir. Dışadönük kişilerin olumlu duyguları daha yoğun ve uzun süre yaşadıkları, diğer yandan Duygusal Dengesizlik kişilik özelliklerine sahip olanların olumsuz duyguları daha yoğun ve uzun süre yaşadıkları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları kişilik özellikleri bakımından kaygılı, gergin ve depresif olma eğilimleri olan kişilerin depresyon ve kaygı belirtileri gösterebileceğini, kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirebileceğini göstermektedir.

Değişime dirençli bilişsel yapılar olduğu belirtilen uyumsuz şemaların olumsuz ve işlevsel olmayan inanışlar olduğu; koşulsuz, otomatik ve olumsuz duygulanım yaratabilecek temel inançlar olduğu bu çalışmanın giriş bölümünde belirtilmiştir. Olumsuz bağlanma örüntüsü, zorlayıcı ebeveyn tutumu, ihmal ve istismar gibi olumsuz çocukluk deneyimleri ile çocuğun karakterinin etkileşimi uyumsuz şemaların oluşmasındaki gelişimsel etmenler olup, kişilik bozukluklarının temelini oluşturabileceği ve bazı kronik Eksen I durumlarıyla ilişkilendirebileceği belirtilmektedir (Young,1990; Young, Klosko ve Weishaar, 2003). İşlevsel olmayan bu inanışlar çerçevesinde kişi durumları olumsuz şekilde anlamlandırıp değerlendirmekte ve bu şekilde erken dönem olumsuz şemalar kişide patolojinin gelişmesinde önemli etken olabileceği düşünülmektedir. Vlierberghe, Braet, Bosmans, Rossel ve Bögels (2010) ergenlerle yaptığı bir çalışmada, uyumsuz şemaların psikopatolojiyle güçlü bir ilişkisinin olduğunu gözlemlemekte ve ergenlerdeki psikopatolojinin gelişimsel belirleyicilerini anlamak için şema kuramının önemli bir çerçeve çizdiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, 9 yıl süresince takip edilen depresyon tanısı almış hastalarla yapılan bir çalışmada, tanı alan bu kişilerin 9 yıl süresince depresyon belirtileri gösterdiği belirtilmektedir. Yapılan analizlerde tanı alan grubun Young Şema

Ölçeğinden aldığı yüksek puanların depresif belirtileri yordayan önemli bir etken olduğu gözlemlenmektedir (Halvorsen, Wang, Eisemann ve Waterloo, 2010). Diğer bir ifadeyle, uyumsuz şemaların kişiyi depresif belirtiler gösterme yatkınlığını artırabileceği gözlenmektedir. Bu bulgulara paralel olarak, üniversite öğrencileriyle yapılan bu çalışmada, uyumsuz şemaların tüm alt boyutları ile psikolojik iyilik hali arasındabir ilişki gözlemlenmektedir. Bu pozitif ve anlamlı ilişkide Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şema alanı diğer şema alanlarına oranla Psikolojik İyilik Haliyle güçlü bir ilişki içinde olduğu sonucuna varılmaktadır. Belirtilen iki şema alanlarının daha belirgin olarak Obsesif Kompulsif Belirtiler, Kişiler Arası Duyarlılık ve Depresyon ile korelasyonel ilişkisi olduğu; Zedelenmiş Otonomi şema alanının ise ek olarak Anksiyete, Fobik Anksiyete ve Paranoid Düşüncelerle ile ilişki gösterdiği gözlenmektedir. Elde edilen korelasyon bulgularında, Zedelenmiş Otonomi ve Kişiler Arası Duyarlılık arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre ebeveynleri tarafındanbağımsız hareket etme ve ayrılma gereksinimlerinin karşılanmayan ve buna paralel bağımsız bir kendilik algısı gelişmeyen kişinin, kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesi arasında ilişki olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Benzer şekilde, çalışmalarda Kopukluk şema alanın alt boyutu olan Kusurluluk ve Güvensizlik/Suistimal Edilme şemasının, depresyonla ilişkisinin güçlü olduğu belirtilmektedir (Schmidt ve diğerleri, 1995; Muris, 2006). Pinto-Gouveia, Castilho, Galhardo ve Cunha (2006), kaygı bozukluğu tanısı alan ve almayan hastalarla yaptığı karşılaştırmalı çalışmada, Güvensizlik/Suistimal Edilme, Kusurluluk, Hak Görme/Büyüklik, Duygusal Yoksunluk gibi uyumsuz şemaların kaygı bozukluğu olan hastalarda daha çok gözlemlendiği belirtilmektedir. Aynı şekilde Muris (2006) yaptığı çalışmasında kaygı belirtilerinin Kopukluk (Terk Edilme, Sosyal İzolasyon) ve Yüksek Standartlar (Duyguları Bastırma) şema alanları tarafından yordandığı sonucuna varmıştır. Bu bulguya paralel olarak, Camara ve Calvete'in (2011) çalışması, stresli yaşam olaylarının olduğu durumlarda uyumsuz şemalara sahip olan kişilerin depresyon ve kaygı belirtileri göstermeye daha yatkın olabileceğini belirtmektedir. Belirgin olarak, Kopukluk şema alanın alt boyutlarından biri olan Duygusal Yoksunluk şemasına sahip olan kişilerin stresli yaşam olaylarıyla birlikte depresif belirtiler göstermeye yatkın olabileceği, diğer yandan Zedelenmiş Otonomi şema alanının alt boyutlarından olan

Tehlikeler Karşısında Dayanıksızlık ve Bağımlılık şemalarına sahip olanların kaygı belirtileri göstermeye yatkın olabilecekleri belirtilmektedir. Aynı şekilde, bipolar bozukluğu olan hastalar ve kontrol grubuyla yapılan bir çalışmada, uyumsuz şemaların özellikle Zedelenmiş Sınırlar ve Yüksek Standartlar şemalarının bipolar bozuklukla anlamlı ilişkisi olabileceği belirtilmektedir. Ek olarak, Diğerleri Yönelimlilik şema alanına sahip olan kişilerin duygularını bastırması, kendi öfke ve duygulanımlarına farkındalıklarının az olması nedeniyle bipolar bozukluğa daha yatkın olabileceği belirtilmektedir (Ak, Lapsekili, Hacıömeroğlu, Sütçigil ve Türkçapar, 2011). Benzer şekilde, yakın zamanda yapılan bir çalışma, bu çalışmanın bulgularına paralel olarak, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar Şema alanlarını depresyon belirtileriyle ilişkilendirmektedir (Shorey, Anderson ve Stuart, 2012).

Çalışmadaki yordayıcı değişkenlerin kendi arasındaki korelasyonlar değerlendirildiğinde, Kaçınma Boyutu ile Duygusal Dengesizlik, Zedelenmiş Otonomi ve Yüksek Standartlar arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Mason, Platts ve Tyson (2005)'in, şemaların bağlanma örüntüleriyle olan ilişkisini değerlendirmeye yönelik çalışması bu bulguyu destekler niteliktedir. Yapılan çalışmaya göre, kişideki psikolojik belirtiler ve uyumsuz şemalar kişinin kaygılı ve kaçınmacı bağlanma örüntüsüyle ilişkilendirilmektedir. Daha belirgin olarak, güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip olan kişilerin Duygusal Yoksunluk, Güvensizlik, Kusurluluk/Utanç, Sosyal İzolasyon (Kopukluk) ve Bağımlılık/Yetersizlik (Zedelenmiş Otonomi) gibi zihinsel temsillerinin olabileceği belirtilmektedir. Bu bulguya ek olarak, başka bir çalışmada farklı bağlanma stillerine sahip olanların farklı kişilik özelliklerine sahip olabileceği belirtilmektedir. Buna göre, güvenli bağlanma algısı olan kişilerin kişiler arası ilişkilerde uyumlu olabileceği ve buna paralel olarak uyumlu ve yapıcı kişilik özelliklerine sahip olabilecekleri belirtilmektedir (Diehl, Elnick, Bourbeau ve Labouvie-Vief, 1998). Bağlanmayla beş faktör kişilik özelliklerinin değerlendirildiği başka bir çalışmada ise, güvenli bağlanan kişilerin kaygılı ve kaçınmacı bağlanan kişilere göre daha az Duygusal Dengesizlik özellikleri gösterdiği, daha çok Dışadönük ve Geçimlilik kişilik özelliklerine sahip olduğu belirtilmektedir (Shaver ve Brennan, 1992). Son olarak, korelasyonların değerlendirildiği bu bölümde, Fiziksel İstismar ile Duygusal İstismar, Kopukluk ile Zedelenmiş Otonomi boyutları arasında güçlü bir korelasyon

olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre, çocukluk yaşantısında fiziksel şiddete maruz kalma ile zorlayıcı, talepkar veya ilgisiz ebeveyn tutumu diğer ifadeyle duygusal kötüye kullanım arasında bir ilişki olabileceği; yakın ilişkilerinde bakım, sevgi ve ait olma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmayacağına ilişkin zihinsel temsillerine sahip olma ile ebeveynlerinden bağımsız bir kendilik algısının gelişmemesi arasında bir ilişki olabileceği gözlenmiştir.

4.2. ERKEN DÖNEME İLİŞKİN GELİŞİMSEL ETMENLER, ERKEN DÖNEM UYUM BOZUCU ŞEMALAR VE PSİKOLOJİK İYİLİK HALİNE İLİŞKİN ÇOK DEĞİŞKENLİ VARYANS (MANOVA) ANALİZİ BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Cinsiyete ilişkin karşılaştırmaların yapıldığı analiz sonuçlarına göre, Temel Duygusal İhtiyaçlar değişkeni göz önünde bulundurulduğunda, bağlanmanın Kaygı Boyutu için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu çerçevesinde, kadınların yakın ilişkilerde ortaya çıkan olumsuz duyguları düzenleyebilmek için erkeklerden daha fazla kaygılı yaklaşım biçimlerine başvurdukları söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, kadınlar erkeklere göre diğer kişinin ulaşılabilirliği ve beklenen tepkileri verme olasılığıyla daha fazla meşgul olabileceği düşünülmektedir. Jackson ve Kirkpatrick'in (2007) bağlanma boyutlarındaki cinsiyet farkını gözlemleyen çalışması bu bulguyu destekler niteliktedir. Kaygılı bağlanma daha çok kadınların yakın ilişkilerde yakınlığı artırmaya yönelik kullandığı davranış stratejisi ve bağlanma örüntüsüyken, Kaçınmacı bağlanma erkeklerin bağlılığı azaltmak için daha çok kullandığı bağlanma örüntüsü olabileceği belirtilmektedir. Başka bir çalışma erkeklerin hem Kaygı hem Kaçınma Boyutundan daha yüksek puan aldığını belirtmektedir (Wongpakaran, Wongpakaran ve Wedding, 2012). Buna göre, erkeklerin yakın ilişkilerde ortaya çıkan olumsuz duygularla baş ederken daha çok Kaygılı ve Kaçınmacı yaklaşım biçimleri gösterebileceği, duygusal ve yararlı olabilecek temaslardan kaçınan davranışlar gösterebileceği belirtilebilir. Bu bulguya paralel olarak yetişkin romantik ilişkilerindeki Kaygılı ve Kaçınmacı bağlanma boyutlarındaki cinsiyet farklılıklarına bakıldığı meta analiz çalışmasında erkeklerin kadınlara oranla daha çok kaçınmacı, daha az kaygılı bağlanma özellikleri gösterebileceğini belirtmektedir (Giudice, 2011). Aynı

şekilde, farklı zamanlarda yapılan iki çalışmada, erkeklerin duygusal ve yararlı olabilecek temaslardan kaçınan, kayıtsız bağlanma örüntüsü özellikleri gösterebileceği belirtmektedir (Schmitt, 2005; Wongpakaran, Wongpakaran ve Wedding, 2012).

Kişilik özellikleri bakımından cinsiyete ilişkin karşılaştırmaların yapıldığı analiz sonuçlarına göre, cinsiyet temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Dışa Dönüklük Boyutu için kadınların erkeklere oranla daha etkin ve konuşkan olabileceği; Geçimlilik Boyutu için kadınların erkeklere göre diğer insanlarla daha rahat duygusal yakınlık kurabileceği; Sorumluluk Boyutu göz önünde bulundurulduğunda kadınların erkeklere göre daha disiplinli ve özenli olabileceği; Duygusal Dengesizlik Boyutu değerlendirildiğinde kadınların erkeklere oranla daha kaygılı ve gergin olma eğilimleri olabileceği gözlemlenmektedir. Bazı çalışmalar yukarıdaki bulguları destekler niteliktedir. Kadınların daha çok Dışadönük olduğunu belirten bir çalışmada, içtenlik, sosyal olma ve olumlu duygular gibi dışadönük özelliklerin kadınlarda daha çok olduğu; kararlılık ve heyecan arama gibi dışadönük özelliklerin ise erkeklerde daha fazla olduğu belirtilmektedir (Feingold, 1994; Costa, Terracciano ve McCrae, 2001). Lippa (2010) kişilik özelliklerindeki kültürler arası cinsiyet farklılıklarına ilişkin yaptığı çalışmasında kadınların daha Dışadönük, erkeklerinse daha çok Geçimlilik özellikleri gösterebileceğini belirtmektedir. Aynı şekilde Duygusal Dengesizlik kişilik özelliğine ilişkin analizlerde, kadınlarda depresyon ve kaygı belirtilerinin daha çok gözlemlendiği belirtilmektedir (Camara ve Calvete, 2011; Feingold, 1994). Diğer bir ifadeyle kadınların kaygı, depresyon, öfke gibi olumsuz duyguları deneyimlemeye daha yatkın olabileceği ve değişken duygu durumları olabileceği belirtilmektedir (Costa, Terracciano ve McCrae, 2001). Çalışmalarda, kadınların erkeklere göre daha çok geçimlilik özellikleri gösterdiği belirtilmektedir. Buna göre kadınların daha empatik, yumuşak başlı, sosyal ilişkilerde uyumlu ve başkalarının görüşleriyle ilgilenen özellikte olabileceği belirtilmektedir (Feingold, 1994; Costa, Terracciano ve McCrae, 2001). Aynı çalışmaların bulguları kadınların sorumluluk özelliklerinin erkeklere oranla daha çok olduğunu diğer ifadeyle kadınların disiplinli, özenli, dikkatli ve sorumluluk sahibi olabileceği belirtilmektedir.

Cinsiyete ilişkin karşılaştırmaların yapıldığı uyumsuz şemalarla ilgili analiz sonuçlarına göre, şema alanlarından Kopukluk ve Zedelenmiş Sınırlar için cinsiyetler arasında

anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre; erkeklerin diğerleri ile güvenli ve tatmin edici ilişkiler kuracaklarına ilişkin inanışlarının kadınlara oranla daha düşük olabileceği gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, erkeklerin içsel sınırlar koymakta ya da kendini disipline etmekte kadınlara oranla daha fazla güçlük yaşayabileceği gözlemlenmiştir. Bu bulguya paralel olarak, Camara ve Calvete (2011) çalışmasında erkeklerin Kopukluk (Duygusal Yoksunluk) şema alanından daha yüksek puan aldığı; kadınlarınsa hem Kopukluk (Terk Edilme) hem de Zedelenmiş Otonomi (Başarısızlık) uyumsuz şemalarından daha yüksek puan aldıkları gözlenmektedir. Buna göre, stresli yaşam olayı ile depresyon belirtileri arasındaki ilişki Duygusal Yoksunluk şeması olan erkeklerde daha güçlü olduğu belirtilmektedir. Ek olarak, stresli yaşam olaylarından bağımsız olarak, Duygusal Yoksunluk şeması olan kadınların depresyon belirtilerini göstermeye yatkın olabileceği belirtilmektedir. Terk Edilme şeması olan kadınlar stresli yaşam olaylarıyla birlikte daha fazla depresif belirti gösterirken, Terk Edilme şeması yüksek olan erkekler stresli yaşam olaylarından bağımsız depresyon belirtilerini göstermeye yatkın olabilecekleri gözlenmektedir. Bu bulgulara ek olarak, Camara ve Calvete'in (2011) çalışması uyumsuz şemalar ile depresyon ve kaygı belirtileri arasındaki ilişkinin kadın ve erkeklerde nasıl farklılaştığını belirtmektedir. Buna göre, Bağımlılık şemasıyla (Zedelenmiş Otonomi) kaygı belirtileri arasındaki ilişkinin erkeklerde daha güçlü olduğu gözlemlenmektedir. Bunun sebebinin, kadın ve erkeklerin sosyal uyum sürecindeki farklılaşmalardan kaynaklanabileceği ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, erkeklerin özellikleri otonomi ve yeterlilik gibi kalıp yargılarla ilişkilendirildiği için, erkeklerin bağımlılık zihinsel temsiline olması kadınlara nazaran olumsuz değerlendirilebilecek bir özellik olarak gözlenmektedir (Cross ve Madson, 1997). Aynı şekilde Terk Edilme şeması (Kopukluk) olan kadınların daha çok kaygı belirtisi gösterebileceği belirtilmektedir. Bu bulguya şu şekilde bir açıklama getirilmektedir. Erkeklerin terk edilmeye verecekleri duygusal tepki kaygıdan farklı olarak öfke olabileceği belirtilmektedir. Bunun sebebi, öfkenin erkekler için daha baskın bir duygusal reaksiyon olarak değerlendirilmesi olarak görülmektedir (Calvete ve Orue, 2011). Diğer bir çalışmada, uyumsuz şemaların alkol ve madde bağımlılığı olan kadın ve erkeklerde farklılık göstereceğini belirtmektedir. Buna göre, alkol bağımlılığı olan kadınların alkol bağımlılığı olan erkeklere oranla daha çok uyumsuz şemaları olabileceği gözlenmektedir. Bu şemalar Boyun Eğicilik, Kendini Feda (Diğerleri

Yönelimlilik) ve Terk Edilme (Kopukluk) olarak belirtilmektedir (Shorey, Stuart, ve Anderson 2013).

Son olarak, cinsiyete ilişkin karşılaştırmaların yapıldığı Psikolojik İyi Haliyle ilgili analiz sonuçlarına göre SCL alt boyutlarından Somatizasyon, Depresyon ve Anksiyete için cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre, kadınların erkeklere göre somatik belirtileri olduğuna dair daha çok değerlendirme yapabileceği, daha çok depresif yakınmaları olabileceği ve kaygı belirtileri gösterebileceği gözlenmektedir. Yetişkinlerle yapılan bir çok çalışma, kadınlarda depresyon ve kaygı belirtilerinin daha çok gözlemlendiğini belirtmektedir. (McLean, Asnaani, Litz ve Hofmann, 2011; Angst, Gamma, Gastpar, Lepine, Mendlewicz ve Tylee, 2002; Nolen-Hoeksema, 2001).

4.3. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN KURAMSAL MODELLERE İLİŞKİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ (YEM) ANALİZİ BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Üniversite öğrencileriyle yapılan bu çalışmada kadınlar ve erkekler için genel olarak Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve Psikolojik İyi Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından, diğer bir ifadeyle, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Yüksek Standartlar tarafından açıklanabileceği görülmektedir. Fakat Duygusal Mizaç değişkeninin uyumsuz şemalar aracılığıyla iyilik halini yordamadığı gözlemlenmektedir.

Kadınlara ve erkeklere ilişkin Temel Duygusal İhtiyaçlarla ilgili kuramsal model değerlendirildiğinde, kadınlar için Kaçınma Boyutu ve Anne-Baba Psikolojik Kontrolünün, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şemaları aracılığıyla Psikolojik İyi Hali etkileyebileceği gözlenirken; erkekler için Kaygı Boyutu, Kaçınma Boyutu ve Anne-Baba Psikolojik Kontrolünün, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şemaları aracılığıyla Psikolojik İyi Hali etkileyebileceği gözlenmektedir. Buna göre, kadınların ve erkeklerin temel duygusal ihtiyaçlarının yetersiz ve tutarsız sağlanması kişideki depresyon ve kaygı belirtileri ile ilişkilendirilebileceği ve bu ilişkide Kopukluk ve Zedelenmiş Sınırlar şemalarının işlevsel olmayan zihinsel yapısıyla aracı etkisi

olabileceği belirtilebilir. Uyumsuz şemaların aracı rolde olduğu Temel Duygusal İhtiyaçlar ve Psikolojik İyi Hali ilişkisinde, kadınlarda Kaçınma Boyutu ve Psikolojik Kontrol Anne yordayıcı değişkenlerinin belirgin etkileri gözlemlenirken; erkeklerde Kaçınma Boyutu yordayıcı değişkeninin belirgin etkisi gözlenmektedir. Ek olarak, kadınlar ve erkeklerde, Temel Duygusal İhtiyaçlar değişkeni ile Kişiler Arası Duyarlılık gözlenen değişkeninin arasında doğrudan ilişki olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, Temel Duygusal İhtiyaçların yetersiz ve tutarsız sağlanması uyumsuz şemaların aracı etkisi olmadan, kişinin kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesini etkileyebilmektedir.

Young (1990) ve Bowlby (1988)'nin yaptığı çalışmalar genel olarak erken dönem temel bakım verenle kurulan ilişkinin bilişsel şemaların ya da zihinsel organizasyonların oluşumundaki önemli etkisine işaret etmektedir. Buna göre, erken dönemde oluşturulan bu ilişkilerin kişinin yetişkinlikteki ilişkilerini ve uyumunu yordadığı kabul görmektedir. Bu görüşlerden yola çıkarak çocukluk dönemindeki örseleyici yaşantıların uyumsuz şemaları oluşturabileceği ve bu uyumsuz şemaların kişiyi yetişkinlikte bir takım psikopatolojilere daha yatkın hale getirebileceği belirtilebilir. Şema kuramı yaklaşımı çerçevesinde yapılan bu araştırmada da erken dönem yaşantıların yetişkinlikteki olumsuz etkisinde uyumsuz şemaların aracı rolü olduğu gözlemlenmiştir. Daha belirgin olarak, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi alanlarının Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve İyi Hali ilişkisinde güçlü aracı etkenler olduğu gözlemlenmektedir. Yakın zamanda yapılan iki çalışma bu bulguyu destekler niteliktedir. 12-18 yaşları arasındaki klinik olmayan örneklemle yapılan bir çalışmada, ebeveyn bağlanma ilişkisi ile depresyon belirtileri arasındaki ilişkide uyumsuz şemaların aracı rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışmaya göre olumsuz ebeveyn bağlanma örüntüsü ile depresyon belirtileri arasındaki ilişkide Kopukluk ve Diğerleri Yönelimlilik şema alanının aracı etkisi gözlemlenmektedir (Roelofs, Lee, Ruijten ve Lobbestael, 2011). Buna göre güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip kişinin yakın ilişkilerde temel duygusal ihtiyaçlarının karşılanabileceğine dair inancının olmaması ve kendi ihtiyaçlarını göz ardı etme pahasına başkalarının isteklerine odaklanması kişide bir takım psikolojik belirtilerin gelişebileceğini göstermektedir. Aynı şekilde yaş ortalamaları 21 olan öğrencilerle yapılan bir çalışmada Kopukluk şema

alanın Kaygılı ve Kaçınmacı bağlanma ve psikolojik belirtiler arasında güçlü aracı etkisinin olduğunu belirtmektedir (Bosmons, Breat ve Vlierberghe, 2010).

Bağlanma yaşantılarının erken dönem gelişimsel etmenlerin önemli belirleyicilerinden biri olduğu belirtilmektedir (Bowlby, 1969; Young, 1994). Güvensiz bağlanma ile ruhsal problemler arasındaki ilişki şu şekilde aktarılmaktadır; bakım verenle etkileşim sonucu oluşan olumsuz yaşantıların kişide işlevsel olmayan zihinsel temsiller/organizasyonlar şeklinde oluştuğu, işlevsel olmayan zihinsel temsillerin kişinin diğer insanlarla yakınlık aramasını, duygu düzenlemesini olumsuz şekilde etkilediği ve bu şekilde kişide psikopatolojinin gelişmesine etki ettiği belirtilmektedir. Yetişkinlikteki bağlanma örüntüleriyle psikopatoloji ilişkisinde, bilişsel esnekliğin aracı rolünün araştırıldığı Dağ ve Gülüm'ün (2013) çalışması bu bulguyu destekler nitelikte olabilir. Bu çalışmaya göre hem kadınlarda hem erkeklerde kaygılı bağlanma ile depresyon, OKB ve sosyal kaygı ilişkisinde çarpıtılmış ve işlevsel olmayan düşüncelerin aracı rolde olabileceğini belirtmektedir. Roelofs, Onckels ve Muris'in (2013) klinik olarak psikopatolojik belirtiler gösteren ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, güvensiz bağlanma, uyumsuz şemalar ve psikopatolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi değerlendirmektedir. Yapılan çalışmada, güvensiz bağlanma ile çocuğun akranlarıyla olan problemleri, depresyon ve kaygı bozuklukları arasındaki ilişkide Kopukluk şema alanının aracı rol oynadığını belirtmektedir. Bu bulguları Kapçı ve Hamamcı (2010) aile işlevleri ile erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiye işaret etmesiyle de destekler niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, Yetersizlik ve Duygusal Yoksunluk şemaları ve Zedelenmiş Sınırlar şema alanı, çocuğun aile ile olan olumsuz ilişkisinden etkilendiği belirtilmektedir. Sonuç olarak, alan yazındaki çalışmalar güvensiz bağlanma ile kişiler arası ilişkiler, psikolojik iyilik hali ve psikopatoloji arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların bilişsel olarak aracı rolde olduğu bir kuramsal model ileri sürmektedir. Çalışmanın bulguları da bu aracı etkiyi destekler niteliktedir.

Bu çalışmada, çocuğun otonomi gereksinimlerini engelleyen ve temel duygusal gereksinimlerini ihmal eden ebeveyn tutumunun diğer ifadeyle ebeveyn psikolojik kontrolünün Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şema alanları aracılığıyla Psikolojik İyilik Hali üzerinde olumsuz etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Harris ve Curtin (2002),

üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında ebeveyn tutumu, uyumsuz şemalar ve depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Bu çalışmaya göre, erken dönemde bakım verenin çocukla yetersiz ilgilenmesi ya da aşırı korumacı tutumu Kusurluluk, Yetersiz Özdenetim, Dayanıksızlık ve Başarısızlık şemaları aracılığıyla depresif belirtilerin oluşumunu etkilediği belirtilmektedir. Benzer şekilde, Soenens ve diğerlerinin (2005) Psikolojik Kontrol ve depresyon belirtileri arasındaki ilişkide işlevsel olmayan mükemmelliyetçiliğin aracı etkisinin incelediği çalışmaları çalışmanın bu bulgusunu destekler nitelikte olabilir. Mükemmelliyetçi kişilik özelliğine sahip olan kişilerin içselleştirmiş oldukları yüksek standartları karşılamaları gerektiği inancı içinde olması ve bu sebeple kendilerine karşı aşırı eleştirel tutum içinde oldukları varsayılmaktadır (Shafran ve Mansel, 2001). İçselleştirilen bu zihinsel temsiller, kişinin kendine ulaşamayacak hedefler koyması, kişinin kendini yetersiz ve olumsuz değerlendirmesi gibi işlevsel olmayan yönüyle Yüksek Standartlar şema alanıyla ilişkilendirilebilir. Bu bakış açısıyla değerlendirecek olursak, belirtilen çalışmada olumsuz ebeveyn tutumu ile depresyon belirtileri arasında yüksek standartlar zihinsel temsiliyetinin önemli bir aracı etkisinin olduğu belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, suçlayıcı, çocuğun fikrini önemsemeyen ve koşullu sevginin verildiği ebeveynlik tutumunun olduğu aile ortamında yetişen çocuğun kendi hakkında olumsuz değerlendirmelerinin olabileceği, kendine ulaşamayacağı hedefler koyabileceği ve performansı hakkında yoğun endişeler yaşayabileceği belirtilmektedir. Bu şekilde, belirtilen işlevsel olmayan düşünceler kişide depresyon belirtileriyle ve düşük benlik saygısı ile ilişkilendirilmektedir.

Çocukluk çağı örselenme yaşantıları ruhsal bozukluklar ve madde kullanma eğilimi için belirgin bir risk faktörü olarak tanımlanmakta, diğer bir ifadeyle, kişide yaşam boyu etkisini gösterebilen, sosyal ve duygusal anlamda olumsuz sonuçlar yaratabileceği belirtilmektedir. Bu çalışmada, kadınlara ve erkeklere ilişkin Erken Dönem Yaşantılarla ilgili kuramsal model değerlendirildiğinde, Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar ve Cinsel istismarın, Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şemaları aracılığıyla Psikolojik İyi Halini etkileyebileceği gözlenmektedir. Uyumsuz şemaların aracı rolde olduğu Erken Dönem Yaşantılar ve Psikolojik İyi Hal ilişkisinde, kadınlarda ve erkeklerde Fiziksel İstismar ve Duygusal İstismar yordayıcı değişkenlerinin belirgin etkileri gözlemlenmektedir. Ek olarak, kadınlarda Duygusal İstismar ile Kişiler Arası Duyarlılık

ve Depresyon arasında doğrudan ve anlamlı bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, duygusal ihmal ve istismara maruz kalan kadınların Uyumsuz Şemaların Aracı etkisi olmadan depresyon belirtileri gösterebileceği ve kişiler arası ilişkilerde kendilerini yetersiz ve değersiz değerlendirmelerini etkileyebileceği belirtilebilir. Çalışmalar bu bulguları destekler niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, birçok çalışma çocuklukta maruz kalınan ihmal ve istismar yaşantılarının uyumsuz şemalar aracılığıyla yetişkinlikteki depresyon ve kaygı belirtileriyle olan ilişkisine işaret etmektedir (Wright, Crawford ve Castillo, 2009; Kural, Evren ve Çakmak, 2005; Johnsen ve diğerleri, 2002). Wright ve diğerlerinin (2009) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada, çocuklukta duygusal kötüye kullanımın Kusurluluk/Utanç (Kopukluk) ve Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanıksızlık (Zedelenmiş Otonomi) şemaları aracılığıyla depresyon ve kaygı belirtilerini yordayabileceği belirtilmektedir.

Erken dönemde yaşanan ihmal ve istismar yaşantılarının psikolojik iyilik hali üzerindeki etkisini uyumsuz şemalar aracılığıyla gördüğümüz gibi kişinin hayatındaki tutumları ve seçimleri üzerinde etkisini gözlemleyebiliriz. Şöyle ki, birçok çalışma erken dönemde fiziksel, duygusal, cinsel ihmal ve istismar yaşantılarının yetişkinlikteki partner seçimini etkileyebildiğini belirtmektedir. Buna göre çocuklukta örseleyici yaşantılara maruz kalan kadınların romantik ilişkilerindeki örüntü çocukluk yaşantıları gibi örseleyici olabildiği gözlenmektedir (Gay, Harding, Jackson, Burns ve Baker, 2013). Şemaların kendini sürdürücü özelliğini dikkate alacak olursak, örseleyici yaşantılara maruz kalan kişi işlevsel olmayan zihinsel modellerini pekiştirecek eşler seçerek olumsuz duygulanım göstermeye devam edeceği beklenebilir.

Alan yazındaki çalışmalar uyumsuz şemaların anksiyete, depresyon, yıkıcı davranışlar, madde kullanımı ve yeme bozukluğu üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir (Pinto-Gouveia, Castilho, Galhardo ve Cunha, 2006; Murris, 2006). Erken dönem örseleyici yaşantılar sonucu gelişen yukarıda belirtilen duygu durum ve işlevsel olmayan tutumları, uyumsuz şemaların yarattığı olumsuz duygularla baş etme sonucu ortaya çıkabilecek problemler olarak gözlemleyebiliriz. Jenkins, Meyer ve Blissett (2013) çalışması buna örnek olabilir. Bu çalışmaya göre erken dönem örseleyici yaşantılar ve yeme bozukluğu ilişkisinde Kusurluluk ve Terk Edilme şema alanlarının önemli aracı etkenler olduğu belirtilmektedir. Yeme tutumundaki bozukluğun, kişinin örseleyici

yetiştirilme tarzından kaynaklanan istismar edilme korkusunu telafi etme amaçlı baş etme davranışlarından kaynaklanabileceği belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kişinin erken dönemde maruz kaldığı olumsuz yaşantılar uyumsuz şemalar aracılığıyla psikolojik iyilik halini etkilediği, bununla birlikte yaşadığı travmatik yaşantılardan kaynaklanan kusurluluk, utanç ve korkuyla baş edebilmek amaçlı kişide psikolojik belirtiler gözlemlenebileceği belirtilmektedir.

4.4. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sonuçlarının genellenebilirliğini etkileyebilecek sınırlılık örneklemin klinik olmayan üniversite öğrencilerinden oluşmasıdır. İzleyen araştırmalar, klinik ve klinik olmayan gruplarla ve farklı yaş gruplarıyla tekrarlanabilir. Örnekleme ulaşılabilirlik açısından yalnızca Ankara'daki iki üniversiteden (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi) ölçüm alınmış olması örnekleme ilişkin bulguların diğer gruplara genellenebilirliğiyle ilgili bir kısıtlılık olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir başka sınırlılık ise uyumsuz şemaların aracı rolünün değerlendirdiği çalışmada erken dönem gelişimsel etmenler her bir şema alanıyla ayrı ayrı değil bir bütün olarak değerlendirilmiştir. İleride yapılacak olan araştırmalar her bir erken dönem gelişimsel etmen ile farklı şema alanlarını inceleyerek erken dönem gelişimsel etmenlerin etkisine ilişkin daha kapsamlı bilgiler verecektir.

4.5. ÇALIŞMANIN KLİNİK DOĞURGULARI

Doğumdan itibaren şekillenmeye başlayan ve yetişkinlik yaşamını doğrudan etkileyebilen bağlanma örüntülerinin değişime karşı dirençli olduğu ve psikopatoloji ile ilişkili olabileceği görülmektedir (Bowlby, 1969; Bretherton, 1992). Bağlanma ve psikopatoloji ilişkisinde işlevsel olmayan zihinsel süreçlerin aracı etkisini çalışmak bu çalışmanın katkılarından olabilir. Çünkü temel bakım veren kişilerle geliştirilen ilişkilerin, yetişkinlik döneminde kurulan ilişkiler ve yetişkinlik döneminde yaşanan sosyal ve psikolojik problemlerdeki rolünün anlaşılmasının bireysel terapilerde aydınlatıcı bir etkisinin olabileceğine inanılmaktadır.

Psikiyatrik sorunların temelinde çarpıtılmış ve işlevsel olmayan düşüncelerin yattığını belirten Bilişsel Kuramın (1976) temel odağı düşünceler olduğundan gelişimsel

faktörler kısmen terapinin ana odağının dışında tutulmuştur. Araştırma sonuçları, olumsuz bağlanma örüntülerinin, çocuğun otonomi gereksinimlerini engelleyen ebeveyn tutumunun ve ihmal ve istismar yaşantılarının uyumsuz şemalar aracılığıyla psikolojik iyilik hali üzerindeki etkisini gözlemlemiştir. Diğer bir ifadeyle, erken döneme ilişkin gelişimsel etmenlerin işlevsel olmayan düşünceler aracılığıyla kişide bir takım psikolojik problemleri yordayabileceği gözlenmiştir. Bu nedenle, bundan sonra yapılacak çalışmalarda erken döneme ilişkin yaşantılar araştırmalara dahil edilmeli ve bu yaşantıların olası etkisi çalışma odağında tutulmalıdır.

4.6. SONUÇ

Araştırma sonuçları, Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler ve Psikolojik İyilik Hali arasındaki ilişkinin Erken Dönem Uyumsuz Şemalar tarafından açıklanabileceğini göstermektedir. Bu ilişkide Duygusal Mizaçın Uyumsuz Şemalar aracılığıyla İyilik Halini yordamadığı gözlemlenmektedir.

Genel olarak bakıldığında, Erken Dönem Gelişimsel Etmenlerin Kopukluk ve Zedelenmiş Otonomi şemaları aracılığıyla Psikolojik İyilik Halini etkileyebileceği gözlenmektedir. Araştırma sonuçları, ebeveynle güvensiz bağlanma örüntüsünün olması, temel duygusal ihtiyaçlarının yetersiz ve tutarsız sağlanması ve çocuklukta fiziksel, duygusal ihmal ve istismar yaşantılarının olması kadınlarda ve erkeklerde depresyon ve kaygı belirtileri ile ilişkisi olabileceğine ve bu ilişkide Kopukluk ve Zedelenmiş Sınırlar şemalarının işlevsel olmayan zihinsel yapısıyla aracı rolü olabileceğine işaret etmektedir. Erken dönemde temel duygusal ihtiyaçların karşılanmaması yetişkinlikte kadınların ve erkeklerin kişiler arası ilişkilerde kendini yetersiz ve değersiz değerlendirmesiyle ilişkilendirildiği gözlenmiştir. Öte yandan, kadınlardaki duygusal istismar yaşantılarının diğer bir ifadeyle zorlayıcı, talepkar veya ilgisiz ebeveyn tutumlarının kişiler arası ilişkilerde duyarlı olma özelliğiyle ve depresyon belirtileriyle uyumsuz şemaların aracı etkisi olmadan ilişkilendirildiği sonucuna varılmaktadır.

Elde edilen bulgular, yetişkinlikteki depresyon ve kaygı belirtilerinin altında erken döneme ilişkin temel gereksinimlerinin karşılanmadığı ve örseleyici yaşantıların olduğu

durumlarda gelişen uyum bozucu şemaların yatıyor olabileceğine ve bunun şemaların içeriğindeki inançlarla ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott, R. A., Croudace, T. J., Ploubidis, G. B., Kuh, D., Richards, M., ve Huppert, F. A. (2008). The relationship between early personality and mid-life psychological well-being: evidence from a UK birth cohort study. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 43, 679-687.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Ak, M., Lapsekili, N., Hacıömeroğlu, B., Sütçigil, L., ve Türkçapar, H. (2011). Early maladaptive schemas in bipolar disorders. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research, and Practice*, 85, 260-267.
- Allen, J. P., Hauser, S. T., Eickholt, C., Bell, K. L., ve O'Connor, T. G. (1994). Autonomy and relatedness in family interactions as predictors of expressions of negative adolescent affect. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 535-552.
- Andersen, S. M., ve Sarıbay, S. A. (2005). The relational self and transference: Evoking motives, self regulation and emotions through activation of mental representations of significant others. M.W. Baldwin (Ed.), *Interpersonal cognition* (sf.1-32). New York: Guildford Press.
- Angst, J., Gamma, A., Gastpar, A., Lepine, J. P., Mendlewicz, J., ve Tylee, A. (2002). Gender differences in depression. Epidemiological findings from European DEPRES I and II studies. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 252, 201-209.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revising a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- Barber, B. K. (2002). Reintroducing parental psychological control. B.K., Barber (Ed.), *Intrusive Parenting: How Psychological Control affects children and*

adolescents (ss.3-13). Washington, DC, US: American Psychological Association.

- Barrick, M. R., ve Mount, M. K. (1991). The Big Five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 44, 1-26.
- Bartholomew, K., ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Baumrind, D. (1965). Parental control and parental love. *Children*, 12, 230-234.
- Baumrind, D.(1966). Effects of authoritative parent control on child behavior. *Child Development*, 37, 857-907.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*.New York, International Universities Press.
- Beck, J., S. (1995). Bilişsel Terapi Temel İlkeler ve Ötesi. (N. H. Şahin, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Benet-Martinez, V., ve John O. P. (1998). *Los Cinco Grandes Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait Multimethod Analyses of the Big Five in Spanish and English*. *Journal of Personality and Social Psychology*,75(3), 729-750.
- Bosmans, G., Braet, C., ve Van Vlierberghe, L. (2010). Attachment and symtoms of psychopathology: Early maladaptive schemas as a cognitive link?. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 17, 374-385.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. I. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. II. Separation*. New York: Basic Books.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Deveolopmental Psychology*, 28(5), 759-775.
- Burgess, A. W., Hartman, C. R., ve Clements, P. T. (1995). Biology of memory and childhood trauma. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 33(3), 16-26.

- Calvete, E., ve Orue., I. (2011). Social information processing as mediator between cognitive schemas and aggressive behavior in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40, 105-117.
- Camara, M., ve Calvete, E. (2011). Early maladaptive schemas as moderators of the impact of stressful events on anxiety and depression in university students. *Journal of Psychopathology & Behavioral Assessment*, 34, 58-68.
- Caner, M. (2009). *Evli Bireylerde Kendi Ebeveynlerini Algılama Biçimleri, Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Eşe Yönelik Değerlendirmeler Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chen, S., ve Andersen, S. M. (1999). Relationships from the past in the present: Significant other representations and transference in interpersonal life. M.P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (sf.123-190). San Diego, CA: Academic Press.
- Collins, N. L., ve Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663.
- Costa, P. T. Jr., Terracciano, A., ve Mc Crae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: robust and suprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 322-331.
- Cross, S. E., ve Madson, L. (1997). Models of the self: self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122(1), 5-37.
- Cummings, E. M., Davies, P. T., ve Campell, S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research and clinical implications*. New York, NY, US: Guilford Press.
- Çakır, Z. (2007). *Antisosyal Kişilik Bozukluğunda Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Algılanan Ebeveynlik Stilleri ve Şema Sürdürücü Başa Çıkma Davranışları Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dağ İ. (1991). Belirti tarama listesi (SCL-90-R)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 5-12.
- Dağ, İ., ve Gülüm, V. (2013). Yetişkin bağlanma örüntüleri ile psikopatoloji belirtileri arasındaki ilişkide bilişsel özelliklerin aracı rolü: Bilişsel esneklik. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24.
- Darling, N., ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Deniz, M. E. (2006). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Educational Research*, 22, 89-99.
- Diehl, M., Elnick, A. B., Bourbeau, L. S. ve Labouvie-Vief, G. (1998). Adult attachment styles: Their relations to family context and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1656-1669.
- Digman J. (1990). Personality structure: Emergence of five factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417-440.
- Feeney, J. A., ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 281-291.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: a meta analysis. *Psychological Bulletin*, 116,(3), 429-456.
- Fraley, R. C., ve Shaver, P. R. (1998). Airport separations: A naturalistic study of adult attachment dynamics in separating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1198-1212.
- Fraley, R.C., ve Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4(2), 132-154.
- Gay, L. E., Harding, H. G., Jackson, J. L., Burns, E. E., ve Baker, B. D. (2013). Attachment style and early maladaptive schemas as mediators of the relationship between childhood emotional abuse and intimate partner violence. *Journal of Agression, Maltreatment & Trauma*, 22, 408-424.

- Garcia, D., ve Erlandsson, A. (2010). The relationship between personality and subjective well-being: different association patterns when measuring the affective component in frequency and intensity. *Journal of Happiness Studies*, 12, 1023-1034.
- Giudice, M. D. (2011). Sex differences in romantic attachment: a meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(2), 193-214.
- Grayson, C. E., ve Nolen-Hoeksema, S. (2005). Motives to drink as mediators between childhood sexual assault and alcohol problems in adult women. *Journal of Traumatic Stress*, 18(2), 137-145.
- Goldberg, L.,R. (1990). An alternative “description of personality”: The big-five personality factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Halvorsen, M., Wang, C. E., Eisemann, M., ve Waterloo, K.(2010). Dysfunctional attitudes and early maladaptive schemas as predictor of depression: A 9-year follow-up study. *Cognitive Therapy Research*, 34, 368-379.
- Hauser, S. (1991). *Families and their adolescents*. New York: Free Press.
- Hazan, C., ve Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511–524
- Hazan, C., ve Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.
- Hazan, C., ve Zeifman, D. (1999). Pair-bonds as attachments: Evaluating the evidence. J. Cassidy, ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (sf. 336–354). New York: Guilford.
- İnanç, B. Y., ve Yerlikaya, E. E. (2009). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pagem Akademi.
- Jackson, J. J., ve Kirkpatrick, L. A. (2007). The structure and measurement of human mating strategies: toward a multidimensional model of sociasexuality. *Evolution and Human Behavior*, 28, 382-391.

- Jenkins, P. E., Meyer, C., ve Blissett, J. M. (2013). Childhood abuse and eating psychopathology: The mediating role of core beliefs. *Journal of Agression, Maltreatment & Trauma*, 22, 248-261.
- John, O. P., Caspi, A., Robins, R. W., Moffitt, T. E., ve Stouthamer-Loeber, M. (1994). The "Little Five": Exploring the nomological network of the five-factor model of personality in adolescent boys. *Child Development*, 65, 160-178.
- John, O. P., ve Srivastava, S. (1999). The big five trait taxonomy: History, measurement and theoretical perspectives. Pervin, L. A., John, O. P. (Ed.). *Handbook of Personality*. Second Edition, (sf. 102-138). Guilford Press.
- Johsen, B. H., Laberg, J. C., ve Thayer, J. F. (2002). The effect of sensitization and coping style on post-traumatic stress symptoms and quality of life: Two longitudinal studies. *Scandinavian Journal of Psychology* (43), 181-188.
- Kapçı, E. G., ve Hamamcı, Z. (2010). Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Klinik Psikiyatri*, 13, 127-136.
- Kim-Prieto, C., Diener, E., Tamir, M., Scollon, C., ve Diener, M. (2005). Integrating the diverse definitions of happiness: A time-sequential framework of subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*, 6, 261-300.
- Khan, R. L., ve Antonicci, T. C. (1980). Convoys over the life course: attachment, roles, and social support. P. B. Baltes ve O. G. Brim (Eds.), *Life-span development and behavior* (sf. 253-286), New York: Academic Press.
- Lippa, R. A. (2010). Gender differences in personality and interests: when, where, and why?. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(11), 1098-1110.
- Mikulincer, M., Birnbaum, G., Woddis, D., ve Nachmias, O. (2000). Stress and accessibility of proximity-related thoughts: Exploring the normative and intra-individual components of attachment theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 509-523.
- Mills, R. S., ve Rubin, K. H. (1998). Are behavioral and psychological control both differently associated with childhood aggression and social withdrawal? *Canadian Journal of Behavioral Science*, 30(2), 132-136.

- Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökarp, A.,S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-151.
- Krause, E. D., Mendelson, T. ve Lynch, T. R. (2003). Childhood emotional invalidation and adult psychological distress: The mediating role of emotional inhibition. *Child Abuse & Neglect*, 27, 199-213.
- Kural, S., Evren, C., ve Çakmak, D. (2005). Alkol/Madde bağımlılığında kişilik bozukluğu ek tanısının diğer I. eksen tanıları ve çocukluk çağı kötüye kullanımı ve ihmali ile ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 6(1), 9-18.
- Li, T., ve Fung, H. H. (2014). How avoidant attachment influences subjective well-being: An investigation about the age and gender differences. *Aging and Mental Health*, 18(1), 4-10.
- Luntz, B. K., ve Widom, C.S. (1994). Antisocial personality disorder in abused and neglected children grown up. *American Journal of Psychiatry*, 151(5), 670-674.
- Lynskey, M., T., ve Fergusson, D., M. (1997). Factors protecting against the development of adjustment difficulties in young adults exposed to childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 21(12), 1177-1190.
- Maccoby, E.E., ve Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent child interaction. E.M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality, and social development* (ss.1-101). New York: Wiley.
- Mahoney, M. J. (1993). *Cognitive and constructive psychstherapies*. New York: Springer Publishing Company.
- Mason, O., Platts, H., ve Tyson, M. (2005). Early maladaptive schemas and adult attachment in a UK clinical population. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 78(4), 549-564.
- McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood*. New York: The Guilford Press.

- McLean, C. P., Asnaani, A., Litz, B. T., ve Hofmann, S. G. (2011). Gender differences in anxiety disorders: Prevalence, course of illness, comorbidity and burden of illness. *Journal of Psychiatric Research*, 45, 1027-1035.
- Miculincer, M., Shaver, P. R., ve Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27(2), 77-102.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J.C, Romans, S. E., ve Herbison, G. B. (1996). The long term impact of the physical, emotional, and sexual abuse of children: A community study. *Child Abuse Review*, 20(1), 7-21.
- Murris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: Relations to perceived parental rearing behaviours, big five personality factors and psychopathological symptoms. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 13, 405-413.
- Nolen-Hoeksema, S. (2001). Gender differences in depression. *Current Direction in Psychological Science*, 10(5), 173-176.
- Özdemir, Y. (2014). Parental behavioral and psychological control: Relationships to self-esteem, life satisfaction, depression, and antisocial behaviors. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 1581-1590.
- Peters, D., K., ve Range, L., M. (1995). Childhood sexual abuse and current suicidality in college women and men. *Child Abuse & Neglect*, 19, 335-341.
- Pinto-Gouveia, J., Castilho, P., Galhardo, A., ve Cunha, M. (2006). Early maladaptive schemas and social phobia. *Cognitive Therapy Research*, 30, 571-584.
- Raja, S. N., Mc Gee, R., ve Stanton, W. R. (1992). Perceived attachment to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(4), 471-485.
- Rijkeboer, M. M., ve de Boo, G. M. (2010). Early maladaptive schemas in children: Development and validation of the schema inventory for children. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 41, 102-109.

- Riso, L. P., Froman, S. E., Raouf, M., Gable, P., Maddux, R. E., Turini-Santorelli, N., Penna, S., Blandino, J. A., Jacobs, C. H., ve Cherry, M. (2006). Long term stability of early maladaptive schemas. *Cognitive Therapy and Research*, 30(4), 515-529.
- Roelofs, J., Lee, J., Ruijten, T., ve Lobbestael, J. (2011). The mediating role of early maladaptive schemas in the relation between quality of attachment relationships and symptoms of depression in adolescents. *Behavioral Cognitive Therapy*, 39(4), 471-479.
- Roelofs, J., Onckels, L., ve Muris, P. (2013). Attachment quality and psychopathological symptoms in clinically referred adolescence: The mediating role of early maladaptive schemas. *Journal of Child and Family Studies*, 22(3), 377-385.
- Schaefer, E. S. (1965). A configurational analysis of children's reports of parent behavior. *Journal of Consulting Psychology*, 29(6), 552-557.
- Schmitt, D. P. (2005). Socio sexuality from Argentina to Zimbabwe: A 48-nation study of sex, culture, and strategies of human mating. *Behavioral and Brain Sciences*, 28, 247-311.
- Schmidt, N. B., Joiner, T. E., Young, J. E., ve Telch, M. J. (1995). The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and hierarchical structure of a measure of early maladaptive schemas. *Cognitive Therapy and Research*, 19(3), 295-321.
- Shaver, P. R., ve Brennan, K. A. (1992). Attachment styles and "big five" personality traits: Their connections with each other and romantic relationships outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(5), 536-545.
- Shafran, R., Cooper, Z., ve Fairburn, C. G. (2001). Clinical perfectionism: A cognitive-behavioral analysis. *Behavioral Research and Therapy*, 40, 773-791.
- Shorey, R. C., Anderson, S. E., ve Stuart, G. L. (2012). Gender differences in early maladaptive schemas in a treatment seeking sample of alcohol-dependent adults. *Substance Use & Misuse*, 47, 108-116.

- Shorey, R. C., Stuart, G. L., ve Anderson, S. (2013). Do gender differences in depression remain after controlling for early maladaptive schemas? An examination in a sample of opioid dependent treatment seeking adults. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 20, 401-410.
- Siegelman, M. (1965). College student personality correlates of early parent-child relationships. *Journal of Consulting Psychology*, 29, 558-564.
- Silverman, A. B., Reinherz, H. Z., ve Giaconia, R.M. (1996). The long-term sequelae of child and adolescent abuse: A longitudinal community study. *Child Abuse & Neglect*, 20(8), 709-723.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B., ve Goossens, L. (2005). Maladaptive perfectionistic self-representations: The mediational link between psychological control and adjustment. *Personality and Individual Differences*, 38, 487-498.
- Sümer, N., Ünal, S., Selçuk, E., Kaya, B., Ruhcan, P., ve Çekem, P. (2009). Bağlanma ve psikopatoloji: Bağlanma boyutlarının depresyon, panik bozukluk ve obsesif-kompulsif bozuklukla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24, 38-45.
- Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., ve Çakır, Z. (2009). Erken dönem uyumsuz şemaların değerlendirilmesi: Young şema ölçeği kısa form-3'ün psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 75-84.
- Springer K. W, Sheridan J., Kuo D., ve Carnes M. (2007). Long-term physical and mental health consequences of childhood physical abuse: Result from large population-based sample of men and women. *Child Abuse and Neglect*, 31, 517-530.
- Steel, J., Sanna, L., Hammond, B., Whipple, J., ve Cross, H. (2004). Psychological sequelae of childhood abuse: abuse-related characteristics, coping strategies and attributional style. *Child Abuse & Neglect*, 28, 785-701.
- Steinberg, L., Elmen, J.D., ve Mounts, N.S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child Development*, 60, 1424-1436.

- Taner, Y., ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tıraşçı, Y., ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Toker, T., Tiryaki, A., Özçürümez, G., ve İskender, B. (2011). Madde kullananlarda çocukluk örselenme yaşantılarının, madde kullanma eğilimi, benlik saygısı ve başa çıkma tutumları ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 83-92.
- Vlierberge, L. Van, Braet, C., Bosmans, G., Rossel, Y., ve Bögels, S. (2010). Maladaptive schemas and psychopathology in adolescence: On the utility of Young's schema theory in youth. *Cognitive Therapy and Research*, 34, 316-332.
- Whipple, N., Bernier, A. ve Mageau, G. A. (2010). Broadening the study of infant security of attachment: Maternal autonomy-support in the context of infant exploration. *Social Development*. Advance online publication.
- Widiger, T A., ve Trull, T. J. (1992). Personality and psychopathology: An application of the five-factor model. *Journal of Personality*, 60, 363-393.
- Wongpakaran, T., Wongpakaran, N., ve Wedding, D. (2012). Gender differences, attachment styles, and romantic relationships in Thailand. *International Journal of Intercultural Relations*, 36, 409-417.
- Wright, M. O., Crawford, E., ve Castillo D. D. (2009). Child emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, 33, 59-68.
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Sarasota, FL: Professional Resources Press.
- Young, J. E., Klosko, J. S., ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema Therapy: A practitioner's guide*. New York, London: The Guildford Press.
- Zlotnick, C., Ryan, C. E., Miller, I.V., ve Keitner, G. I. (1995). Childhood abuse and recovery from major depression. *Child Abuse & Neglect*, 19(12), 1513-1516.

EK 1

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

01. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

02. Yaşınız:.....

03. Devam etmekte olduğunuz

Üniversite:

Bölüm:

Sınıf:

04. Anneniz () Hayatta () Hayatta değil
() Öz () Üvey

05. Babanız () Hayatta () Hayatta değil
() Öz () Üvey

06. Kaç kardeşiniz var? :

07. Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz? :

08.Eğer anne ve babanız hayatta ise;

Anne ve babanız () Birlikte () Ayrı

Cevabınız ayrı ise ne kadar süredir ayrılır?.....

09. Annenizin eğitim durumu: () Okur-yazar değil
() Okur-yazar
() İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu
() Lise mezunu
() Üniversite veya yüksek okul mezunu

10. Babanızın eğitim durumu: () Okur-yazar değil
() Okur-yazar
() İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu
() Lise mezunu
() Üniversite veya yüksek okul mezunu

11. Anne ve babanızla birlikte mi yaşıyorsunuz? () Evet () Hayır

Cevabınız hayır ise nerede ve kimlerle yaşıyorsunuz?.....

12. Önceden almış olduğunuz bir psikiyatrik tanı var mıdır? () Evet () Hayır

Cevabınız evet ise belirtiniz

13. Romantik ilişkiniz var mı? () Evet () Hayır

EK 2

YOUNG ŞEMA ÖLÇEĞİ (YŞÖ-KF3)

Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına karar verin. Emin olmadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin **duygusal olarak** ne hissettiğinize dayanarak cevap verin.

Bir kaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

1 den 6'ya kadar olan seçeneklerden sizi tanımlayan en yüksek şıkkı seçerek her sorudan sonra yer alan boşluğa yazın.

Derecelendirme:

1- Benim için tamamıyla yanlış	4- Benim için orta derecede doğru
2- Benim için büyük ölçüde yanlış	5- Benim için çoğunlukla doğru
3- Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla	6- Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

	Puan
1. Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.	
2. Beni terk edeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.	
3. İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum.	
4. Uyumsuzum.	
5. Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.	
6. İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum.	
7. Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.	
8. Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.	
9. Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşıtlarım kadar, başaramadım.	
10. Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.	
11. Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.	
12. Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemseddiğimi göstermek gibi).	
13. Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.	
14. Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana “hayır” denilmesini çok zor kabullenirim.	
15. Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.	
16. Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.	
17. Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.	
18. Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hak ederim.	
19. Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.	
20. Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.	
21. İnsanlara karşı tedbiri elden bırakamam yoksa bana kasıtlı olarak zarar vereceklerini	

hissederim.	
22. Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.	
23. Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.	
24. İşleri halletmede son derece yetersizim.	
25. Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.	
26. Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hissediyorum.	
27. Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.	
28. Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hissediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.	
29. Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım	
30. Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.	
31. En iyisini yapmalıyım, “yeterince iyi” ile yetinemem.	
32. Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.	
33. Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.	
34. Başkalarının da farkında olduğu başarılar benim için en değerlisidir	
35. İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.	
36. Eğer yanlış yaparsam, bunun özrü yoktur.	
37. Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.	
38. Yakınlarımla beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım.	
39. Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.	
40. Bir yere ait değilim, yalnızım.	
41. Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.	
42. İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.	
43. Doğru ile yanlış birbirinden ayırmakta zorlanırım.	
44. Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.	
45. Annem, babam ve ben özel hayatımız birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hisseder veya suçluluk duyarız.	
46. İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.	
47. Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.	
48. İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.	
49. Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.	
50. İsteddiğimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim.	
51. Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakarlık etmekte zorlanırım.	
52. Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hissederim.	
53. Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.	
54. Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.	
55. Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarım ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.	
56. Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersem çok kötü hissederim.	
57. Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheliyimdir.	
58. Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hissediyorum.	
59. Kendimi sevebilecek biri gibi hissetmiyorum.	
60. İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.	
61. Gündelik işler için benim kararlarım güvenilemez.	
62. Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.	
63. Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum-Benim kendime ait bir hayatım yok.	

64. Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.	
65. Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.	
66. Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.	
67. Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.	
68. Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.	
69. Benim yararına olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.	
70. Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanılmayı ve takdir görmeyi isterim.	
71. Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.	
72. Neden yanlış yaptığının önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.	
73. Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.	
74. İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.	
75. Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.	
76. Kendimi hep grupların dışında hissederim.	
77. Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.	
78. İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim	
79. Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.	
80. Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.	
81. Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.	
82. Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum	
83. Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.	
84. Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.	
85. Kendimi sorumluluktan kolayca sıyıramıyorum veya hatalarım için gerekçe bulamıyorum	
86. Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.	
87. Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.	
88. Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.	
89. Yanlış bir kararın bir felakete yol açabileceğinden endişe ederim.	
90. Ben cezalandırılmayı hak eden kötü bir insanım.	

* Türkçe'ye uyarlayanlar: Karaosmanoğlu ve Soygüt ,2004. Telif hakları yazarlara aittir. Yazarların izni olmadan çoğaltılamaz, kullanılamaz.

EK 3
PSİKOLOJİK KONTROL ÖLÇEĞİ

ANNEM					BABAM			
Hiç yapmaz	Bazen yapar	Sıklıkla yapar	Her zaman yapar	Aşağıda anne ya da babanızın sizinle ilişkisinde söz konusu olabilecek bazı davranışları yer almaktadır. Lütfen bu davranışların anne ya da babanız için ne oranda geçerli olduğunu size uyan sayıyı daire içine alarak belirtiniz. Önce her bir ifadeyi anneniz için düşünün ve solda yer alan sütunlarda size uyan seçeneği işaretleyin, daha sonra her bir ifadeyi babanız için düşünün ve aynı şekilde sağ tarafta size uyan seçeneği işaretleyin.	Hiç yapmaz	Bazen yapar	Sıklıkla yapar	Her zaman yapar
1	2	3	4	1.Eğer onu utandıracak bir şey yaparsam, beni görmezden gelmeye çalıştığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	2. Bazı şeyleri onun gibi düşünmediğimde bana soğuk davrandığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	3. Yapmamam gerektiğini düşündüğü bir şeyi yaptığımda bana kendimi suçlu hissettirdiği olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	4. Beni başkalarının (arkadaşlarımın) önünde utandırdığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	5. Ailedeki problemler yüzünden beni suçladığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	6. Eğer onu kıracak bir şey yaparsam, gönlünü alıncaya kadar benimle konuşmadığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	7. Beni aşağılayıp, küçük düşürdüğü olurdu (aptal, işe yaramaz vb. olduğunu söylediği zamanlar).	1	2	3	4
1	2	3	4	8. Beni bir başkasıyla haksız yere karşılaştırdığı olurdu (kardeşimle ya da kendi çocukluğuyla).	1	2	3	4
1	2	3	4	9. Beni eleştirirken geçmişte yaptığım hataları dile getirdiği olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	10. Bir birey olarak bana saygı <u>duymadığı</u> olurdu (konuşmama izin vermediği, diğerlerini bana tercih ettiği zamanlar).	1	2	3	4
1	2	3	4	11. Ben konuşurken sözümü kestiği olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	12. Bazen odama izinsiz girip, çantamı ve eşyalarımı karıştırdığı olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	13. Benden çok fazla şey beklediği olurdu (okulda başarılı olma, iyi insan olma vb.).	1	2	3	4
1	2	3	4	14. Ne zaman bir şey anlatmaya çalışsam konuyu değiştirdiği olurdu.	1	2	3	4
1	2	3	4	15. Beni yok saydığı olurdu (beni bırakıp yürüyüp gittiği, beni dikkate almadığı zamanlar).	1	2	3	4
1	2	3	4	16. Herhangi bir şey hakkındaki hislerimi ve düşüncelerimi değiştirmeye çalıştığı olurdu.	1	2	3	4

EK 4

YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ENVANTERİ II (YİYE II)

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkilerinizde hissettiğiniz duygularla ilgilidir. Bu araştırmada **sizin ilişkinizde yalnızca şu anda değil, genel olarak neler olduğuyla ya da neler yaşadığınızla ilgilenmekteyiz.** Maddelerde sözü geçen "birlikte olduğum kişi" ifadesi ile romantik ilişkide bulunduğunuz kişi kastedilmektedir. Eğer hali hazırda bir romantik ilişki içerisinde değilseniz, aşağıdaki maddeleri bir ilişki içinde olduğunuzu varsayarak cevaplandırınız. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşılardaki 7 aralıklı ölçek üzerinde, ilgili rakamı yuvarlak içine alarak gösteriniz.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Hiç Kararsızım/ Tamamen
katılmıyorum fikrim yok katılıyorum

1. Gerçekte ne hissettiğimi birlikte olduğum kişiye göstermemeyi tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
2. Terk edilmekten korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
3. Romantik ilişkide olduğum kişilere yakın olma konusunda çok rahatımdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. İlişkilerimi kafama çok takarım.	1	2	3	4	5	6	7
5. Birlikte olduğum kişi bana yakınlaşmaya başlar başlamaz kendimi geri çekerim.	1	2	3	4	5	6	7
6. Romantik ilişkide olduğum kişilerin beni, benim onları önemseydiğim kadar önemsemeyeceklerinden endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
7. Romantik ilişkide olduğum kişi benimle çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
8. Birlikte olduğum kişiyi kaybedeceğim diye oldukça endişelenirim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Romantik ilişkide olduğum kişilere açılma konusunda kendimi rahat hissetmem.	1	2	3	4	5	6	7
10. Sıklıkla, birlikte olduğum kişinin bana duyduğu hislerin benim ona duyduğum hisler kadar güçlü olmasını isterim.	1	2	3	4	5	6	7
11. Birlikte olduğum kişiye yakın olmak isterim, ama sürekli kendimi geri çekerim.	1	2	3	4	5	6	7

12. Genellikle, romantik ilişkide olduğum kişilerle tamamen bütünleşmek isterim ve bu bazen onları korkutup uzaklaştırır.	1	2	3	4	5	6	7
13. Birlikte olduğum kişiler benimle çok yakınlaştığında gergin hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
14. Yalnız olmaktan endişelenirim.	1	2	3	4	5	6	7
15. Özel duygu ve düşüncelerimi birlikte olduğum kişiyle paylaşmak konusunda kendimi rahat hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
16. Çok yakın olma arzum bazen insanları korkutup uzaklaştırır.	1	2	3	4	5	6	7
17. Birlikte olduğum kişiyle çok yakınlaşmaktan kaçınmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7
18. Birlikte olduğum kişinin beni sevdiğine inanmam için bu konuda bana sürekli güven vermesine ihtiyaç duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
19. Birlikte olduğum kişiyle kolayca yakınlaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
20. Birlikte olduğum kişileri bazen daha fazla duygu ve bağlılık göstermeleri için zorladığımı hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
21. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanma konusunda kendimi rahat bırakmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
22. Terk edilmekten pek korkmam.	1	2	3	4	5	6	7
23. Romantik ilişkide olduğum kişilere fazla yakın olmamayı tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
24. Birlikte olduğum kişinin bana ilgi göstermesini sağlayamazsam üzülür ya da kızarım.	1	2	3	4	5	6	7
25. Birlikte olduğum kişiye hemen hemen her şeyi anlatırım.	1	2	3	4	5	6	7
26. Birlikte olduğum kişinin, bana benim istediğim kadar yakınlaşmak istemediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
27. Genellikle, birlikte olduğum kişiyle sorunlarımı ve kaygılarımı tartışırım.	1	2	3	4	5	6	7
28. Romantik bir ilişkim olmadığı zaman kendimi biraz kaygılı ve güvensiz hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
29. Romantik ilişkide olduğum kişilere güvenip dayanma konusunda rahatımdır.	1	2	3	4	5	6	7

30. Birlikte olduğum kişi istediğim kadar yakınımda olmadığında kendimi hayal kırıklığına uğramış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
31. Romantik ilişkide olduğum kişiden destek, öğüt ya da yardım istemekten rahatsız olmam.	1	2	3	4	5	6	7
32. İhtiyaç duyduğumda birlikte olduğum kişi yanımda olmazsa kendimi hayal kırıklığına uğramış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
33. Zor zamanlarımda, romantik ilişkide olduğum kişiden yardım istemek bana iyi gelir.	1	2	3	4	5	6	7
34. Romantik ilişkide olduğum kişiler beni onaylamadıkları zaman kendimi değersiz hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
35. Rahatlamaya, desteğe, güvene ihtiyaç duyduğumda ve bunun gibi pek çok durumda birlikte olduğum kişiye başvururum.	1	2	3	4	5	6	7
36. Birlikte olduğum kişi benden ayrı zaman geçirdiğinde buna içerlerim.	1	2	3	4	5	6	7

EK 5

BEŞ FAKTÖR ENVANTERİ (BFI)

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır. Örneğin, başkaları ile zaman geçirmekten hoşlanan birisi olduğunuzu düşünüyor musunuz? Lütfen aşağıda verilen özelliklerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını belirtmek için sizi en iyi tanımlayan rakamı her bir özelliğin yanına yazınız.

	Hiç katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum (kararsızım)	Biraz katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Puan	1	2	3	4	5

Kendimi biri olarak görüyorum

Puan		Puan	
___	1. Konuşkan	___	23. Tembel olma eğiliminde olan
___	2. Başkalarında hata arayan	___	24. Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan
___	3. İşini tam yapan	___	25. Keşfeden, icat eden
___	4. Bunalımlı, melankolik	___	26. Atılgan bir kişiliğe sahip
___	5. Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan	___	27. Soğuk ve mesafeli olabilen
___	6. Ketum/vakur	___	28. Görevi tamamlanıncaya kadar sebat edebilen
___	7. Yardımsever ve çıkarıcı olmayan	___	29. Dakikası dakikasına uymayan
___	8. Biraz umursamaz	___	30. Sanata ve estetik değerlere önem veren
___	9. Rahat, stresle kolay baş eden	___	31. Bazen utangaç, çekingen olan
___	10. Çok değişik konuları merak eden	___	32. Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan
___	11. Enerji dolu	___	33. İşleri verimli yapan
___	12. Başkalarıyla sürekli didişen	___	34. Gergin ortamlarda sakin kalabilen
___	13. Güvenilir bir çalışan	___	35. Rutin işleri yapmayı tercih eden
___	14. Gergin olabilen	___	36. Sosyal, girişken
___	15. Maharetli, derin düşünen	___	37. Bazen başkalarına kaba davranabilen
___	16. Heyecan yaratabilen	___	38. Planlar yapan ve bunları takip eden
___	17. Affedici bir yapıya sahip	___	39. Kolayca sinirlenen
___	18. Dağınık olma eğiliminde	___	40. Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen
___	19. Çok endişelenen	___	41. Sanata ilgisi çok az olan
___	20. Hayal gücü yüksek	___	42. Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven
___	21. Sessiz bir yapıda	___	43. Kolaylıkla dikkati dağılan
___	22. Genellikle başkalarına güvenen	___	44. Sanat, müzik ve edebiyatta çok bilgili

EK 6

ÇOCUKLUK ÖRSELENME YAŞANTILARI ÖLÇEĞİ

Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyun ve size ne kadar uyduğuna karar verin. Hiç atlamadan tüm maddeleri yanıtlayınız.

Örnek

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Çok sık
3. Ben çocukken, ailemdeki kişiler birbirleriyle tartışır, kavga ederdi.			✓		

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Çok sık
1. Ben çocukken, ailemde birileri bana vurur ya da beni döverdi.					
2. Ben çocukken, hiç kimse benimle ilgilenmediği için, kendi bakımımı kendimin daha iyi yaptığını hissederdim.					
3. Ben çocukken, ailemdeki kişiler birbirleriyle tartışır, kavga ederdi.					
4. Ben çocukken, ailemde benimle ilgilenen ve beni koruyan birinin olduğunu bilirdim.					
5. Ben çocukken, ailemde bana bağırıp-çağırان biri vardı.					
6. Ben çocukken, annemi ya da kardeşlerimi dövülürken ya da onlara vurulurken gördüm.					
7. Ben çocukken, gereksinimim olan sevgi ve ilgiyi gördüm.					
8. Ben çocukken, ailemde kendimi önemli ya da özel hissetmemi sağlayan biri vardı					
9. Ben çocukken, ailemde kendimi, dövüşerek, ona vurarak ya da ondan kaçarak korumak zorunda kaldığım biri vardı.					
10. Ben çocukken, ailemde, başarılı biri olmamı isteyen, bir kişinin varlığını hissederdim					
11. Ben çocukken, değişik zamanlarda değişik kişilerin yanında yaşadım (değişik yakınlarımla ya da evlatlık verildiğim ailelerle).					
12. Ben çocukken, sevildiğimi hissederdim.					

13. Ben çocukken, annem ve babam, bana ve kardeşlerime eşit davranmaya çalışırlardı.					
14. Ben çocukken, ailemdeki kişilerden, bir doktora ya da hastaneye gitmek zorunda kalacak denli dayak yediğim oldu.					
15. Ben çocukken, ailemde, beni başımın belaya girmesinden koruyan birileri vardı.					
16. Ben çocukken, ailemdekiler, beni bir yerlerim çürüyecek ya da iz kalacak denli döverdi.					
17. Ben çocukken, bir erişkinle ya da benden en az beş yaş büyük birisiyle cinsel ilişkim oldu.					
18. Ben çocukken, kemer, sopa, oklava ya da benzeri sert cisimlerle dövülerek cezalandırılırdım.					
19. Ben çocukken, ailemizin üyeleri birbirlerini gözetirlerdi.					
20. Ben çocukken, annemle babam ayrı yaşardı ya da boşanmıştı.					
21. Ben çocukken, fiziksel olarak istismar edildiğime inanıyorum.					
22. Ben çocukken, ailemdeki kişiler beni kötü etkilerden korumaya çalıştılar.					
23. Ben çocukken, evde bana bakan ve benim sorumluluğumu üstlenen bir kişi vardı.					
24. Ben çocukken, öğretmen, komşu ya da doktor gibi kişilerin dikkatini çekecek denli kötü dayak yedim.					
25. Ben çocukken, ailemde denetimsiz davranıştan olan kişiler vardı.					
26. Ben çocukken, ailemdeki kişiler beni okula devam etmem ve eğitimimi sürdürmem için yüreklendirdi.					
27. Ben çocukken, bana verilen cezalar çok katıydı.					
28. Ben çocukken, ailemdeki kişiler birbirlerine yakındılar.					
29. Ben çocukken, birisi bana cinsel amaçla dokunmayı ya da kendisine dokundurtmayı denedi.					
30. Ben çocukken, ailemdeki kişiler beni itip-kaktı.					
31. Ben çocukken, birisi, kendisiyle cinsel ilişkim olmazsa beni incitmekle ve hakkımda yalanlar söylemekle tehdit etti.					

32. Ben çocukken, çocukluğum mükemmeldi.					
33. Ben çocukken, ailemde incitilmekle korkutuldum.					
34. Ben çocukken, birisi benimle cinsel içerikli davranışlara girmeyi ya da bana cinsellikle ilgili şeyler izlettirmeyi denedi.					
35. Ben çocukken, ailemde bana güvenen biri vardı.					
36. Ben çocukken, duygusal olarak istismar edildiğime inanıyorum.					
37. Ben çocukken, ailemdeki kişiler ne yaptığım ile ilgilenir gibi gözükmezler ya da ne yaptığımı bilmezdi.					
38. Ben çocukken, dünyadaki en iyi aileye sahiptim.					
39. Ben çocukken, cinsel olarak istismar edildiğime inanıyorum.					
40. Ben çocukken, ailem güç ve destek kaynağımdı.					

EK 7

BELİRTİ TARAMA LİSTESİ

Aşağıda zaman zaman herkeste olabilecek yakınma ve sorunların bir listesi vardır. Lütfen her birini dikkatlice okuyunuz. Sonra bu durumun bugün de dâhil olmak üzere son bir ay içinde sizi ne ölçüde huzursuz ve tedirgin ettiğini göz önüne alarak aşağıda belirtilen tanımlamalardan uygun olanının numarasını karşısındaki boşluğa yazınız. Düşüncenizi değiştirirseniz ilk yazdığınız numarayı tamamen siliniz. Lütfen başlangıç örneğini dikkatle okuyunuz ve anlamadığınız bir cümle ile karşılaştığınızda uygulayan kişiye danışınız.

Aşağıda belirtilen sorundan ne ölçüde rahatsız olmaktadır?

	Hiç	Çok az	Orta derecede	Oldukça fazla	Aşırı düzeyde
Puan	0	1	2	3	4

Örnek

	Puan
3. Zihinden atamadığınız yineleyici (tekrarlayıcı) hoş gitmeyen düşünceler	3

	Puan
1. Baş ağrısı	
2. Sinirlilik ya da içinin titremesi	
3. Zihinden atamadığınız yineleyici (tekrarlayıcı) hoş gitmeyen düşünceler	
4. Baygınlık ve baş dönmeler	
5. Cinsel arzuya ilginin kaybı	
6. Başkaları tarafından eleştirilme duygusu	
7. Herhangi bir kimsenin düşüncelerinizi kontrol edebileceği fikri	
8. Sorunlarınızdan pek çoğu için başkalarının suçlanması gerektiği fikri	
9. Olayları anımsamada (hatırlamada) güçlülük	
10. Dikkatsizlik veya sakarlıkla ilgili endişeler	
11. Kolayca gücenme, rahatsız olma hissi	
12. Göğüs veya kalp bölgesinde ağrılar	
13. Caddelerde veya açık alanlarda korku hissi	
14. Enerjinizde azalma veya yavaşlama hali	
15. Yaşamınızın sona ermesi düşünceleri	
16. Başka kişilerin duymadıkları sesleri duyma	
17. Titreme	
18. Çoğu kişiye güvenilmemesi gerektiği düşüncesi	
19. İştah azalması	
20. Kolayca ağlama	
21. Karşı cinsten kişilerle ilgili utangaçlık ve rahatsızlık hissi	
22. Tuzağa düşürülmüş veya tuzağa yakalanmış hissi	
23. Bir neden olmaksızın aniden korkuya kapılma	
24. Kontrol edilmeyen öfke patlamaları	
25. Evden dışarı yalnız çıkma korkusu	
26. Olanlar için kendini suçlama	

27. Belin alt kısmında ağrılar	
28. İşlerin yapılmasında erteleme düşüncesi	
29. Yalnız hissi	
30. Karamsarlık hissi	
31. Her şey için çok fazla endişe duyma	
32. Her şeye karşı ilgisizlik hali	
33. Korku hissi	
34. Duygularınızın kolayca incitilebilmesi hali	
35. Diğer insanların sizin düşündüklerinizi bilmesi hissi	
36. Başkalarının sizi anlamadığı veya hissedemeyeceği duygusu	
37. Başkalarının sizi sevmediği ya da dostça olmayan davranışlar gösterdiği hissi	
38. İşlerin doğru yapıldığından emin olabilmek için çok yavaş yapmak	
39. Kalbin çok hızlı çarpması	
40. Bulantı veya midede rahatsızlık hissi	
41. Kendini başkalarından aşağı görme	
42. Adele (kas) ağrıları	
43. Başkalarının sizi gözlediği veya hakkınızda konuştuğu hissi	
44. Uykuya dalmada güçlük	
45. Yaptığınız işleri bir ya da birkaç kez kontrol etme	
46. Karar vermede güçlük	
47. Otobüs, tren, metro gibi araçlarla yolculuk etme korkusu	
48. Nefes almada güçlük	
49. Soğuk ve sıcak basması	
50. Sizi korkutan belirli uğraş, yer veya nesnelerden kaçınma durumu	
51. Hiç bir şey düşünmeme hali	
52. Bedeninizin bazı kısımlarında uyuşma, karıncalanma olması	
53. Boğazınıza bir yumru tıkanmış hissi	
54. Gelecek konusunda ümitsizlik	
55. Düşüncelerinizi bir konuya yoğunlaştırmada güçlülük	
56. Bedeninizin çeşitli kısımlarında zayıflık hissi	
57. Gerginlik veya coşku hissi	
58. Kol ve bacaklarda ağırlık hissi	
59. Ölüm ya da ölme düşünceleri	
60. Aşırı yemek yeme	
61. İnsanlar size baktığı veya hakkınızda konuştuğu zaman rahatsızlık duyma	
62. Size ait olmayan düşüncelere sahip olma	
63. Bir başkasına vurmak, zarar vermek, yaralamak dürtülerinin olması	
64. Sabahın erken saatlerinde uyanma	
65. Yılanma, sayma, dokunma gibi bazı hareketleri yenileme hali	
66. Uykuda huzursuzluk, rahat uyuyamama	
67. Bazı şeyleri kırıp dökme isteği	
68. Başkalarının katılmadığı fikir ve düşüncelere sahip olma	
69. Başkalarının yanında kendini çok sıkılgan hissetme	
70. Çarşı, sinema gibi kalabalık yerlerde rahatsızlık hissi	
71. Her şeyin bir yük gibi görünmesi	
72. Dehşet ve panik nöbetleri	
73. Toplum içinde yer içerken huzursuzluk hissi	
74. Sık sık tartışmaya girme	
75. Yalnız bıraktığınızda sinirlilik hali	
76. Başkalarının sizi başarılarınız için yeterince takdir etmediği duygusu	

77. Başkalarıyla birlikte olunan durumlarda bile yalnızlık hissetme	
78. Yerinizde durmayacak ölçüde rahatsızlık duyma	
79. Değersizlik duygusu	
80. Size kötü bir şey olacaktıymış duygusu	
81. Bağırma ya da eşyaları fırlatma	
82. Topluluk içinde bayılacağınız korkusu	
83. Eğer izin verirsiniz insanların sizi sömüreceği duygusu	
84. Cinsellik konusunda sizi çok rahatsız eden düşüncelerinizin olması	
85. Günahlarınızdan dolayı cezalandırmanız gerektiği düşüncesi	
86. Korkutucu türden düşünce ve hayaller	
87. Bedeninizde ciddi bir rahatsızlık olduğu düşüncesi	
88. Başka bir kişiye karşı asla yakınlık duymama	
89. Suçluluk duygusu	
90. Aklınızda bir bozukluğun olduğu düşüncesi	

EK 8

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma Doç. Dr. Sait Uluç danışmanlığında Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programı öğrencisi Psikolog Gizem Saygılı tarafından yürütülen bir tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacı, erken döneme ilişkin gelişimsel etmenler ile psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolünü incelemektir. Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma sırasında sizden alınan bilgiler grup halinde değerlendirileceğinden, sizden kimlik belirleyici bilgiler istenmeyecektir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından bilimsel çalışmalarda kullanılacaktır. Bu anlamda, araştırma sonuçlarından sağlıklı bilgiler edilebilmesi için soruların samimi bir şekilde doldurulması ve boş bırakılmaması oldukça önemlidir. Ölçekler genel olarak kişisel rahatsızlık teşkil edecek soruları içermemektedir. Ancak araştırma sırasında herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık hissederseniz, katılımınızı sonlandırabilirsiniz.

Çalışma sırasında sizden istenen, verilen ölçeği boş bırakmamaya özen göstererek samimi bir şekilde doldurmanızdır. Çalışmaya katılım yaklaşık 30 dakika sürecektir. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Gizem Saygılı'ya (E-posta: gizem_saygili@yahoo.com.tr; Tel: 0544 686 16 37) ulaşabilirsiniz.

Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman katılımımı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanımını kabul ediyorum.

Katılımcının İmzası:

Tarih:

Psikolog Gizem Saygılı

Hacettepe Üniversitesi

Psikoloji Bölümü

EK 9

CİNSİYET VE SED GRUPLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN ANALİZ
TABLOLARI

Tablo Ek 9.1. Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve SCL_90'nın Alt Boyutlarının Cinsiyet Grupları Açısından İncelenmesine İlişkin MANOVA Sonuçları

Değişim Kaynağı: Grup	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F _{1, 398}	p	η^2
Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler						
Kaygı Boyutu	9,66	1	9,66	35,23	.000	.81
Kaçınma Boyutu	2,59	1	2,59	2,66	.103	.01
PK_Anne	307,92	1	307,92	5,68	.018	.01
PK_Baba	21,25	1	21,25	.45	.504	.00
Fiziksel İstismar	19,88	1	19,88	.35	.554	.00
Duygusal İstismar	152,75	1	152,75	2,17	.141	.01
Cinsel İstismar	1,37	1	1,37	.84	.359	.00
Geçimlilik	1,31	1	1,31	4,22	.041	.01
Sorumluluk	1,68	1	1,68	6,34	.012	.02
Duygusal Dengesizlik	7,90	1	7,90	15,93	.000	.04
Deneyime Açıklık	.79	1	.79	1,87	.172	.01
Dışadönüklük	5,72	1	5,72	8,72	.003	.02
Kopukluk	4874,53	1	4874,53	17,78	.000	.04
Zedelenmiş Otonomi	618,80	1	618,80	1,59	.208	.00
Zedelenmiş Sınırlar	279,26	1	279,26	6,34	.012	.02
Diğerleri Yönelimlilik	143,53	1	143,53	2,05	.153	.01
Yüksek Standartlar	15,39	1	15,39	.19	.662	.01
SCL_90						
Somatizasyon	7,94	1	7,94	18,19	.000	.04
Obsesif Kompulsif Belirtiler	.39	1	.39	.70	.404	.00
Kişiler Arası Duyarlılık	1,25	1	1,25	1,99	.159	.01
Depresyon	6,71	1	6,71	9,50	.002	.02
Ansiyete	5,70	1	5,70	10,70	.001	.03
Öfke Düşmanlık	.90	1	.90	1,32	.251	.00
Fobik Anksiyete	.96	1	.96	2,54	.112	.01
Paranoid Düşünceler	.57	1	.57	.92	.339	.00
Psikotizm	.07	1	.07	.17	.681	.00
Hata						
Kaygı Boyutu	109,14	398	.27			
Kaçınma Boyutu	387,20	398	.97			
PK_Anne	21578,05	398	54,22			
PK_Baba	18922,93	398	47,55			
Fiziksel İstismar	22559,00	398	56,68			
Duygusal İstismar	28009,50	398	70,38			
Cinsel İstismar	643,68	398	1,62			
Geçimlilik	123,06	398	.31			

Sorumluluk	105,20	398	.26
Duygusal Dengesizlik	197,33	398	.50
Deneyime Açıklık	167,50	398	.42
Dışadönüklük	261,09	398	.66
Kopukluk	109104,16	398	274,13
Zedelenmiş Otonomi	155087,30	398	398,67
Zedelenmiş Sınırlar	17543,73	398	44,08
Diğerleri Yönelimlilik	27898,76	398	70,10
Yüksek Standartlar	32000,29	398	80,40
Somatizasyon	173,68	398	.44
Obsesif Kompulsif Belirtiler	220,98	398	.56
Kişiler Arası Duyarlılık	250,54	398	.63
Depresyon	281,16	398	.71
Ansiyete	212,22	398	.53
Öfke Düşmanlık	270,20	398	.68
Fobik Anksiyete	151,28	398	.38
Paranoid Düşünceler	247,80	398	.62
Psikotizm	167,91	398	.42

Tablo Ek 9.2. Erken Dönem Gelişimsel Etmenler ve SCL_90'nın Alt Boyutlarının SED Grupları Açısından İncelenmesine İlişkin MANOVA Sonuçları

Değişim Kaynağı: Grup	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F _{2, 398}	p	μ ²
Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler						
Kaygı Boyutu	1,53	2	.77	2,80	.062	.01
Kaçınma Boyutu	.02	2	.01	.01	.988	.00
PK_Anne	51,29	2	25,65	.47	.623	.00
PK_Baba	105,61	2	52,81	1.11	.330	.01
Fiziksel İstismar	248,00	2	124,00	2,19	.114	.01
Duygusal İstismar	636,44	2	318,22	4,52	.011	.02
Cinsel İstismar	.99	2	.50	.31	.736	.00
Geçimlilik	1,94	2	.97	3,13	.045	.02
Sorumluluk	.50	2	.30	.94	.391	.01
Duygusal Dengesizlik	1.53	2	.77	1,55	.214	.01
Deneyime Açıklık	1,46	2	.73	1,73	.178	.01
Dışadönüklük	1,40	2	.70	1,07	.345	.01
Kopukluk	122,15	2	61,07	.22	.800	.00
Zedelenmiş Otonomi	148,36	2	74,18	.19	.827	.00
Zedelenmiş Sınırlar	138,64	2	69,32	1,57	.209	.01
Diğerleri Yönelimlilik	53,55	2	26,77	.38	.683	.00
Yüksek Standartlar	142,98	2	71,49	.89	.412	.00
SCL_90						
Somatizasyon	.15	2	.07	.17	.844	.00
Obsesif Kompulsif Belirtiler	.36	2	.17	.30	.740	.00
Kişiler Arası Duyarlılık	1,51	2	.76	1,20	.302	.01
Depresyon	.68	2	.34	.48	.621	.00

Ansiyete	.05	2	.02	.04	.957	00
Öfke Düşmanlık	1.33	2	.67	.98	.377	.01
Fobik Anksiyete	.77	2	.39	1.02	.362	.01
Paranoid Düşünceler	1,77	2	.88	1,42	.243	.01
Psikotizm	.15	2	.08	.18	.837	.00

Hata

Kaygı Boyutu	109,14	398	.27			
Kaçınma Boyutu	387,20	398	.97			
PK_Anne	21578,05	398	54,22			
PK_Baba	18922,93	398	47,55			
Fiziksel İstismar	22559,36	398	56,68			
Duygusal İstismar	28009,50	398	70,38			
Cinsel İstismar	643,68	398	1,62			
Geçimlilik	123,06	398	.31			
Sorumluluk	105,20	398	.26			
Duygusal Dengesizlik	197,33	398	.50			
Deneyime Açıklık	167,50	398	.42			
Dışadönüklük	261,09	398	.66			
Kopukluk	109104,16	398	274,13			
Zedelenmiş Otonomi	155087,30	398	389,67			
Zedelenmiş Sınırlar	17543,73	398	44,08			
Diğerleri Yönelimlilik	27898,76	398	70,10			
Yüksek Standartlar	32000,29	398	80,40			
Somatizasyon	173,68	398	.44			
Obsesif Kompulsif Belirtiler	220,98	398	.56			
Kişiler Arası Duyarlılık	250,54	398	.63			
Depresyon	281,16	398	.71			
Ansiyete	212,22	398	.53			
Öfke Düşmanlık	270,20	398	.68			
Fobik Anksiyete	151,28	398	.38			
Paranoid Düşünceler	247,80	398	.62			
Psikotizm	167,91	398	.42			

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Gizem Saygılı
Doğum Yeri ve Tarihi : İskenderun, 27/10/1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klinik Psikoloji
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :İskenderun Devlet Hastanesi Psikiyatri Polikliniği
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı
Ankara Otistik Bireyler Derneği (ANOBDER) III. Gönüllü Eğitim Dayanışma Projesi
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Çankaya Belediyesi, Kadın Danışma Merkezi
Ortadoğu Teknik Üniversitesi- Odtü Spor Müdürlüğü
ODTÜ Mezunları Derneği- Vişnelik Tesisi Spor Merkezi

İletişim

E-Posta Adresi : gizem_saygili@yahoo.com.tr

Tarih : 26.05.2014